

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ

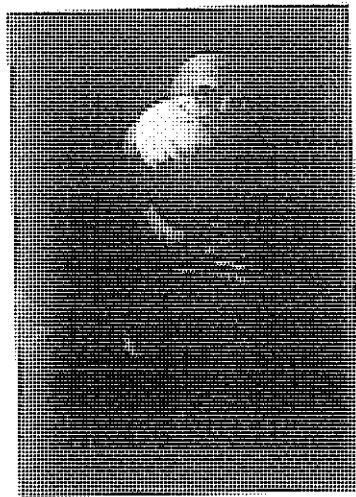
ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Η Ορθοδοξία
σε διάλογο

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΣΕ ΔΙΑΛΟΓΟ

τόμος 8

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Διεύθυνση

ΙΩΑΝΝΗΣ Σ ΠΕΤΡΟΥ

Καθηγητής Κοινωνιολογίας Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ

Εποπτεία

ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ & ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗΣ

Συγγραφείς

ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΠΕΤΡΟΥ Καθηγητής Κοινωνιολογίας Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ
ΑΡΣΕΝΗΣ ΑΡΣΕΝΑΚΗΣ Θεολόγος - Υποψήφιος Διδάκτορας Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΝΤΙΔΗΣ Διδάκτορας Θεολογίας - Ιερέας Καθολικής Εκκλησίας
ΝΙΚΗ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΥΦΑΝΤΗΣ Λέκτορας Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ Επίκουρος Καθηγητής Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ
ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗΣ Επίκουρος Καθηγητής Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ Θεολόγος- Υποψήφια Διδάκτορας Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ Καθηγητής Κοινωνιολογίας Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας
Πανεπιστημίου Αθηνών
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ Καθηγητής Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ
ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ Καθηγητής Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΖΙΑΚΑ Λέκτορας Θρησκευολογίας Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ

Εικαστική Επιμέλεια

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΛΙΑΝΟΣ - ΛΙΑΝΤΗΣ

Εικαστικό εξωφύλλου

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ζωγράφος

Δημιουργικό - ατελιέ

 ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΟΤΣΚΑΣ

ROAD

Οι χριστιανικές εκκλησίες στη σύγχρονη ευρωπαϊκή κοινωνία.....	16
ΙΩΑΝΝΗΣ Σ ΠΕΤΡΟΥ	
Οι διορθόδοξες και διαχριστιανικές πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου στις αρχές του 20ου αιώνα. Ο οικουμενικόςπατριάρχης Ιωακείμ Γ΄	36
ΑΡΣΕΝΗΣ ΑΡΣΕΝΑΚΗΣ	
Η Καθολική Εκκλησία τον 20ο αιώνα.....	94
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΝΤΙΔΗΣ	
Οι αρχαίες εκκλησίες της Ανατολής	124
ΝΙΚΗ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ	
Βασικά θεολογικά ρεύματα και κινήσεις στον ρωμαιοκαθολικισμό	148
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΥΦΑΝΤΗΣ	
Πρόσωπα και τάσεις στην Προτεσταντική	172
θεολογία του 20ου αιώνα	
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ	
Η Ορθόδοξη Εκκλησία και το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών. Μια «κοινωνία» αμοιβαίου εμπλουτισμού στο δρόμο των αναζητήσεων.....	224
ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗΣ	
Η έννοια της «Οικουμένης»	226
Η γένεση της οικουμενικής κίνησης του 20ου αιώνα και η συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας	232
Σημαντικοί σταθμοί στην ιστορία του Π.Σ.Ε. και η παρουσία της Ορθόδοξης Εκκλησίας (Βάση, Φύση και Σκοπός, Λειτουργίες, Γενικές Συνελεύσεις Π.Σ.Ε.)	256

Η σημασία της παρουσίας και της συμβολής της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο Π.Σ.Ε.....	316
Προβλήματα και δυνατότητες της οικουμενικής «κοινωνίας»	360
Ορθοδοξία και το μέλλον του πολυμερούς θεολογικού διαλόγου	370
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ	
Ορθόδοξη Εκκλησία και Αγγλικανισμός.....	414
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ	
Διάλογος Ορθοδόξων και Παλαιοκαθολικών	442
ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΠΕΤΡΟΥ	
Ο Θεολογικός διάλογος της Ορθόδοξης Καθολικής Εκκλησίας με τις μη Χαλκηδόνιες Εκκλησίες της Ανατολής.....	450
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ	
Διάλογος μεταξύ της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και οι προοπτικές του	498
ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ	
Διαθρησκειακός διάλογος.....	532
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΖΙΑΚΑ	
Βιβλιογραφία	560
Βιογραφικά	584

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΜΙΑ «ΚΟΙΝΩΝΙΑ» ΑΜΟΙΒΑΙΟΥ ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΤΩΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΩΝ

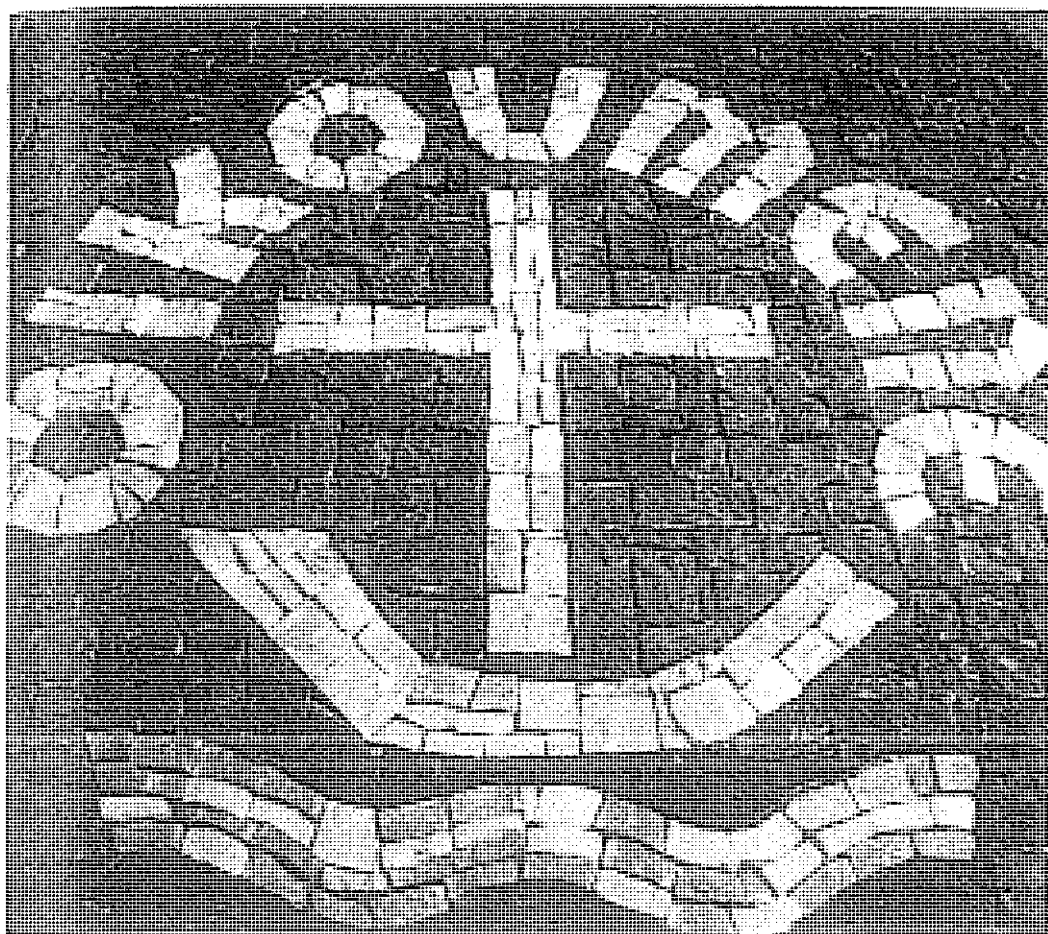
Εισαγωγικά

Κεντρικό γεγονός και χαρακτηριστικό γνώρισμα της εκκλησιαστικής ιστορίας του 20ού αιώνα αποτελεί η γένεση και η εξέλιξη της οικουμενικής κίνησης. Έτσι, η δεύτερη χιλιετία του Χριστιανισμού μπορεί να χρωματίζεται από τη διαίρεση, καταλήγει ωστόσο με τρόπο αισιόδοξο και ελπιδοφόρο στην οικουμενική προσπάθεια για την άρση της.

Η ιδέα του οικουμενισμού ως προσπάθεια καταλλαγής, συνεργασίας, συνένωσης και διαλόγου αντιτιθέμενων εκκλησιαστικών ομάδων γύρω από το δόγμα και το ήθος δεν είναι κάτι το νεοφανές στη ζωή της Εκκλησίας. Βρίσκεται στο επίκεντρο της ποιμαντικής της μέριμνας από τους αποστολικούς χρόνους. Πρέπει να αποφύγει κανείς στερεότυπες αντιλήψεις σύμφωνα με τις οποίες η Χριστιανοσύνη της πρώτης χιλιετίας έζησε σε μια ειδυλλιακή κατάσταση, χωρίς

εντάσεις, διενέξεις, διαιρέσεις την οποία διαδέχθηκαν αιώνες δοκιμασίας και περιπετειών. Γι αυτό σωστά έχει επισημανθεί ότι τις ρίζες της οικουμενικής κίνησης συναντά κανείς στα πρώτα βήματα της Εκκλησίας, μια και η Εκκλησία ζει ακατάπαυστα τον αγώνα της ενότητας, κατά το κεντρικό αίτημα της αρχιερατικής προσευχής του Χριστού «ίνα πάντες εν ώσιν» (Ιω. 17, 2021).

Παρά ταύτα η οικουμενική κίνηση ως πραγματικότητα και ως τεχνικός όρος, ακόμη και ως πεδίο επιστημονικής έρευνας, είναι γέννημα και θρέμμα του 20ού αιώνα. Αναφέρεται στην έντονη αυτοσυνείδηση, που εμφανίσθηκε κυρίως από τις αρχές το 20ού αιώνα, του χάσματος και των διαφορών μεταξύ των χριστιανικών εκκλησιών και ομολογιών γεγονός, που οδήγησε στις οργανωμένες σχέσεις και επαφές μεταξύ τους με σκοπό να υπερβούν την αντιπαλότητα, τις αντιδικίες, την

αμυντική εσωστρέφεια και την εγωιστική αποκλειστικότητα. Ακόμη αναζήτησαν να βρουν έναν κοινό παρονομαστή στη διακονία και μαρτυρία προς τον κόσμο και να δημιουργήσουν βαθμιαία το κατάλληλο κλίμα που θα επιτρέψει την αποκατάσταση της ενότητάς τους. Η κίνηση του 20ού αιώνα και ο διάλογος που αναπτύχθηκε μεταξύ των εκκλησιών διαφέρουν από τις προσπάθειες που προηγήθηκαν σε άλλες ιστορικές περιόδους ως προς το χαρακτήρα, τη μορφή και το περιεχόμενό τους. Τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου διαλόγου

είναι εντελώς νέα, αφού η σύγχρονη πραγματικότητα παρουσιάζει με επαναστατικό τρόπο νέα χαρακτηριστικά. Ταυτόχρονα, στο διάλογο προκύπτουν θέματα που κατά τη διάρκεια της μακράς εκκλησιαστικής παράδοσης δεν έδιναν αφορμή για ζυμώσεις και συζητήσεις, όπως είναι λόγου χάρη σύγχρονα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα, και στο χώρο των εκκλησιών προβλήματα της εκκλησιολογίας. Σε αντίθεση προς τον πολεμικό και αντιρρητικό χαρακτήρα και την έλλειψη συστηματικής οργάνωσης που χρωμάτιζαν το διάλογο

στο παρελθόν, ο σύγχρονος διάλογος είναι ειρηνικός, οργανωμένος, χωρίς εκθρική ένταση. Δίνει, επίσης, σημασία στη προσωπική συνάντηση και επικοινωνία και αντικαθιστά το διάλογο των επιστολών και των συγγραμμάτων.

Η οικουμενική κίνηση έχει μια πολύπλευρη ιστορία, στην οποία διασταυρώνονται πολλές και διάφορες ρίζες, αφετηρίες, κινήσεις, γεγονότα και ρεύματα. Κάθε προσπάθεια να περιγραφεί αυτή η πορεία ως μια ευθύγραμμη εξέλιξη θα τη μείωνε και θα την υπεραπλούστευε. Όχι σπάνια πρόοδοι και ανοίγματα από τη μια συναντούσαν στασιμότητα και απόρριψη από την άλλη. Τον ενθουσιασμό και την αισιοδοξία πολλές φορές διαδέχθηκαν οι ενδοιασμοί και η απαισιοδοξία. Επιτυχίες και αποτυχίες, λύσεις και αδιέξοδα, κρίσεις και προοπτικές, ευαισθησία και αδιαλλαξία, ελπίδες και απογοητεύσεις, εγρήγορση και ολιγωρία, ανιδιοτέλεια και σκοπιμότητες συνυφαίνονται και χαρακτηρίζουν σύνολη την πορεία.

Μια επισκόπηση της ιστορίας της οικουμενικής κίνησης και της πολύπτυχης παρουσίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας σε αυτή θα απαιτούσε τη συγγραφή τουλάχιστον ενός ογκώδους τόμου. Αναγκαστικά θα περιοριστούμε

να την περιγράψουμε σε αδρυγραμμές, αναφέροντας σύντομα τα πιο σημαντικά γεγονότα και τις κύριες κατευθύνσεις, γνωρίζοντας πάντα ότι μια τέτοια παρουσίαση δεν μπορεί να καλύψει τη πολυπλοκότητα των φαινομένων. Ιδιαίτερα θα μας απασχολήσει η συμμετοχή και η συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών (Π.Σ.Ε.), το οποίο υπηρετεί την οικουμενική κίνηση και αποτελεί το «προνομιούχο» όργανο και την κατεξοχήν θεσμική έκφραση της κίνησης αυτής. Είναι όμως αδύνατο να κατανοήσουμε και να αξιολογήσουμε σωστά τη στάση που τήρησε η Ορθόδοξη Εκκλησία στο σύνολό της απέναντι στο Π.Σ.Ε., ακόμη και τη φύση και τους σκοπούς του, αν δεν εξηγήσουμε, έστω και επιγραμματικά, τους όρους «οικουμενική», «οικουμενικός, ή, ό», αλλά και πως αντιλαμβάνονται οι εταίροι στο διάλογο την ουσία της «οικουμενικής κίνησης».

Η έννοια της «Οικουμένης»

Κατά την πορεία της ιστορίας μπορούμε να διακρίνουμε οκτώ σημασίες της λέξης «οικουμενικός, ή, ό».

Ι. δηλώνει όλη την κατοικημένη

- γη
2. αναφέρεται στην ελληνο ρωμαϊκή επικράτεια ή την αυτοκρατορία
 3. ταυτίζεται με την Εκκλησία
 4. εκφράζει αυτό που έχει παγκόσμιο εκκλησιαστικό κύρος
 5. σημαίνει την παγκόσμια ιεραποστολική εξάπλωση της εκκλησίας
 6. αναφέρεται στις σχέσεις ή στην ενότητα μεταξύ δύο ή περισσότερων εκκλησιών ή χριστιανών διαφορετικών ομολογιών
 7. καταδεικνύει εκείνη τη στάση, η οποία εκφράζεται με την επίγνωση της ανάγκης και την επιθυμία για πραγμάτωση της χριστιανικής ενότητας
 8. αναφέρεται στο διάλογο θρησκειών και πολιτισμών
- Οι δύο πρώτες σημασίες συναντώνται στον ελληνορωμαϊκό κόσμο και επίσης στην Καινή Διαθήκη. Η τρίτη και η τέταρτη εμφανίζονται σταδιακά στη ζωή της Εκκλησίας των πρώτων αιώνων. Η πέμπτη, η έκτη, η έβδομη και η όγδοη είναι μοντέρνες εξελίξεις.
- Πέρα από τη γεωγραφική και την παραδοσιακή εκκλησιαστική σημασία του, ο όρος «οικουμενικός» με τη νέα του έννοια, που φανερώνει τη διάθεση για προσέγγιση των χριστιανών και για υπέρβαση των διαφορών

ανάμεσα σε έθνη, ομολογίες και τάξεις, εμφανίζεται στους κύκλους του Ευαγγελικού Συνδέσμου (Evangelical Alliance) και της Χριστιανικής Αδελφότητας των Νέων (ΧΑΝ, YMCA). Χρησιμοποιήθηκε με την παραπάνω έννοια για πρώτη φορά από τον πάστορα της Γαλλικής Μεταρρυθμισμένης Εκκλησίας A. Monod το 1846 και ταυτόχρονα στους ίδιους κύκλους από τον H. Dupant, ο οποίος δεν ήταν μόνο ο ιδρυτής του Ερυθρού Σταυρού, αλλά και ένας από τους σκαπανείς της ΧΑΝ και Γραμματέας του παραρτήματος του Ευαγγελικού Συνδέσμου στη Γενεύη. Ωστόσο, ακόμη περιγράφεται και εκφράζεται περισσότερο μια προτεσταντική πραγματικότητα, αφού ο όρος «οικουμενή» υπονοούσε το διαιρεμένο προτεσταντικό κόσμο και ο όρος «οικουμενική κίνηση» αναφερόταν στην ανάγκη για υπέρβαση των αντιθέσεων και την προσέγγιση των διαφόρων προτεσταντικών ομάδων.

Μια νέα φάση στην ιστορία της λέξης «οικουμενικός, ή, ό», στενά συνδεδεμένη με τη νέα κίνηση, ξεκίνησε μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, όταν άρχισαν να διαμορφώνονται οι παγκόσμιες προδρομικές κινήσεις της οικουμενικής κίνησης του 20ού αιώνα,

«Ζωή και Εργασία» και «Πίστη και Τάξη». Σημαντική ώθηση έδωσε ο αρχιεπίσκοπος Ουψάλας N. Söderblom, όταν ήδη κατά τη διάρκεια του πολέμου σχεδίαζε «οικουμενικά» χριστιανικά συνέδρια για να ασχοληθούν με τα θέματα της ειρήνης και της κοινωνικής δικαιοσύνης και πρότεινε το 1919 να δημιουργηθεί ένα μόνιμο «Οικουμενικό Συμβούλιο των Εκκλησιών». Έως το 1937, έτος σημαντικών παγκόσμιων συνεδρίων και των δύο κινήσεων «Ζωή και Εργασία» και «Πίστη και Τάξη», συνηθίζεται πλέον η χρησιμοποίηση του χαρακτηρισμού «οικουμενική κίνηση» για να εκφράσει τη σχέση μεταξύ διαφορετικών εκκλησιών και την οργανωμένη κινητικότητα και την επιθυμία τους για την αποκατάσταση της ενότητάς τους. Το ίδιο έτος ο ρωμαιοκαθολικός θεολόγος Yves Congar εισήγαγε τον όρο «οικουμενισμός». Το βιβλίο του «Διηρημένοι Χριστιανοί» είχε τον υπότιτλο «αρχές ενός καθολικού οικουμενισμού». Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα, αλλά απορρίπτεται από πολλούς, γιατί η κατάληξη «ισμός» φανερώνει ιδεολογικοποίηση ή θρησκευτικοποίηση του όρου, τον μειώνει και εκφράζει περισσότερο ένα στατικό φαινόμενο παρά μία δυναμική κίνηση.

Είναι αξιοσημείωτο ότι ο πρόεδρος του Α΄ Συνεδρίου της Ορθόδοξης Θεολογίας στην Αθήνα το 1936 καθηγητής Αμίλκας Αλιβιζάτος υιοθετεί και χρησιμοποιεί σε διορθόδοξα πλαίσια – για πρώτη φορά από όσο γνωρίζουμε τον όρο «οικουμενική κίνηση» με τη δυναμική του σημασία. Έχοντας συνείδηση ότι έληξε η εποχή της απομόνωσης και ότι ανέτειλε, όπως τονίζει, μια νέα εποχή ένωσης, ανασύνδεσης και εγρήγορσης της ενιαίας χριστιανικής συνείδησης, θεωρεί τη νέα κίνηση, «την κοινώς λεγομένην και δια του ελληνικού όρου οικουμενικήν» ως υπεράνθρωπη προσπάθεια «δια την επιτυχίαν αν μη της ενώσεως, δια πολλούς λόγους δυσχερεστάτης και αδυνάτου επί των ημερών μας, τουλάχιστον της αμοιβαίας συνεννοήσεως των Χριστιανικών Εκκλησιών». Με τη λεγόμενη οικουμενική κίνηση, υπογραμμίζει ακόμη ο Αλιβιζάτος, καταβάλλεται ενωτική προσπάθεια ανασύνδεσης των αποκοπέντων συνδετικών κρίκων με σκοπό να συνεργαστούν όλες οι υφιστάμενες πνευματικές δυνάμεις και να δημιουργήσουν ενιαίο χριστιανικό μέτωπο εναντίον του ηθικού κακού, που απειλούσε να καταστρέψει τη θρησκευτική, ηθική και κοινωνική ζωή. Είναι φανερό

ότι η αντίληψη που έχει ο Αλιβιζάτος για την έννοια της οικουμενικής κίνησης περιλαμβάνει τις σχέσεις των χριστιανικών εκκλησιών, το θεολογικό διάλογο και τη συνεργασία σε πρακτικό επίπεδο. Η κατανόηση αυτή είναι δηλωτική της στάσης που θα τηρήσει η Ορθόδοξη Εκκλησία και θεολογία εντός του Π.Σ.Ε. στο μέλλον.

Η σημερινή χρήση του όρου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη νέα πραγματικότητα της οργανωμένης οικουμενικής κίνησης, όπως εκφράζεται ιδιαίτερα στο Π.Σ.Ε., και από τους διαφορετικούς τρόπους αντίδρασης σε αυτή την πραγματικότητα, καθώς επίσης και από τις διαφορετικές εμπειρίες των χριστιανικών εκκλησιών. Το ίδιο το Π.Σ.Ε. μέσω της Κεντρικής Επιτροπής του (1951) έκανε μια προσπάθεια διευκρίνισης του όρου «οικουμενικός, ή, ό», δεδομένης της ασάφειας που επικρατούσε σε σχέση με την σημασία του. «Είναι σημαντικό να επιμείνουμε ότι αυτή η λέξη, που προέρχεται από την ελληνική λέξη 'οικουμένη', χρησιμοποιείται κατάλληλα για να περιγράψει οτιδήποτε έχει σχέση με ολόκληρη την αποστολή όλης της εκκλησίας για να φέρει το ευαγγέλιο σε όλο τον κόσμο. Επομένως, καλύπτει εξί-

σου την ιεραποστολική κίνηση και την κίνηση για την ενότητα και δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη δεύτερη σε αντιδιαστολή προς την πρώτη». Στην πορεία αποδείχθηκε δύσκολο να αποφευχθεί η ένταση μεταξύ των δύο αντιλήψεων που υπάρχουν στον παραπάνω ορισμό.

Έτσι, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, αφού ξεπέρασε τις αρχικές έντονες επιφυλάξεις, αποδέχθηκε τη νέα χρήση του όρου, δίνοντας, ωστόσο, έμφαση αποκλειστικά στη διάσταση της ενότητας. Το Διάταγμα περί Οικουμενισμού της Β΄ Βατικανής Συνόδου δίνει τον εξής ορισμό: «Με τις λέξεις 'Οικουμενική Κίνηση' εννοούμε όλες τις δραστηριότητες και τις πρωτοβουλίες που προκαλούνται ή οργανώνονται για την ενότητα των χριστιανών» (παρ. 4).

Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες, οι οποίες συμμετέχουν ενεργά στην οικουμενική κίνηση από τα πρώτα στάδια, έχουν προσδιορίσει με έναν κριτικό τόνο ότι αντιλαμβάνονται την οικουμενική κίνηση ως «οικουμενισμό εν χρόνω»: «Το άμεσον αντικείμενον της οικουμενικής ερεύνης, κατά την Ορθόδοξον αντίληψιν, είναι η ανασύστασις της χριστιανικής νοήσεως, η αποκατάστασις της αποστολικής παραδόσεως, η

πληρότης της χριστιανικής ενοράσεως και πίστεως εν συμφωνία προς πάντας τους αιώνας» (Γ' Γενική Συνέλευση, Νέο Δελχί 1961).

Μεταξύ των εκκλησιών της Μεταρρύθμισης δεν υπάρχει κοινή αντίληψη περί οικουμενισμού. Για πολλές προτεσταντικές εκκλησίες ο όρος δηλώνει τις εξωτερικές σχέσεις με εκκλησίες σε άλλες χώρες. Γι' αυτούς που ζουν ανάμεσα σε διαφορετικές ομολογίες σημαίνει την προσέγγιση και την ενότητα εκκλησιών. Για πολλούς η οικουμενική κίνηση εκφράζει την εκδήλωση του χριστιανικού ενδιαφέροντος για έναν κόσμο ειρήνης και δικαιοσύνης. Σε αντίθεση με αυτόν τον «κοσμικό οικουμενισμό» συντηρητικοί ευαγγελικαλιστές συνηγορούν υπέρ ενός «ομολογιακού οικουμενισμού». Πιο πρόσφατα ένας αυξανόμενος αριθμός πιστών, ιδίως στις εκκλησίες της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, μιλούν για την αναγκαιότητα ενός «ευρύτερου οικουμενισμού» ή μιας «μακροοικουμένης» μια αντίληψη σύμφωνα με την οποία η οικουμενική κίνηση θα έπρεπε να ανοιχτεί πέρα από τη χριστιανική κοινότητα σε άλλες θρησκείες και πολιτιστικές παραδόσεις. Ενόψει της συμπλήρωσης, το

έτος 1998, πεντηκονταετίας από την ίδρυση του Παγκόσμιου Συμβουλίου Εκκλησιών (Amsterdam 1948), η Κεντρική Επιτροπή εξέδωσε μετά από προηγηθείσα ευρύτατη συζήτηση και προβληματισμό μια Διακήρυξη με τον τίτλο «Προς μια κοινή αντίληψη και ένα κοινό οραματισμό» (Towards a Common Understanding and Vision of the World Council of Churches), στην οποία ανάμεσα σε άλλα προσπαθεί να διευκρινίσει την έννοια του όρου «οικουμενική κίνηση». Στη Διακήρυξη αναγνωρίζεται ότι επικρατεί ασάφεια και σύγχυση σε σχέση με τη σημασία του όρου. Παρότι δεν μπορεί να υπάρξει ένας ορισμός που να είναι κανόνας για όλους, υπάρχει συμφωνία, υπογραμμίζεται στη Διακήρυξη, ότι ο όρος «οικουμενικός, ή, ό» περιλαμβάνει την προσπάθεια για τη χριστιανική ενότητα, την κοινή μαρτυρία για την εκπλήρωση της παγκόσμιας αποστολής και του ευαγγελισμού, όπως επίσης και τη δέσμευση για διακονία και για δραστηριοποίηση υπέρ της δικαιοσύνης και ειρήνης. Στη συνέχεια επισημαίνεται ότι εντός της οικουμενικής κίνησης το Π.Σ.Ε. προσπάθησε να συνδέσει το όραμα του Ευαγγελιστή Ιωάννη «ίνα πάντες εν ώσι..., ίνα

ο κόσμος πιστεύση» (17,21) με το όραμα του απ. Παύλου στην προς Εφεσίους Επιστολή, στην οποία ο Παύλος αναφέρεται στον υπέρτατο στόχο της Θείας Οικονομίας και στο θέλημα του Θεού να ανακεφαλαιώσει στο πρόσωπο του Χριστού στην καθορισμένη στιγμή σύνολη την κτιστή δημιουργία (1,910). Η Διακήρυξη δεν αποφεύγει να σημειώσει ότι η προσπάθεια σύνδεσης των δύο βιβλικών οραμάτων υπονομεύεται από μια συνεχή ένταση, και μερικές φορές ανταγωνισμό, ανάμεσα σε αυτούς που δίνουν έμφαση στην κοινωνική διάσταση της οικουμενικής κίνησης και σε αυτούς που δίνουν προτεραιότητα στην πνευματική και εκκλησιαστική διάσταση της οικουμενικής κίνησης.

Η υπέρβαση αυτής της πόλωσης και η εξισορρόπηση των δύο διαστάσεων της οικουμενικής κίνησης αποτελεί ένα από τα desiderata, αλλιώς παράπονα ή αιτήματα, από την ορθόδοξη πλευρά, που περιμένουν την επίλυσή τους στο έργο του Π.Σ.Ε. Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες ανέπτυξαν μέσα από διάφορες φάσεις της ιστορίας του Συμβουλίου, και πρόσφατα μέσω της διαδικασίας προβληματισμού σε σχέση με το κείμενο «Προς μια κοινή αντίληψη και ένα κοινό οραματισμό

περί του Π.Σ.Ε.», μια περιεκτική αντίληψη της οικουμένης, η οποία περικλείει τόσο την προσπάθεια για τη χριστιανική ενότητα, όσο και την κοινή μαρτυρία υπέρ της δικαιοσύνης, της ειρήνης, της διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ακεραιότητας ολόκληρης της δημιουργίας. Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, ενότητα και μαρτυρία, εκκλησία και κόσμος, πνευματική και ιεραποστολική κοινωνική διάσταση, ιστορία και εσχατολογία, λειτουργία και διακονία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα.

Παρά τις κατά καιρούς επιφυλάξεις, οι Ορθόδοξες Εκκλησίες με τη συμμετοχή τους στην οικουμενική κίνηση συνέβαλαν σε μια δυναμική και ευρεία αντίληψη του οικουμενισμού, σε μια ευρύτερη διάσταση της οικουμενικής αποστολής και της παρουσίας και μαρτυρίας των εκκλησιών μέσα στον κόσμο. Η συμβολή τους έγκειται στην ουσιαστική ανανέωση της τριαδολογικής θεολογίας, στην αντίληψη ότι η ενότητα της εκκλησίας θεμελιώνεται στην κοινωνία του τριαδικού Θεού, στην κεντρική θέση που έλαβε η ευχαριστιακή κοινωνία στο διάλογο, στην ευχαριστιακή κοσμική θεώρηση της ζωής και στην κατανόηση της διακονίας και της κοινωνικής

αποστολής ως «λειτουργίας μετά τη Λειτουργία». Στην οικουμενική κίνηση όσο περισσότερο συνειδητοποιούνται οι προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και οι κίνδυνοι που απειλούν το φυσικό περιβάλλον, τόσο πλησιέστερα έρχονται οι χριστιανοί σε μια ευρύτερη ερμηνεία του όρου «οικουμένη». Σύμφωνα με αυτήν η οικουμένη του Θεού αγκαλιάζει όλη τη θεία δημιουργία, μια δημιουργία που είναι «οίκος», εστία όλων των ζωντανών κτισμάτων, τα οποία ο άνθρωπος οφείλει να προστατεύει, και χώρος τον οποίο ο άνθρωπος οφείλει να περιποιείται για να μπορέσει να κατοικηθεί από τις επερχόμενες γενιές. Απέναντι στη παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και την «οικουμένη της κυριαρχίας» υπάρχει μια άλλη παγκοσμιοποίηση, εκείνη της «οικουμένης της πίστης, της αλληλεγγύης και της αγάπης».

Με την παραπάνω έννοια η οικουμένη δεν περιγράφει μια δεδομένη κατάσταση. Δεν είναι θέμα δομών, αλλά δυναμικών, πραγματικών σχέσεων. Ο όρος δεν αναφέρεται σε μια αφηρημένη παγκοσμιότητα, όπως «όλος ο κόσμος», «όλη η ανθρώπινη φυλή» ή «μια ενωμένη παγκόσμια εκκλησία». Δηλώνει τις ουσιαστικές, και ταυτόχρονα απειλούμε-

νες, σχέσεις μεταξύ εκκλησιών, μεταξύ πολιτισμών, μεταξύ ανθρώπων και ανθρώπινων κοινωνιών και μεταξύ της ανθρωπότητας και της δημιουργίας στο σύνολό της. Η οικουμένη, λοιπόν, ως ένας «οίκος ζωής» που ο θεός δημιούργησε και διατηρεί, θεμελιώνεται στη συνολικότητα των σχέσεων και όχι των δομών και εκτείνεται πέρα από την κοινότητα των χριστιανικών εκκλησιών, υπερβαίνει ακόμη και τη σφαίρα του πανανθρώπινου, επεκτείνεται σε ολόκληρη την κτίση, στην οποία ο άνθρωπος μετέχει οργανικά.

Η γένεση της οικουμενικής κίνησης του 20ού αιώνα και η συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας

Ήδη λέχθηκε προηγουμένως ότι η οικουμενική κίνηση του 20ού αιώνα έχει μια πολύπτυχη ιστορία, στην οποία διασταυρώνονται πολλές ρίζες, αφετηριακά σημεία, ρεύματα, κινήσεις και οραματισμοί. Όπως η κίνηση και η έκφραση της εκκλησιαστικής ζωής έχουν αυτονομία, ποτέ όμως δεν αναπτύσσονται σε απομονωμένο περιβάλλον, το οποίο δεν έχει σχέση με τις ιστορικές εξελίξεις, έτσι και η γένεση της οικουμενικής κίνησης

είναι πολύ στενά συνυφασμένη με τις ιστορικές περιστάσεις, ιδιαίτερα με τις δονήσεις και με τις κρίσεις που σημάδεψαν την ανάπτυξη της μοντέρνας εποχής από τα μέσα του 19ου αιώνα.

Ουσιαστικά, όμως, η οικουμενική κίνηση θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια προσπάθεια των εκκλησιών να ανταποκριθούν στις προκλήσεις του μοντέρνου κόσμου μπροστά στις οποίες τις έθεσε ο 20ος αιώνας με τη βιομηχανοποίηση, το τέλος των μεγάλων αυτοκρατοριών, την αυξανόμενη εκκοσμίκευση, την αποικιοκρατία, την παγκόσμια οικονομική κρίση, την εμφάνιση του φασισμού και τους δύο παγκόσμιους πολέμους.

Υπέρβαση των διαχωριστικών τειχών ανάμεσα σε εκκλησιαστικές παραδόσεις, ομολογίες και λαούς και ανανέωση ήταν οι προσδοκίες που συνδέθηκαν με το ξεκίνημα της οικουμενικής πορείας. Βέβαια υπήρχαν διαφορετικοί οραματισμοί μεταξύ των οικουμενικών σκαπανέων και διαφορετικές αντιλήψεις για τον προορισμό της πορείας που άρχιζε. Κάποιοι οραματίστηκαν «τον ευαγγελισμό του κόσμου στην παρούσα γενεά», άλλοι την οικοδόμηση μιας διεθνούς τάξης με ειρήνη και δικαιοσύνη, βασιμμένη στο χριστιανικό ήθος, ενώ

άλλοι έθεσαν στόχο την ανανέωση της ζωής των εκκλησιών και τη χριστιανική ενότητα. Όλοι οι οραματισμοί μέσω της αλληλεπίδρασής τους και των κατά καιρούς εντάσεών τους διαμόρφωσαν την πορεία της οικουμένης.

Στις ιστορικές μελέτες για την οικουμενική κίνηση υπάρχουν διαφορετικές απόψεις σχετικά με την αφετηρία της. Όλες δέχονται ότι αρχικά δεν ήταν οι εκκλησίες αυτές που ξεκίνησαν την οικουμενική κίνηση. Αυτή ξεπρόβαλε από την περιφέρεια των μεγάλων εκκλησιών και ομολογιών, από την περιοχή των διαφόρων διομολογιακών ομοσπονδιών και ενώσεων, οι οποίες είχαν ξεπηδήσει από το αναγεννητικό κίνημα εντός του προτεσταντικού κόσμου τον 19ο αιώνα. Αποφασιστικό ρόλο στη δημιουργία οικουμενικού κλίματος διαδραμάτισαν η Παγκόσμια Χριστιανική Φοιτητική Ομοσπονδία (WSCF, 1895), διάφορες Βιβλικές Εταιρίες, ενώσεις των ιεραποστολικών εταιριών και η Χριστιανική Αδελφότητα Νέων (YMCA, 1844). Χαρακτηριστικό παράδειγμα της επιρροής που άσκησε η ΧΑΝ στην οικουμενική κίνηση είναι ότι το Α' Άρθρο Βάση του Π.Σ.Ε., που ίσχυσε έως την Γ' Γενική Συνέλευσή του στο

Νέο Δελχί (1961) και αναφερόταν στην πίστη «στον Ιησού Χριστό ως Θεό και Σωτήρα», διατυπώθηκε για πρώτη φορά στο συνέδριό της στο Παρίσι το 1855. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι περισσότεροι από τους πρωτεργάτες της οικουμενικής κίνησης είχαν διασυνδέσεις σε όλες τις περιοχές δράσης που αναφέρθηκαν παραπάνω.

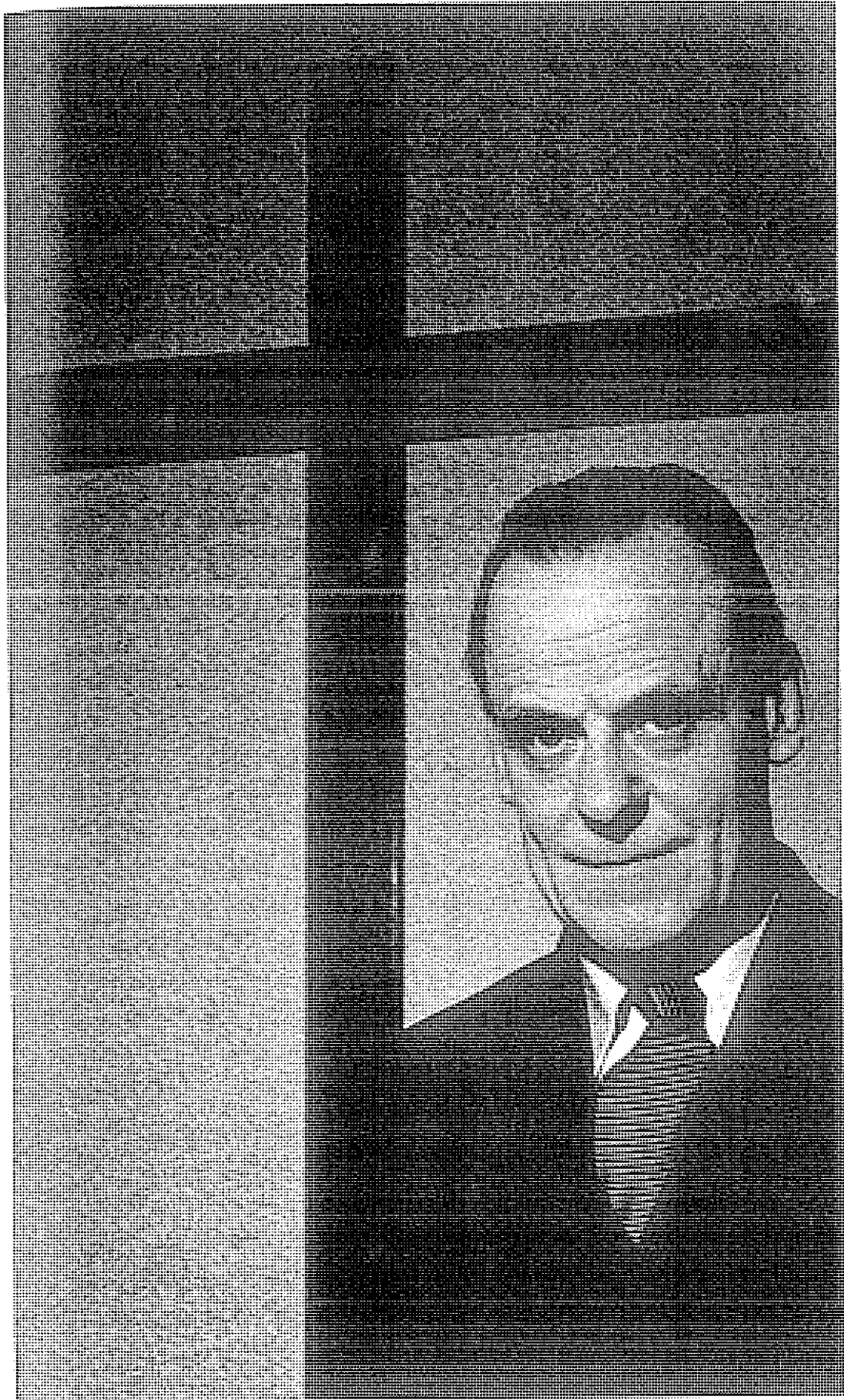
Από αυτές τις περιοχές δράσης ο τομέας της ιεραποστολής θεωρείται ως ένα από τα κυριότερα αίτια για τη δημιουργία της οικουμενικής κίνησης. Εάν ο 20ός αιώνας σε ό,τι αφορά τις χριστιανικές εκκλησίες θεωρείται ως αιώνας της οικουμένης, ο 19ος αιώνας έχει χαρακτηριστεί ως αιώνας της ιεραποστολικής αφύπνισης σε όλα τα μέρη του κόσμου. Το κομβικό σημείο, στο οποίο οι δύο περίοδοι διασταυρώθηκαν, ήταν το Α΄ Παγκόσμιο Ιεραποστολικό Συνέδριο στο Εδιμβούργο το 1910. Με αυτό η ιεραποστολική κίνηση του 19ου αιώνα πέρασε στην οικουμενική της φάση. Κάτω από την πίεση της κριτικής των νέων εκκλησιών του λεγόμενου «τρίτου κόσμου» που είχαν δεχθεί την ιεραποστολή, εξαιτίας της εικόνας που παρουσίαζε η πολυδιάσπαση της μιας χριστιανικής εκκλησίας, του ιεραποστολικού ανταγωνισμού

και της παρεπόμενης έλλειψης αξιοπιστίας του Ευαγγελίου, καθώς επίσης και της σύνδεσης της χριστιανικής ιεραποστολής με την αποικιοκρατία, αναπτύχθηκαν πρωτοβουλίες προκειμένου να βρεθούν τρόποι για τη συνεργασία των εκκλησιών και την επανεξέταση και ανεύρεση της ενότητας της Εκκλησίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι η ιδέα της ενότητας όλων των χριστιανών σε κάθε τόπο, όπως αυτή θα διατυπωθεί αργότερα στα πλαίσια του Π.Σ.Ε., θεμελιώνεται ήδη στο Ιεραποστολικό Συνέδριο του Εδιμβούργου. Η ιεραποστολική κίνηση από την εποχή αυτή θεωρήθηκε από τον πρώτο Γενικό Γραμματέα του Π.Σ.Ε. Visser't Hooft ότι είχε βαθιά συναίσθηση των υποχρεώσεών της για μαρτυρία της «φύσης της χριστιανικής πίστης που αγκαλιάζει τον κόσμο» και για «επείγουσα χριστιανική αποστολή» του «παγκόσμιου ευαγγελισμού όλου του κόσμου».

Ωστόσο, θεολογικές και δογματικές διαφορές δεν συζητήθηκαν, γιατί μόνο εμπόδια θα δημιουργούσαν, όπως πιστευόταν, στην συνεργασία για την ιεραποστολή. Η ώθηση, όμως, για να δημιουργηθεί ένας οικουμενικός φορέας που θα αναλάμβανε το θεολογικό διάλογο και τη διευκρίνηση

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Επιμέλεια
Γεώργιος Γαβριηλίδης
Μεταφράσεις
Παναγιώτης Παπαδόπουλος

της φύσης της ενότητας σε ολόκληρη την οικουμένη είχε δοθεί. Το έδαφος για την έναρξη της οικουμενικής κίνησης είχε προλειανθεί. Έτσι, ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος και τα επακόλουθά του, ο κόσμος που αναζητούσε νέο προσανατολισμό, η ίδρυση της κοινωνίας των εθνών (1919), η αναμέτρηση με τα ολοκληρωτικά συστήματα, ειδικά με το φασισμό, ενίσχυσαν την άποψη ότι οι εκκλησίες έπρεπε να βγουν από τη θεσμική τους απομόνωση και να κάνουν την οικουμενική υπόθεση δική τους. Υπήρχε διάχυτη η πεποίθηση ότι η χριστιανική πίστη προσδιορίζει άμεσα την μορφή με την οποία υπάρχει η Εκκλησία και αντίστροφα. Οι προκλήσεις που αντιμετώπιζαν οι εκκλησίες τις έθεταν μπροστά στο ερώτημα εάν ήταν σε θέση να δώσουν μια κοινή μαρτυρία ειρήνης και συμφιλίωσης και να κάνουν ορατή την ενότητα του σώματος του Χριστού· για τον N. Söderblom αυτό ήταν ένα πνευματικό ερώτημα που αφορούσε στην αξιοπιστία των εκκλησιών και της μαρτυρίας τους.

Σε αυτή την πρώτη φάση, που κατά τους ιστορικούς αρχίζει το 1910 και καταλήγει το 1938 με την πρόταση να ιδρυθεί ένα Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλη-

σιών, η οικουμενική κίνηση κατανοείται ως μια προσπάθεια να δοθεί «ψυχική» στο «σώμα» της Κοινωνίας των Εθνών. Φορείς αυτής της προσπάθειας έγιναν τρεις παγκόσμιες κινήσεις: 1) ο Παγκόσμιος Σύνδεσμος για την Προώθηση Διεθνούς Φιλίας μέσω των Εκκλησιών (The World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches), 2) η Παγκόσμια Κίνηση Ζωής και Εργασίας ή Παγκόσμια Κίνηση για τον Πρακτικό Χριστιανισμό (Universal Christian Conference or Movement on Life and Work) και 3) η Παγκόσμια Κίνηση Πίστης και Τάξης (World Conference on Faith and Order). Οι τρεις αυτές κινήσεις εργάστηκαν επιτυχώς και αποδοτικά για την επίτευξη των σκοπών της οικουμενικής κίνησης μέσω παγκόσμιων συνεδρίων, διασκέψεων, συναντήσεων, θεολογικοενωτικών διαβουλεύσεων, ίδρυσης οικουμενικών ινστιτούτων, ίδρυσης επιτροπών νεολαίας, καθιέρωσης διδασκαλίας του μαθήματος της οικουμενικής κίνησης σε διάφορες χώρες και συγγραφικής παραγωγής με περιεχόμενο την οικουμενική κίνηση.

Ο «Παγκόσμιος Σύνδεσμος Διεθνούς Φιλίας μέσω των Εκκλησιών» ιδρύθηκε στην Κωνσταντία

της Ελβετίας στις 2 Αυγούστου του 1914, την ημέρα που κηρύχθηκε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος. Βασικό στόχο είχε ακριβώς αυτό που δηλώνεται στον τίτλο του, δηλαδή τη δημιουργία καλών και φιλικών σχέσεων ανάμεσα στα έθνη «ώστε παραπλεύρως προς τον φιλειρηνικό πολιτισμό να επιτευχθεί η παγκόσμια ειρήνη, την οποία δίδαξε ο Χριστός στην ανθρωπότητα». Για το Σύνδεσμο η ένωση των εκκλησιών δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά μέσο για την ειρήνευση του κόσμου. Η κοινωνία και συνεργασία των εκκλησιών είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη αυτού του σκοπού. Μετά από πολλά συνέδρια και συσκέψεις για την πραγματοποίηση των στόχων του ο Σύνδεσμος διαλύθηκε το 1948 κυρίως λόγω της υποκατάστασής του από άλλες κινήσεις. Επιτεύγματα του Παγκόσμιου Συνδέσμου ήταν: η εγκαθίδρυση μεταξύ ατόμων και εκκλησιών του πνεύματος ειρήνης και συνεργασίας, η συνεργασία ορθοδόξων και προτεσταντών επί του κοινωνικού και ηθικού επιπέδου, η έμμεση προαγωγή του ορθοδοξοπροτεσταντικού διαλόγου, η εφαρμογή μεθόδων εργασίας οικουμενικής φύσης που χρησιμοποιήθηκαν και από άλλες μορφές της οικου-

μενικής κίνησης, η εμφάνιση της Κίνησης «Ζωή και Εργασία», η οποία μαζί με την «Πίστη και Τάξη» αποτέλεσαν τους στυλοβάτες του Π.Σ.Ε., και ιδίως ο χαρακτήρας προδρομικής κίνησης που είχε σε σχέση με την οικουμενική κίνηση στο σύνολό της.

Η δεύτερη Παγκόσμια Κίνηση «Ζωή και Εργασία» συνδέεται με τις αρχές και τα θέματα που απασχόλησαν τον Παγκόσμιο Σύνδεσμο Διεθνούς Φιλίας, αλλά οι στόχοι της ήταν ευρύτεροι, είχε παγχριστιανικό χαρακτήρα (συμμετείχαν ορθόδοξες, αρχαίες ανατολικές, παλαιοκαθολικές, αγγλικανικές και προτεσταντικές εκκλησίες) και στηριζόταν απευθείας από τις εκκλησίες, χωρίς όμως να εξαρτάται από αυτές. Οι εκκλησίες δεν είχαν αναλάβει την ευθύνη για τις Κινήσεις και δεν είχαν αποφασίσει να δεχθούν μόνιμη αντιπροσώπευση σε αυτές. Κύριος παράγοντας και εμπνευστής για τη γένεση και την περαιτέρω οργάνωση της Κίνησης αυτής υπήρξε ο λουθηρανός Αρχιεπίσκοπος Ουψάλας N. Söderblom. Καθοριστική ήταν η συμβολή του Οικουμενικού Πατριαρχείου με την Εγκύκλιο του 1920, για την οποία θα γίνει ιδιαίτερη μνεία παρακάτω. Δεν θα ήταν ασήμαντη λεπτομέρεια να

αναφέρουμε ότι η εμπειρία κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο της ηθικής υποστήριξης των εμπόλεμων μερών από τις εκκλησίες τους, τόσο που θα μπορούσε κανείς να πιστέψει ότι ο πόλεμος έγινε επίσης στο όνομα της πίστης, κατέστησε αναγκαίο να τονιστεί εκ νέου η κοινή υποχρέωση όλων των χριστιανών για την ειρήνη. Ο Söderblom προσπάθησε πολύ, χωρίς όμως επιτυχία, να πείσει τις εκκλησίες να εκδώσουν μια κοινή Διακήρυξη για την Ειρήνη. Αργότερα στα πλαίσια ενός συνεδρίου του Παγκόσμιου Συνδέσμου για Διεθνή Φιλία το 1919 ανέπτυξε ένα σχέδιο για τη σύσταση ενός «Οικουμενικού Συμβουλίου» το οποίο ως «φωνή της χριστιανικής συνείδησης» θα έπρεπε να ταχθεί υπέρ της ειρήνης και υπέρ μιας δίκαιης κοινωνικής παγκόσμιας τάξης.

Μέσα σε αυτό το πνεύμα συγκλήθηκε με δική του πρωτοβουλία το Α΄ Παγκόσμιο Συνέδριο «Ζωής και Εργασίας» το 1925 στη Στοκχόλμη. Το συνέδριο αποτέλεσε το αρχιμήδειο σημείο εκκίνησης για την ανάπτυξη μιας νέας παράδοσης οικουμενικής κοινωνικής σκέψης κατά τη διάρκεια των επόμενων δεκαετιών. Θεωρήθηκε τόσο σημαντικό από τους σύγχρονους του χριστιανούς που χαρακτηρίστηκε «Νίκαια της

ηθικής», παραλληλίζοντάς το με την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο της αδιαίρετης εκκλησίας. Η Κίνηση «Ζωή και Εργασία» είχε σκοπό τη συνεργασία των χριστιανικών εκκλησιών σε ζητήματα ηθικής, εκπαιδευτικής, θρησκευτικής, κοινωνικής και πολιτικής φύσης και επίδρασης του Ευαγγελίου στον κόσμο. Απώτερος σκοπός ήταν μέσω της συνεργασίας και της κοινωνίας των εκκλησιών σε πρακτικό επίπεδο να προετοιμαστεί το κατάλληλο έδαφος για τις επαφές τους σε δογματικό επίπεδο και για την επίτευξη της ορατής ενότητας. Η συζήτηση πάντως ζητημάτων δογματικής φύσης αποφεύχθηκε συστηματικά.

Η δημιουργία της Κίνησης «Ζωή και Εργασία» χαιρετίστηκε εκείνη την εποχή από τους ορθόδοξους γιατί ανταποκρινόταν στο πνεύμα του Διαγγέλματος του Οικουμενικού Πατριαρχείου (1920). Κατά την ορθόδοξη αντίληψη η κοινωνία των εκκλησιών και η συνεργασία σε κοινωνικά και ηθικά ζητήματα αποτελούσε το πρώτο και σταθερό βήμα και την προπαρασκευαστική βαθμίδα προς την ένωση στην πίστη.

Η τρίτη Παγκόσμια Κίνηση «Πίστη και Τάξη», όπως και η Κίνηση «Ζωή και Εργασία», υποστηρίχθηκε απευθείας από τις

εκκλησίες. Στόχο είχε την αμοιβαία συνεννόηση και συμφωνία των εκκλησιών στην ορθή κατανόηση του Ευαγγελίου και της Παράδοσης, στα μυστήρια, στην οργάνωση και διοίκηση της Εκκλησίας, στη φύση της ενότητας της Εκκλησίας. Απώτερος στόχος της ήταν η προετοιμασία δια του θεολογικού διαλόγου του κατάλληλου κλίματος για την επίτευξη της ορατής ενότητας στην κοινή πίστη, στα μυστήρια και στην κοινή εν Χριστώ ζωή. Στην Κίνηση αυτή συμμετείχαν από την αρχή όλες οι εκκλησίες εκτός από τη Ρωμαιοκαθολική. Κύριος εμπνευστής αυτής της ενωτικής κίνησης ήταν ο επίσκοπος της Επισκοπιακής (αγγλικανικής) Εκκλησίας στις Η.Π.Α. Ch. Brent. Το γεγονός ότι στο Παγκόσμιο Ιεραποστολικό Συνέδριο του Εδιμβούργου το 1910 τα ζητήματα της πίστης έμειναν έξω από τον κατάλογο των προς συζήτηση θεμάτων έδωσε την αφορμή στον Brent να τονίσει ότι ακριβώς αυτά τα θέματα ήταν που δεν θα έπρεπε να αποκλειστούν από τη συζήτηση, εάν οι χριστιανοί πραγματικά επιζητούν την ορατή ενότητα.

Κατά βάση τα θέματα της πίστης και της οργάνωσης της εκκλησίας ήταν που οδήγησαν στη διαίρεση των εκκλησιών και τις

χωρίζουν ακόμη, εξηγούσε ο Brent. Επέμενε ότι θα έπρεπε πρωτευόντως να διασαφηνιστούν τα προβλήματα αυτά και γι' αυτό πρότεινε την προετοιμασία ενός παγκόσμιου συνεδρίου για θέματα πίστης και τάξης. Ένα τέτοιο συνέδριο, πίστευε ο Brent, θα ήταν το πρώτο βήμα στην πορεία της επανένωσης των εκκλησιών. Από τότε άρχισαν προκαταρκτικές εργασίες και συσκέψεις που μετά από μια μακρά πορεία κατέληξαν το 1927 στο Α' Παγκόσμιο Συνέδριο της Κίνησης «Πίστη και Τάξη» στη Λωζάννη. Το Συνέδριο έθεσε τις βάσεις της Κίνησης και έδωσε τον προσανατολισμό της θεολογικής έρευνας που αναπτύχθηκε αργότερα στο Π.Σ.Ε. Ως εργαλείο οικουμενικού διαλόγου η «Πίστη και Τάξη» χρησιμοποίησε τη συγκριτική μέθοδο ή τη μέθοδο της «περιγραφικής εκκλησιολογίας». Οι Εκκλησίες καταθέτουν τις απόψεις τους για τα συζητούμενα θέματα προβάλλοντας ταυτόχρονα τα σημεία που τις ενώνουν και τις χωρίζουν από τις υπόλοιπες εκκλησίες. Η μέθοδος αυτή στα αρχικά στάδια του διαλόγου φάνηκε απαραίτητη και εποικοδομητική.

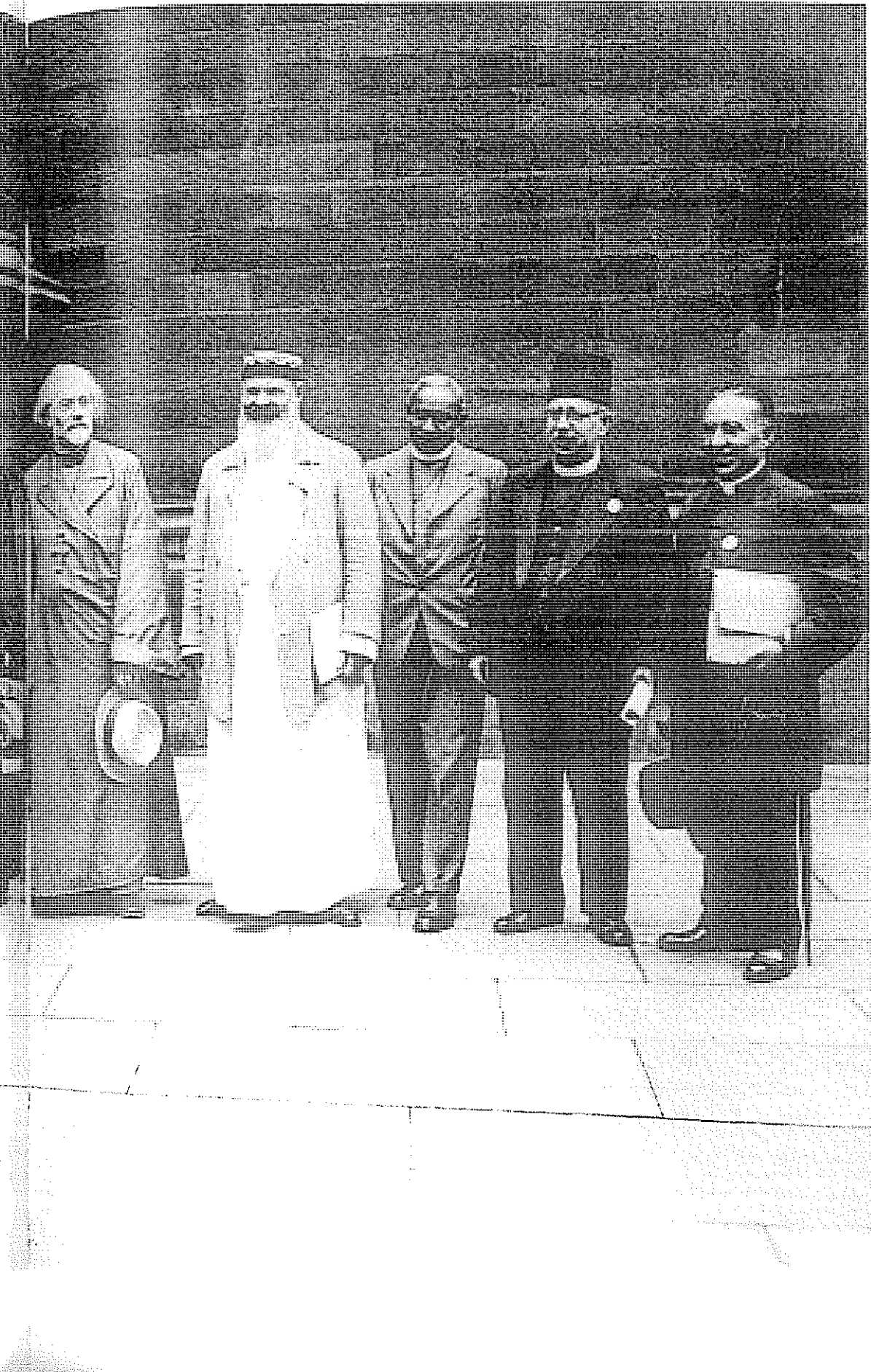
Το Συνέδριο της Λωζάννης υπήρξε στην ιστορία της οικουμενικής κίνησης το πρώτο

κεφάλαιο 7

Παγκόσμιο
Συνέδριο της
Κίνησης Πίστη
και Τάξη στη
Λωζάννη το
1927

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ο Μ. Πρωτο-
πρεσβύτερος
Γεώργιος Τσέ-
της

παγκόσμιο συνέδριο, στο οποίο οι αντιπρόσωποι των εκκλησιών μελέτησαν από κοινού και συζήτησαν προβλήματα δογματικά και θεολογικά. Η συμμετοχή των ορθοδόξων στο Συνέδριο, σημειώνει ο πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Τσέτης, ήταν επιβλητική, περισσότερο ποιοτικά παρά αριθμητικά. Η παρουσία τους άνοιξε νέους ορίζοντες, λέει ο ίδιος, φέρνοντας στη μνήμη των συνέδρων τις ημέρες που οι χριστιανοί ήταν ενωμένοι, τονίζοντας τον οικουμενικό χαρακτήρα του Συνεδρίου και υψώνοντας το επίπεδό του. Στο Συνέδριο της Λωζάννης το οικουμενικό κλίμα που άρχισε να διαμορφώνεται από τα προηγούμενα έτη

έγινε θερμότερο. Η οικουμενική κίνηση άρχισε να εξελίσσεται και μέσω των μεγάλων Παγκόσμιων Κινήσεων να βρίσκει τους ορθούς προσανατολισμούς της. Έτσι, εκπρόσωποι των δύο Κινήσεων συγκεντρώθηκαν τον Ιούλιο του 1937, λίγο πριν τη σύγκληση των δύο Παγκόσμιων Συνεδρίων της Οξφόρδης («Ζωή και Εργασία») και του Εδιμβούργου («Πίστη και Τάξη»), και πρότειναν τη συγχώνευσή τους σε μία κίνηση. Στην πρόταση αυτή παρακινήθηκαν από τρεις διαπιστώσεις: α) ότι για να γίνει η οικουμενική κίνηση πραγματικότητα στη ζωή των εκκλησιών, έπρεπε να μετατραπεί από κίνηση για τις εκκλησίες σε

κίνηση των ίδιων των εκκλησιών, β) ότι ήταν καιρός να δημιουργηθούν μόνιμες σχέσεις μεταξύ των εκκλησιών, και να διαμορφωθεί ένα Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών ως μόνιμο όργανο των εκκλησιών για την επίτευξη του κοινού οικουμενικού καθήκοντος και γ) ότι οι δύο κινήσεις «Ζωή και Εργασία» και «Πίστη και Τάξη» συμπλήρωναν η μία την άλλη.

Η πρόταση για τη συγχώνευση των δύο Κινήσεων και τη δημιουργία ενός Παγκόσμιου Συμβουλίου Εκκλησιών έγινε αποδεκτή από τα δύο Παγκόσμια Συνέδρια της Οξφόρδης και του Εδιμβούργου. Το έργο αυτό ανέλαβε το Συνέδριο της Ουτρέχτης το 1938. Το συνέδριο ασχολήθηκε με τη ρύθμιση ζητημάτων όπως του κύρους, της φύσης και της βάσης του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών. Από το συνέδριο αυτό αρχίζει η ιστορία του Π.Σ.Ε. και οι διεργασίες διαμόρφωσης του καταστατικού λειτουργίας του, που λόγω του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου ολοκληρώθηκαν το 1948, έτος σύγκλησης της Α΄ Γενικής Συνέλευσης του Π.Σ.Ε. στο Άμστερνταμ.

Η ιστορία του Π.Σ.Ε., αλλά και η προϊστορία του είναι συνδεδεμένες με την Ορθοδοξία.

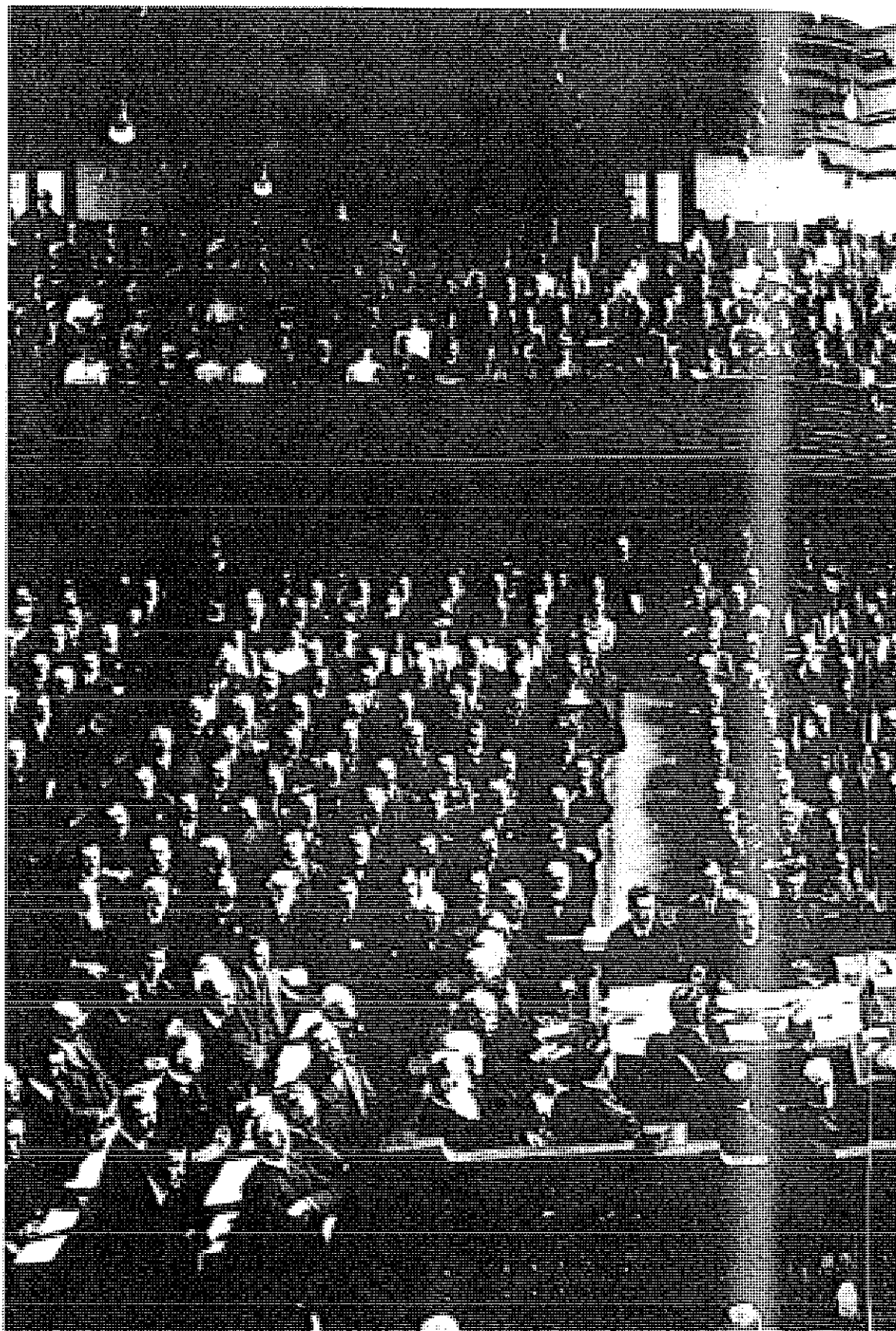
Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες, πρω-

τοστατούντος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, αισθάνθηκαν από την αρχή του 20ού αιώνα, εν μέσω ραγδαίων κοινωνικοπολιτικών αλλαγών και κρίσεων, την αναγκαιότητα της εγότητος των εκκλησιών και της κοινής τους μαρτυρίας σε έναν κόσμο που έψαχνε νέο προσανατολισμό. Όπως έχουν δείξει δόκιμοι ιστορικοί και κορυφαίοι θεολόγοι, οι Ορθόδοξες Εκκλησίες συνέβαλαν καθοριστικά στη γένεση της οικουμενικής κίνησης, πρώτα στη διαμόρφωση των Κινήσεων «Ζωή και Εργασία» και «Πίστη και Τάξη» και ακολούθως στην ίδρυση του Π.Σ.Ε.

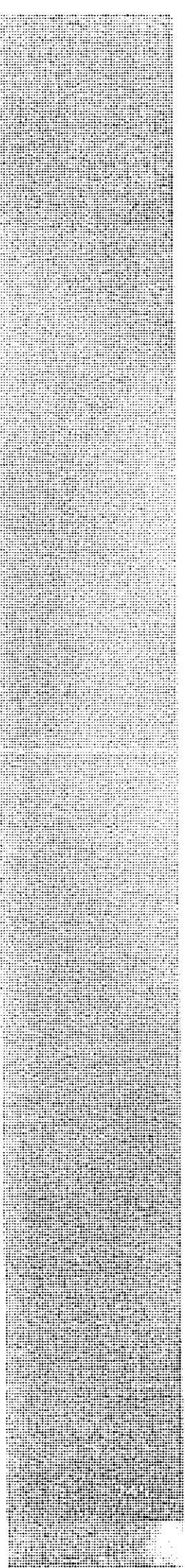
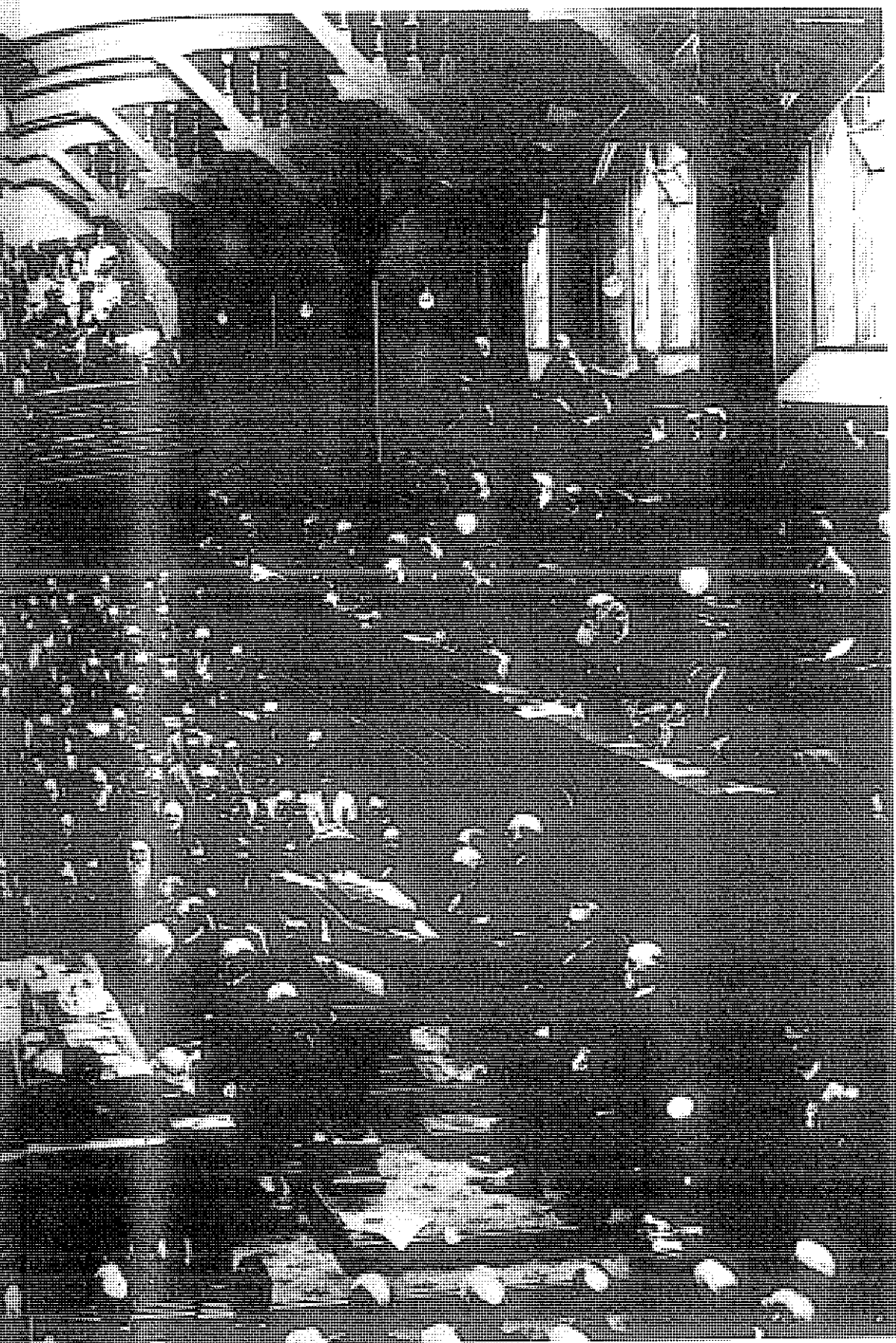
Στην ανατολή λοιπόν του 20ού αιώνα η Ορθοδοξία μπαίνει στο προσκήνιο της οικουμενικής κίνησης με μian άμεση και ουσιαστική ενέργεια: το 1902 και το 1904 ο οικουμενικός πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ Γ΄ απέστειλε εγκύκλια γράμματα προς τους αρχηγούς των αυτοκέφαλων Ορθοδόξων Εκκλησιών και με ιδιαίτερη έμφαση αναφέρεται στην ανάγκη προώθησης της ενότητας των Ορθοδόξων Εκκλησιών και της έναρξης διαλόγου με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, τις Προχαλκηδόνιες Εκκλησίες και τον Προτεσταντισμό. Η σημασία των γραμμάτων αυτών είναι αξιόλογη. Από

κεφάλαιο 7

Το Α' Ιερα-
ποστολικό
Συνέδριο στο
Εδιμβούργο το
1910

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ορθόδοξη σκοπιά αποτελούν τα πρώτα επίσημα κείμενα που αναφέρονται τόσο στη σημασία της σύσφιγξης των σχέσεων μεταξύ των Ορθοδόξων Εκκλησιών, όσο και στις σχέσεις τους, σε μια οικουμενική προοπτική, με τις λοιπές χριστιανικές εκκλησίες. Ακόμη, όπως επισημαίνει ο Ν. Ματσούκας, «εκφράζουν κατά έντονο τρόπο την αγωνία της Ορθοδοξίας για την ενότητα του κόσμου και την προκοπή του στη χριστιανική ζωή».

Σημαντική επίσης ήταν η απόφαση της Συνόδου της Ρωσικής Εκκλησίας το 1918 να δημιουργήσει ένα «τμήμα για την ενότητα των εκκλησιών» με την εξής θεμελίωση: «Η Σύνοδος της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ρωσίας, η οποία συνέρχεται κάτω από αυτές τις δύσκολες συνθήκες για όλη τη χριστιανική εκκλησία... θα αναλάμβανε τεράστια ευθύνη ενώπιον της ιστορίας, εάν δεν έθετε το ζήτημα της ενότητας των χριστιανικών εκκλησιών και δεν έδινε σε αυτό το θέμα μια κατεύθυνση ανάλογη των περιστάσεων». Η Ρωσική Εκκλησία υποστήριξε επίσης, με βάση την εμπειρία που είχε από τους διαλόγους με τους Αγγλικανούς και τους Παλαιοκαθολικούς ήδη από τον 19ο αιώνα, την Κίνηση «Πίστη και Τάξη», όταν έκανε τα

πρώτα της βήματα. Λόγω όμως των συνθηκών που είχαν δημιουργηθεί μετά τη Ρωσική Επανάσταση, οι πρωτοβουλίες της Ρωσικής Εκκλησίας πνίγηκαν εν τη γενέσει.

«Ορόσημο» στην ιστορία της Οικουμενικής κίνησης και «οριστική έκφραση του ορθόδοξου οικουμενισμού», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο π. Γεώργιος Τσέτσης στη θαυμάσια μελέτη του για το θέμα, αποτελεί η πρωτοβουλία που έλαβε το Οικουμενικό Πατριαρχείο στα 1920 και έρχεται ως συνέπεια των δύο προηγούμενων επιστολών του Ιωακείμ Γ'. Πριν ακόμη διαμορφωθούν εντελώς οι δύο Παγκόσμιες Κινήσεις της Οικουμενικής Κίνησης, το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, απεύθυνε Συνοδική Εγκύκλιο «Προς τας απανταχού Εκκλησίας του Χριστού». Ζήτησε από όλες να υπερβούν το πνεύμα της δυσπιστίας και να δείξουν τη δύναμη της αγάπης δημιουργώντας μια «Κοινωνία των Εκκλησιών» κατά το πρότυπο της «Κοινωνίας των Εθνών» που μόλις είχε ιδρυθεί. Η Εγκύκλιος επισημαίνει ότι παρά τις υφιστάμενες δογματικές διαφορές είναι δυνατό να υπάρξει προσέγγιση μεταξύ των εκκλησιών και κοινωνία, ιδίως σε κοινωνικοηθικά θέματα «εις

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

παρασκευήν και διευκόλυνσιν της πλήρους ποτέ, συν Θεώ, και ευλογημένης ενώσεως».

Έχει σημασία να παρατηρήσουμε ότι η Εγκύκλιος δεν περιορίζεται στην πρόταση να χρησιμοποιηθεί ως υπόδειγμα η «Κοινωνία των Εθνών» προκειμένου να εφαρμοστεί στις διεκκλησιαστικές σχέσεις. Προχωράει σε μια σειρά συγκεκριμένων προτάσεων για το πώς θα μπορούσαν να βελτιωθούν οι σχέσεις των χριστιανικών εκκλησιών. Από αυτές ορισμένες θυμίζουν εκδηλώσεις της αρχαίας εκκλησίας με τις οποίες εκφραζόταν η εκκλησιαστική ενότητα (π.χ. ανταλλαγή αδελφικών γραμμάτων κατά τις μεγάλες εορτές), ενώ άλλες προτάσεις ήταν για την εποχή ασυνήθιστες και από μια σημερινή οπτική γωνία πολύ προνοητικές (π.χ. επικοινωνία των Θεολογικών Σχολών, ανταλλαγή φοιτητών).

Αυτό που εντυπωσιάζει στην Εγκύκλιο, σύμφωνα με τον πρώην Γενικό Γραμματέα του Π.Σ.Ε. Konrad Raiser, είναι η εκκλησιαστική και βιβλική θεμελίωση της προτεινόμενης «Κοινωνίας των Εκκλησιών» με βάση την παύλεια περί σώματος διδασκαλία της Επιστολής προς Εφεσίους (3,6 και 4,15εξ.). Βεβαίως, ο όρος «κοινωνία» έχει στη νεοελληνική γλώσσα την έννοια του «σουλ-

λόγου» ή του «συνασπισμού» (league), όπως επίσης και την έννοια της επικοινωνίας και της συνάντησης, ωστόσο η Εγκύκλιος δεν αποκλείει τη χρήση της πνευματικής, καινοδιαθηκικής σημασίας του όρου, ως αδελφικής κοινωνίας. Ο ίδιος ο μητροπολίτης Σελευκείας (αργότερα Θυατείρων) Γερμανός, ένας από τους συντάκτες της Εγκυκλίου, σημείωνε: «Η ευρύτητα της αντίληψης, που η Εγκύκλιος δείχνει σε αυτό το σημείο, έγκειται στο ότι επεκτείνει τη θεώρηση της σχέσης μεταξύ των μελών μέσα σε κάθε εκκλησία ως μελών ενός και του αυτού σώματος, όπως αυτή αναλύεται θαυμάσια από τον Παύλο στη σχέση μεταξύ διαφορετικών εκκλησιών».

Ο όρος «κοινωνία» χρησιμοποιήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα στις διεκκλησιαστικές σχέσεις και αποτελεί έννοια κλειδί στις πρόσφατες οικουμενικές συζητήσεις περί εκκλησίας και ενότητας της εκκλησίας. Η χρήση μάλιστα του όρου στο Άρθρο-Βάση του Καταστατικού Χάρτη του Π.Σ.Ε., που περιγράφει το Συμβούλιο ως «κοινωνία εκκλησιών», δημιουργεί πολλά προβλήματα και εσφαλμένη αντίληψη για τη φύση των σχέσεων των συνεργαζόμενων εκκλησιών και ομολογιών στο Π.Σ.Ε. Γι' αυτό

κεφάλαιο 7

Ο Οικου-
μενικός
Πατριάρχης
Βαρθολομαίος
με τον πρώην
Γενικό Γραμμα-
τέα του Π.Σ.Ε.
K. Raiser

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

οι Ορθόδοξες Εκκλησίες ζήτησαν να προσδιοριστεί με ακρίβεια το εννοιολογικό φάσμα του όρου, δηλώνοντας ταυτόχρονα ότι αυτός πρέπει να ερμηνεύεται μάλλον ως «κοινότητα» ή «αδελφότητα» και όχι ως «κοινωνία» με την αυστηρή εκκλησιολογική σημασία του όρου. Η «κοινωνία» είναι στόχος του Συμβουλίου και όχι μια δεδομένη πραγματικότητα. Σε αυτό το θέμα θα επανέλθουμε παρακάτω.

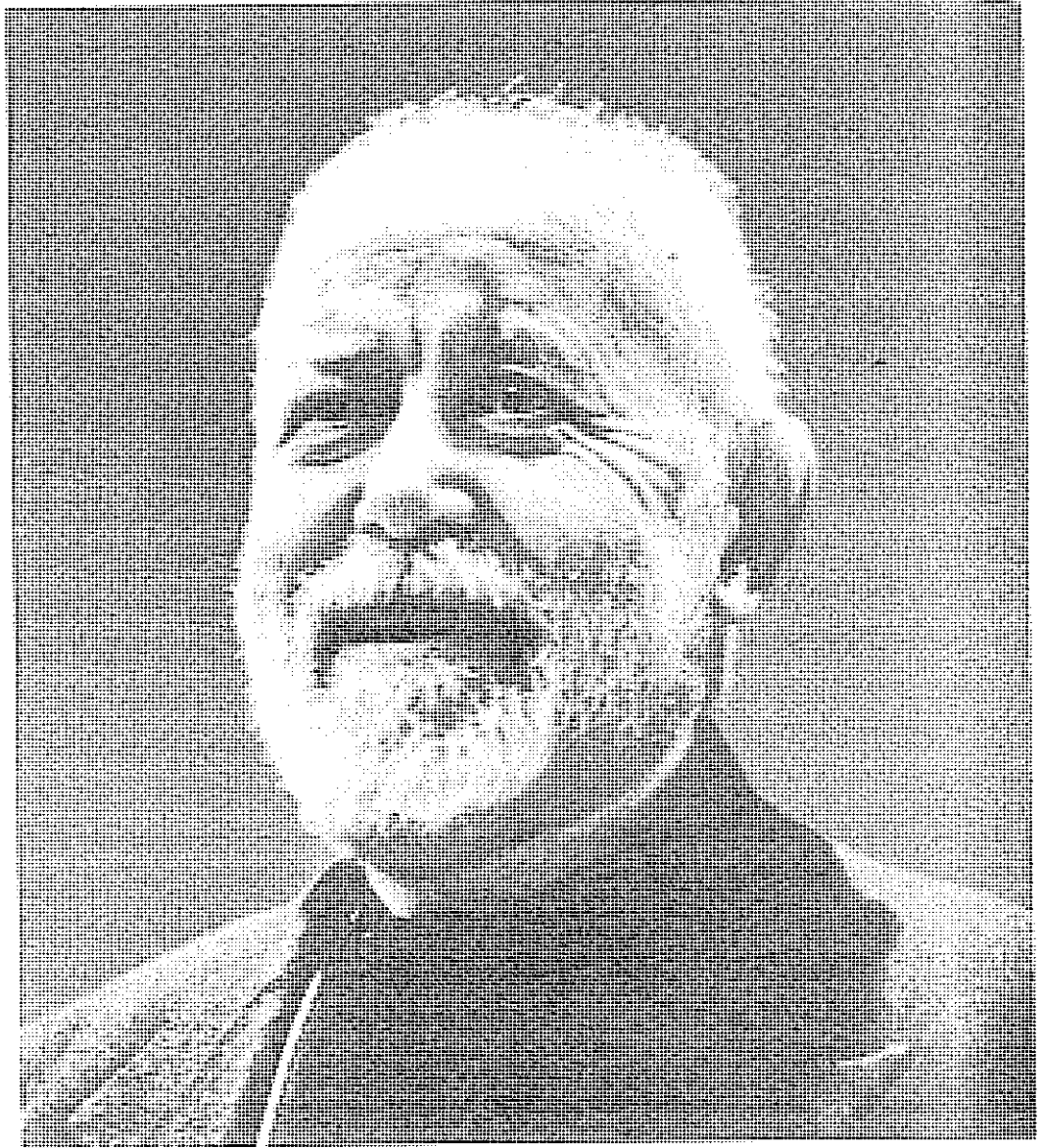
Η σημασία της ώθησης που έδωσε στις Ορθόδοξες Εκκλησίες η Εγκύκλιος του Οικουμενικού Πατριαρχείου το 1920 ήταν τόσο μεγάλη που παρομοιάστηκε με τη σημασία που είχε για τον προτεσταντικό κόσμο το Παγκόσμιο Ιεραποστολικό Συνέδριο του 1910 στο Εδιμβούργο. Καθιερώθηκε «ως ο καταστατικός χάρτης της συμμετοχής της Ορθοδοξίας στην οικουμενική κίνηση», σημειώνει ο Β. Σταυρίδης στην Ιστορία της Οικουμενικής Κινήσεως. Έχει όμως σημασία και για την οικουμενική κίνηση στο σύνολό της. Έδινε, προσθέτει ο Β. Σταυρίδης, σε όλες τις εκκλησίες ένα σχέδιο, τέλειο κατά τη θεωρία και εφαρμόσιμο ως προς την πράξη, για την πορεία των εκκλησιαστικών σχέσεων και τη μεταξύ τους συνεργασία. Και υπενθυμί-

ζει ότι πολλά από τα άρθρα του σχεδίου αυτού αργότερα εφαρμόστηκαν. Ο πρώτος Γενικός Γραμματέας και ιστορικός του Π.Σ.Ε. Visser't Hooft, επαινώντας την πρωτοβουλία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, σημείωνε ότι η Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως υπήρξε η πρώτη, η οποία αποφάσισε επισήμως να προτείνει προς τις άλλες εκκλησίες τη δημιουργία μιας μόνιμης κοινωνίας ή ενός συμβουλίου των Εκκλησιών. Ακόμη, πρόσθετε, το Πατριαρχείο διαμόρφωνε μια σπουδαία αρχή όταν έλεγε ότι δεν πρέπει να αναβληθεί η συνεργασία των εκκλησιών σε πρακτικά θέματα, ώσπου να επέλθει πλήρης δογματική συμφωνία, αλλά ότι η συνεργασία αυτή θα προετοίμαζε το δρόμο προς μια τέτοια επανένωση. Αυτή η αρχή αποτέλεσε μία από τις βασικές προϋποθέσεις της οικουμενικής κίνησης, κατέληγε ο Visser't Hooft.

Η τοποθέτηση αυτή δεν σήμαινε ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία αρνήθηκε να συζητήσει δογματικά θέματα. Ήδη από το Συνέδριο της Λωζάννης έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα στις θεολογικές συζητήσεις που διεξάγονταν. Η συμφωνία όμως δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί εκείνη τη στιγμή σε δογματικά θέματα. Ήταν μια ρεα-

κεφάλαιο 7

Από του πρω-
τεργάτες της
οικουμενικής
κίνησης ήταν ο
Μητροπολίτης
Θυατείρων
Γερμανός Στρη-
νόπουλος

λιστική τοποθέτηση και τακτική για να μην εμπλακούν οι εκκλησίες σε ατέρμονες συζητήσεις για το θέμα της ενότητας, οι οποίες θα κατέληγαν σε μεγαλύτερη διάσταση, ενώ τα πειστικά προβλήματα του κόσμου απαιτούσαν άμεση, συντονισμένη διαχριστιανική παρέμβαση και συνεργασία. Εκτός αυτού η παραπάνω αρχή που πρότεινε το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως είναι καρ-

πός μιας ουσιώδους λειτουργίας της εκκλησιαστικής ζωής. Αυτή συνίσταται στη μαρτυρία του περιεχομένου της πίστης μέσα στις συνεχείς και εξελισσόμενες δραματικές φάσεις της ιστορίας. Χωρίς την μαρτυρία της πίστης προς τον κόσμο, η οποία δεν είναι απλώς και μόνο κήρυγμα ή διδασκαλία, αλλά συνάμα σχέση αγάπης προς αυτόν, πράξη, δράση και έντονο έργο, δεν νοείται

ζώσα εκκλησία. Το ερώτημα που τέθηκε τότε, σχεδόν ταυτόχρονα από όλους τους χριστιανούς με οικουμενική ευαισθησία ήταν: πώς ζει η εκκλησία την πίστη της μέσα στις δραματικές ιστορικές εξελίξεις και προκλήσεις που αντιμετώπιζε. Εκείνο λοιπόν που ώθησε το Οικουμενικό Πατριαρχείο να εξαπολύσει την Εγκύκλιο ήταν, πάνω από όλα, η συνειδητοποίηση της ανάγκης για μαρτυρία της πίστης και της αγάπης προς τον κόσμο και η ποιμαντική μέριμνα για τις ανάγκες του δεινοπαθούντος ανθρώπου. Εξάλλου, πάντοτε η ορθόδοξη θεολογία θεωρούσε ότι τα προβλήματα της βίας, της αδικίας, της ανελευθερίας, της πείνας, της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τελικά ο απανθρωπισμός του ανθρώπου, δεν είναι δευτερεύοντα προβλήματα της καθημερινής ζωής, αλλά προβλήματα θεολογικά, «ανήκουν στην απόλυτη – όχι βέβαια την αποκλειστική – δικαιοδοσία της Θεολογίας». Ο προβληματισμός αυτός θα τεθεί με σαφήνεια στο Γ.Σ.Ε. κατά το τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα.

Θα κλείσουμε την αναφορά στη σημασία της Εγκυκλίου του 1920 με μια σημαντική παρατήρηση του Ν. Ματσούκα. Ο Ματσούκας εντάσσοντας την πρωτοβουλία

και την πρόταση του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο ευρύτερο οικουμενικό πλαίσιο της εποχής σημειώνει ότι αυτές «ζέσταναν όλες τις τότε κινήσεις μέσα στους κόλπους του Προτεσταντισμού, ο οποίος με πολλούς διακεκριμένους εκπροσώπους του σχεδίαζε και οραματιζόταν έναν ενεργό εκκλησιαστικό οργανισμό μέσα στα πράγματα της ταραγμένης κοινωνικής ζωής. Η Ορθοδοξία για μια ακόμη φορά κρατούσε, έστω και διστακτικά, το σφυγμό του κόσμου». Ουσιαστικά, καταλήγει ο Ματσούκας, το Οικουμενικό Πατριαρχείο επιχειρούσε ένα «aggiornamento» μέσα στις ραγδαίες ανακατατάξεις του κόσμου».

Στην εικοσαετία που ακολούθησε η Ορθόδοξη Εκκλησία μπόρεσε επιτυχώς να παρακολουθήσει τις εξελίξεις, να λάβει ενεργό μέρος στη διαμόρφωση των προδρομικών κινήσεων του Π.Σ.Ε., να συμμετάσχει αποδοτικά σε αυτές και τελικά να συμβάλει στη γένεση του Π.Σ.Ε. Ορθόδοξοι ιεράρχες, ιερείς και καθηγητές πανεπιστημίου όπως ο μητροπολίτης Θυατείρων Γερμανός (Στρηνόπουλος), ο Επίσκοπος Novi Sad Ειρηνάιος, ο Χρυσόστομος Παπαδόπουλος (αργότερα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών), ο Λέων Zander, ο π. Γεώργιος Florovsky, ο Στέφανος

Zankof, ο Αμίλκας Αλιβιζάτος, ο Κωνσταντίνος Δυοβουνιώτης, ο Δημήτριος Μπαλάνος, ο Σεργκέι Βουλγακον διαδραμάτισαν πρωτεύοντα ρόλο και θεωρούνται από τους πρωτεργάτες της Οικουμενικής κίνησης.

Η ορθόδοξη συμμετοχή κατά τα πρώτα χρόνια, όταν ξεκινούσε η οικουμενική κίνηση, γινόταν κάτω από ιδιαίτερης φύσεως ιστορικές συνθήκες (Μικρασιατική καταστροφή, ανταλλαγή πληθυσμών με τη Συνθήκη της Λωζάννης 1923, Ρωσική Επανάσταση). Η μεγαλύτερη σε πληθυσμό Ορθόδοξη Εκκλησία, η Εκκλησία της Ρωσίας, δεν μπορούσε να έχει άμεση συμμετοχή. Σημαντική βέβαια, ήταν η συμβολή των εμιγκρέδων Βουλγακον, Berdiajeff και Florovsky, οι οποίοι ίδρυσαν το 1925 το Ινστιτούτο του Αγίου Σεργίου στο Παρίσι, ένα νέο κέντρο θεολογικής εργασίας. Η ανοικτή, αλλά κριτική, στάση τους έναντι της οικουμενικής κίνησης, δεν ήταν αντιπροσωπευτική για το σύνολο της Ρωσικής Εκκλησίας. Παρόλες όμως τις δυσκολίες η θετική παρουσία των Ορθόδοξων Εκκλησιών στην οικουμενική κίνηση δεν ήταν ούτε συμπτωματική ούτε υπαγορευόταν από οποιαδήποτε «εκκλησιαστική πολιτική». Ήταν φυσική συνέπεια του οικουμενικού πνεύματος που

τη διακρίνει και απορρέει από τη ρητή και απαράβατη εντολή του Χριστού «ίνα πάντες εν ώσι», καθώς και την ακράδαντη πεποίθησή της ότι υπέρτατος στόχος της θείας Οικονομίας είναι η ενότητα των πάντων και η εν Χριστώ ανακεφαλαίωση σύνολης της κτιστής δημιουργίας. Για το όραμα «της των πάντων ενώσεως» η Ορθόδοξη Εκκλησία προσεύχεται ακατάπαυστα αιώνες τώρα. Όπως υπογράμμισε η Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη (Σαμπεζύ 1986), η Ορθόδοξη Εκκλησία πάντοτε αγωνίστηκε για την αποκατάσταση της χριστιανικής ενότητας. Γι' αυτό και σήμερα η συμμετοχή της στην οικουμενική κίνηση δεν είναι καθόλου ξένη προς τη φύση και την ιστορία της, αλλά αποτελεί συνεπή έκφραση της αποστολικής πίστης μέσα σε νέες ιστορικές συνθήκες και με σκοπό την αντιμετώπιση νέων υπαρξιακών αιτημάτων.

Με βάση όσα είπαμε παραπάνω φάνηκε, έστω και σε αδρές γραμμές, το μέτρο και η σημασία της συμβολής της συμμετοχής της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην οικουμενική κίνηση κατά τις πρώτες δεκαετίες της δημιουργίας και εξέλιξης της. Έγιναν φανερά και τα επιτεύγματα αυτής της σημαντικής περιόδου, που εξα-

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

κολουθούν να διαμορφώνουν το χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία της οικουμενικής κίνησης. Ίσως το σπουδαιότερο από αυτά είναι η επί το αυτό προσέλευση ολόκληρου του χριστιανικού κόσμου και η διαμόρφωση του κατάλληλου οικουμενικού κλίματος και της ανάλογης ψυχικής διάθεσης για αλληλοκατανόηση και συνεργασία προκειμένου αυτός να αποτελέσει την «ψυχή στο σώμα της ανθρωπότητας».

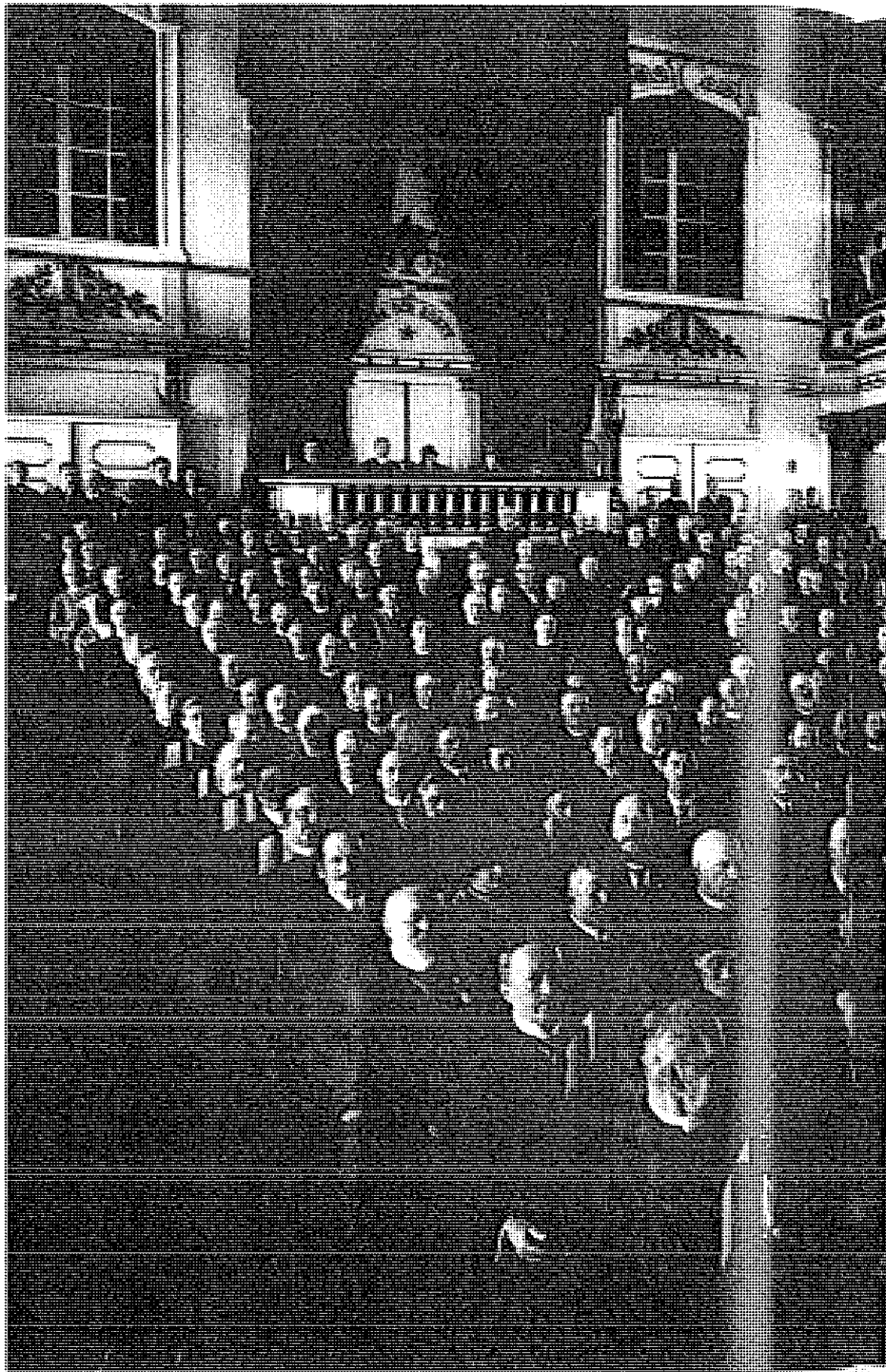
Ο Χ. Γιανναράς, παρά τους ενδοιασμούς και την κριτική στάση του απέναντι στην οικουμενική κίνηση, παραδέχεται για εκείνη την περίοδο: «Παρά τον θεσμοποιημένο απομονωτισμό και τις σκληρυμένες προκαταλήψεις αιώνων, αποδείχτηκε πραγματικά συγκινητική η ειλικρινής και έμπρακτη επιθυμία για την εξεύρεση δυνατοτήτων προσέγγισης, αλληλογνωριμίας και συνεργασίας, προσδιορισμού των θεολογικών διαφορών, αλλά και της κοινής πίστης και κοινής μαρτυρίας της χριστιανικής αλήθειας στο σύγχρονο κόσμο». Αυτό, προσθέτει ο ίδιος, οφείλεται και στο ευγενικό όραμα, τον ανιδιοτελή ζήλο και τη θυσιαστική προσπάθεια των πρωτεργατών της οικουμενικής κίνησης. Και καταλήγει: «Η ολόψυχη πίστη στους σκοπούς της προσπάθειας, ο

δημιουργικός ενθουσιασμός και η εμπνευσμένη πρωτοβουλία πολλών εργατών της οικουμενικής κίνησης εξακολουθεί να σφραγίζει την πορεία και εξέλιξη του Π.Σ.Ε.».

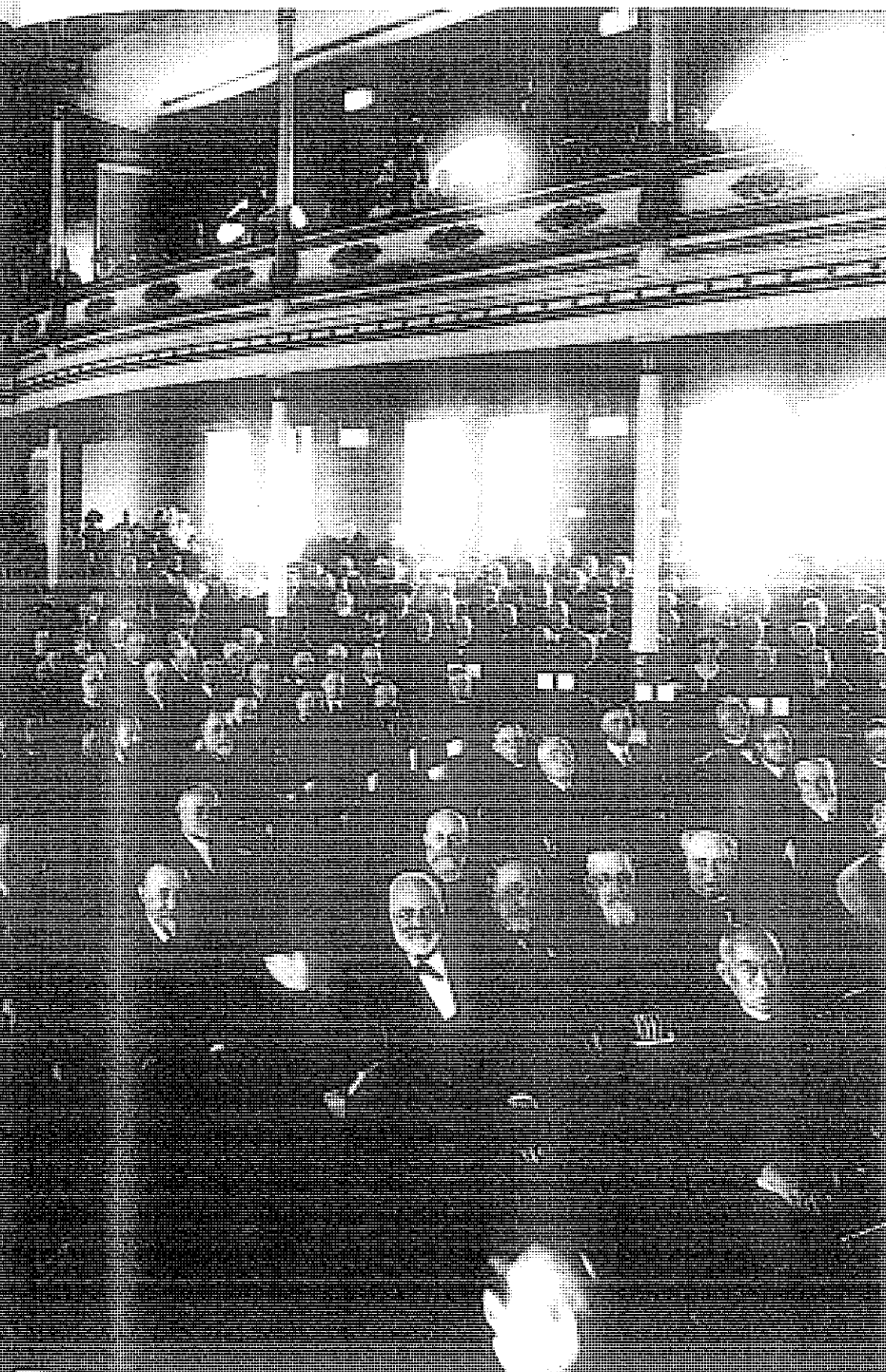
Σε αυτή τη συνάφεια αξίζει να αναφερθεί η μαρτυρία ενός από τους πρωταγωνιστές εκείνης της προσπάθειας. Ο Αμίλκας Αλιβιζάτος στον εναρκτήριο λόγο του στο Α΄ Συνέδριο Ορθόδοξης Θεολογίας στην Αθήνα το 1936, λίγο πριν από τα σημαντικά συνέδρια της Οξφόρδης, του Εδιμβούργου και της Ουτρέχτης, επισήμανε τα θετικά αποτελέσματα της οικουμενικής κίνησης τόσο για τις διεκκλησιαστικές, όσο και για τις διορθόδοξες σχέσεις. Το γεγονός και μόνο, υπογράμμισε, ότι προσέρχονται επί το αυτό αντιπρόσωποι των διαφόρων εκκλησιών και συζητούν με πλήρη ειρήνη και ηρεμία τις υφιστάμενες διαφορές και φθάνουν σε πολλά σημεία σε πραγματική συνεννόηση καταδεικνύει την πρόοδο που έχει επιτευχθεί στην οικουμενική κίνηση. Πριν από λίγες δεκαετίες, υπενθύμιζε, μια παρόμοια συνάντηση ήταν όχι μόνο αδύνατη και ακατόρθωτη, αλλά, εάν πραγματοποιούνταν, διαλυόταν γρήγορα με περισσότερη εκθρότητα εξαιτίας του πεισματικού φανατισμού και

κεφάλαιο 7

Το Α΄ Παγκό-
σμιο Συνέδριο
Ζωής και Εργα-
σίας στη Στοκ-
χόλμη το 1925

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

της άγνοιας που επικρατούσε σε όλες τις πλευρές. Μιλώντας για τις διορθόδοξες σχέσεις, ο Αλιβιζάτος αναφέρθηκε πρώτα στα ψηλά τείχη που υπήρχαν μεταξύ των Ορθόδοξων Εκκλησιών, τα οποία είχαν γίνει «παχύτερα» και πιο δυσπρόσιτα εξαιτίας φυλετικών και εθνικιστικών διαφορών και της άγνοιας των γλωσσών. Αυτή η κατάσταση, σύμφωνα με τον ίδιο, οδήγησε στην απομόνωση, επέτεινε την παρακμή και έφερε το μαρασμό. Στην νέα εποχή που ανέτειλε με την οικουμενική κίνηση και τη συμμετοχή των Ορθόδοξων Εκκλησιών σε αυτήν, τόνιζε με έμφαση ο Αλιβιζάτος, δόθηκε για πρώτη φορά η ευκαιρία στους ορθόδοξους αντιπρόσωπους να συναντηθούν και να γνωρισθούν μεταξύ τους. Και το πιο σημαντικό, πρόσθετε, είναι ότι «οι Ορθόδοξοι ούτοι θεολόγοι εντός του ξένου περιβάλλοντος ευρεθέντες, αυτομάτως και φυσικώς συνηνώθησαν προς υποστήριξιν των ορθόδοξων απόψεων και ανεδείχθησαν αφ' εαυτών εις ενιαίαν ορθόδοξον ομάδα, ως τούτο εγένετο εν Λωζάννη ιδία και Στοικχόλμη τω 1925 και εις άλλας τινάς πρότερον και έπειτα περιστάσεις, σπουδαιότητα προκαλέσαντες την προσοχήν δια την υπ' αυτών ανάδειξιν

και εμφάνισιν της κοινώς νεκράς σχεδόν πιστευομένης Ορθόδοξίας μεταξύ της χριστιανικής οικογενείας». Αυτή η «εκ νέου ανακάλυψη» της Ορθόδοξίας δεν έγινε πάντοτε κατανοητή ως καρπός του οικουμενικού πνεύματος. Τονίστηκε μονόπλευρα ως αιτία του ενδιαφέροντος των «Δυτικών Εκκλησιών» για την Ορθόδοξία, το μεγαλείο της και η πνευματικότητά της. Αυτό δημιούργησε μια αυτοϊκανοποίηση και αυταρέσκεια στους κόλπους των Ορθόδοξων Εκκλησιών, εις βάρος μιας ειλικρινούς αυτοκριτικής. Όσο όμως συμμετείχαν στην οικουμενική κίνηση, τόσο περισσότερο αισθάνονταν την ανάγκη για ανανέωση.

Σημαντικοί σταθμοί στην ιστορία του Π.Σ.Ε. και η παρουσία της Ορθόδοξης Εκκλησίας

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο Π.Σ.Ε. είναι απαραίτητη μια σκιαγράφηση των κυριότερων ιστορικών σταθμών της πορείας του Συμβουλίου, ιδιαίτερα μέσω της εξέτασης των Γενικών Συνελεύσεων του παγκόσμιου αυτού οργανισμού. Απαραίτητη προϋπόθεση όμως για την κατανόηση τόσο της πορείας του Π.Σ.Ε.,

όσο και της συμμετοχής σε αυτό της Ορθόδοξης Εκκλησίας είναι η αναφορά στην αυτοαντίληψη, στη φύση και ακολούθως στους σκοπούς του Συμβουλίου.

Η Βάση

Με το συνέδριο της Ουτρέχτης το 1938 και επισήμως το 1948 με την Α' Γενική Συνέλευση επήλθε η συγχώνευση των δύο προδρομικών παγκόσμιων κινήσεων «Ζωής και Εργασίας» (Life and Work) και «Πίστης και Τάξης» (Faith and Order) και η ίδρυση του Π.Σ.Ε. Το νεοϊδρυθέν Συμβούλιο ήταν κάτι το καινοφανές και διέφερε από τα προγενέστερα οικουμενικά σώματα στο ότι ήταν νόμω και πράξει ένα Συμβούλιο των Εκκλησιών. Για πρώτη φορά στην ιστορία Εκκλησίες, ομολογίες και ομάδες ποικίλων αποχρώσεων συνέρχονταν και ίδρυσαν έναν παγκόσμιο εκκλησιαστικό οργανισμό, ο οποίος έπρεπε να έχει καθορισμένο σκοπό και προσδιορισμένες αρχές.

Το Π.Σ.Ε. βρέθηκε λοιπόν μπροστά στο τεράστιο έργο της διατύπωσης και ψήφησης του Καταστατικού, των Κανόνων και των Κανονισμών λειτουργίας του. Το πιο δύσκολο σημείο στο έργο

αυτό ήταν η σύνταξη του πρώτου «άρθρουβάση» του Καταστατικού, το οποίο θα όριζε τη φύση του νεοσύστατου Συμβουλίου.

Η πρόταση και η περιγραφή της «κοινωνίας» στην Εγκύκλιο του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως το 1920 και η προέλευση του όρου από την Καινή Διαθήκη βοήθησε ώστε να υπάρξει συμφωνία στις πρώτες λέξεις: «Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών είναι μια κοινωνία Εκκλησιών». Παρόλο που ο όρος δεν είχε την αυστηρή εκκλησιολογική σημασία της «κοινωνίας εν τοις μυστηρίοις», έδειχνε σαφώς ότι δεν είχε την έννοια μιας καθαρά ωφελιμιστικής συμφωνίας. Το Συμβούλιο έπρεπε να είναι Συμβούλιο Εκκλησιών του Χριστού και όχι απλώς και μόνο μια ομοσπονδία θρησκευτικών συνδέσμων.

Το υπόβαθρο για την ολοκλήρωση του άρθρου που να δείχνει την αιτία και το λόγο ύπαρξης της εκκλησίας υπήρχε. Η Παγκόσμια Κίνηση της «Πίστης και Τάξης» στο πρώτο παγκόσμιο συνέδριό της είχε απευθύνει πρόσκληση προς τις εκκλησίες «που αποδέχονται τον Κύριο Ιησού Χριστό ως Θεό και Σωτήρα». Αυτή ήταν και η «βάση των Παρισίων» (1855) της Παγκόσμιας Ένωσης των Χριστιανικών Αδελφοτήτων

Νέων (ΧΑΝ). Εν τω μεταξύ πολλοί από αυτούς που συζητούσαν για τη «βάση» είχαν εντυπωσιαστεί από τους αγώνες της «Ομολογούσας Εκκλησίας» στη Γερμανία εναντίον του Ναζισμού και από τα λόγια του Dietrich Bonhoeffer ότι η οικουμενική κίνηση δεν έπρεπε να έχει ωφελιμιστικό χαρακτήρα και ότι οι εκπρόσωποι των εκκλησιών δεν μπορεί να συναντώνται χωρίς να επιχειρούν να φανούν αντάξιοι του καθήκοντός τους, να διακηρύξουν δηλαδή ότι ο Ιησούς Χριστός είναι ο Κύριος όλου του κόσμου. Έτσι το «άρθρο-βάση» του Καταστατικού υιοθετήθηκε με την εξής μορφή: «Το Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών είναι κοινότητα εκκλησιών, που αποδέχονται τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό ως Θεό και Σωτήρα».

Το άρθρο αυτό δεν ικανοποίησε ούτε την Ορθόδοξη Εκκλησία ούτε την Αγγλικανική και αμέσως ζήτησαν τη διεύρυνση του χριστολογικού περιεχομένου του άρθρου σε τριαδολογική βάση. Η Κεντρική Επιτροπή του Π.Σ.Ε. συζήτησε πολλές φορές το ζήτημα του επαναπροσδιορισμού της βάσης. Τελικά συμφωνήθηκε να γίνουν προσθήκες στο άρθρο και να τονιστεί τόσο ο τριαδικός χαρακτήρας του, όσο

και η σημασία της Αγίας Γραφής για την οικουμενική κίνηση μαζί με μια αναφορά στη κοινή κλήση των εκκλησιών. Το ρήμα «αποδέχονται» αντικαταστάθηκε από το «ομολογούν», υποδηλώνοντας κάποια δέσμευση αντί του διανοητικού χαρακτήρα του πρώτου ρήματος.

Το αναθεωρημένο και διευρυμένο «άρθροβάση» που εγκρίθηκε από την Γ' Γενική Συνέλευση του Π.Σ.Ε. στο Νέο Δελχί (1961) και ισχύει μέχρι σήμερα έχει ως εξής: «Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών είναι κοινότητα εκκλησιών, που ομολογούν τον Κύριο Ιησού Χριστό ως Θεό και Σωτήρα σύμφωνα με τις Γραφές, και επομένως επιζητούν να εκπληρώσουν μαζί την κοινή τους κλήση, προς δόξαν του ενός Θεού, Πατρός, Υιού και Αγίου Πνεύματος».

Αυτή η βάση, η οποία είναι κάτι λιγότερο από μία ομολογία πίστης και κάτι περισσότερο από έναν ξερό τύπο, εξυπηρετεί τις εκκλησίες μέλη του Π.Σ.Ε. ως ένα κοινό σημείο αναφοράς και ως μια συνεκτική βάση. Επειδή το Π.Σ.Ε. δεν είναι εκκλησία, δεν μπορεί να κρίνει ούτε την ειλικρίνεια και τη σταθερότητα των μελών του απέναντι στη βάση ούτε κατά πόσο τα μέλη παίρνουν στα σοβαρά την ιδιότητά

τους. Έτσι ισχύει για τη «βάση» αυτό που ο W. Temple είχε πει γενικά για το Π.Σ.Ε.: «Το κύρος του Συμβουλίου συνίσταται μόνο στη βαρύτητα, την οποία αποκτά στις εκκλησίες μέσω της σοφίας του». Πάντως η νέα «βάση» με τον τριαδικό και δοξολογικό χαρακτήρα αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα στην πορεία προς την ενότητα. Έπαιξε ένα ρόλο στην επεξεργασία μιας νέας στάσης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας απέναντι στην οικουμενική κίνηση. Διευκόλυνε την εισδοχή των Ορθοδόξων Εκκλησιών στο Π.Σ.Ε. (όσων δεν ήταν μέλη μέχρι το 1961) και την καλύτερη συνεργασία με αυτό.

Όπως έχουμε θίξει και πιο πάνω ο όρος κοινωνία (fellowship) ερμηνεύεται από τους ορθόδοξους ως «κοινότητα» (community) ή αδελφότητα, όχι όμως ως «κοινωνία» με την αυστηρή εκκλησιολογική σημασία του όρου. Δεδομένου ότι οι εκκλησίες μέλη του Π.Σ.Ε. διατηρούν εντός της αδελφότητας (κοινωνίας) των εκκλησιών διαφορετικές περί εκκλησίας αντιλήψεις, οι απόψεις τους δίστανται για το τι σημαίνει «κοινωνία». Σε κάθε περίπτωση η χρήση του όρου στο «άρθρο-βάση» του καταστατικού χάρτη υπονοεί ότι το Συμβούλιο είναι κάτι περισσότερο από ένα λει-

τουργικό σύλλογο εκκλησιών, που ιδρύθηκε απλώς με σκοπό την οργάνωση δραστηριοτήτων σε χώρους κοινού ενδιαφέροντος.

Όπως διευκρινίστηκε στο κείμενο «Προς μια κοινή κατανόηση και ένα κοινό οραματισμό του Π.Σ.Ε.», το Συμβούλιο είναι μια αδελφότητα εκκλησιών καθ' οδόν προς την πλήρη κοινωνία στην πίστη, τη ζωή και τη μαρτυρία. Το ίδιο το Π.Σ.Ε. εξυπηρετεί ως «όργανο» αυτό το σκοπό. Η αδελφότητα στο Συμβούλιο δεν είναι αφηρημένη ή στατική, αλλά μια δυναμική πραγματικότητα αμοιβαίων σχέσεων που επεκτείνεται σε όλη τη ζωή των εκκλησιών. Δεν είναι ούτε αυτοσκοπός, αλλά υπάρχει για να υπηρετήσει ως σημείο και όργανο την αποστολή και τη δράση του Θεού στον κόσμο. Με βάση τα παραπάνω το Π.Σ.Ε. θα μπορούσε να περιγραφεί, σύμφωνα με το κείμενο προβληματισμού, ως μια αποστολική και διακονική κοινότητα εκκλησιών. Πάντως ο εκκλησιολογικός προβληματισμός για την έννοια του όρου «κοινωνία» στο «άρθρο-βάση» συνεχίζεται μέχρι σήμερα υπό το πνεύμα της πρότασης που έκανε το Οικουμενικό Πατριαρχείο και έγινε ευρύτερα αποδεκτή από το Π.Σ.Ε. Στο κείμενο «Προς μία

κοινή κατανόηση και ένα κοινό οραματισμό του Π.Σ.Ε.» αναφέρεται: «Η ύπαρξη του Π.Σ.Ε. ως κοινωνίας εκκλησιών θέτει στις εκκλησίες-μέλη αυτό που το Οικουμενικό Πατριαρχείο έχει χαρακτηρίσει ως 'εκκλησιολογική πρόκληση': να διευκρινίσουν, δηλαδή, την έννοια και την έκταση της κοινωνίας που βιώνουν στο Συμβούλιο, καθώς επίσης και την εκκλησιολογική σημασία της κοινωνίας, που είναι ο στόχος του Συμβουλίου και όχι μια δεδομένη πραγματικότητα».

Φύση και σκοπός του Π.Σ.Ε.

Μπροστά στην «εκκλησιολογική πρόκληση», στην οποία αναφέρεται το Οικουμενικό Πατριαρχείο, βρέθηκαν όλες οι εκκλησίες-μέλη του Π.Σ.Ε., όταν στην Α' Γενική Συνέλευση οι οικουμενικές σχέσεις από αόριστες γίνονταν συγκεκριμένες και λάμβαναν πλέον ένα επίσημο χαρακτήρα. Τα μέλη έπρεπε να γνωρίζουν σαφώς ποια είναι η φύση και η αυθεντία του Συμβουλίου, τα πλαίσια και τα όρια μέσα στα οποία μπορεί αυτό να κινείται και να δρα, καθώς και τις προς αυτό σχέσεις των μελών του. Επίσης έπρεπε να διευκρινιστεί τι σήμαινε η συμμετοχή

μιας εκκλησίας στο Π.Σ.Ε. για την αυτοσυνειδησία της και τις σχέσεις της με τις άλλες εκκλησίες ή κοινότητες-μέλη. Οι ορθόδοξοι ενδιαφέρθηκαν άμεσα για τα προβλήματα αυτά και έθεσαν επί τάπητος το θέμα του τρόπου συμμετοχής των κατά τόπους Ορθόδοξων Εκκλησιών μέσα στον επίσημα νεοϊδρυθέντα εκκλησιαστικό οργανισμό. Προπάντων τα ερωτήματα που ζητούσαν απάντηση ήταν: το Π.Σ.Ε. είναι ένα σώμα που βρίσκεται υπεράνω των εκκλησιών, ως μια «υπέρεκκλησία»; Με τη συμμετοχή τους στο Συμβούλιο οι Ορθόδοξες Εκκλησίες αποδέχονται, έστω έμμεσα, την εκκλησιολογική οντολογική υπόσταση των διαφόρων Προτεσταντικών Εκκλησιών και κοινοτήτων; Παύουν με τη συμμετοχή τους να ομολογούν πως είναι η «Μία, Αγία, Καθολική και Αποστολική Εκκλησία»; Για να διευκρινιστούν αυτές οι ερωτήσεις, η Κεντρική Επιτροπή του Π.Σ.Ε. που συνήλθε στο Τορόντο του Καναδά το 1950 ψήφισε μία Δήλωση με τίτλο «Η Εκκλησία, οι Εκκλησίες και το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών». Η «Δήλωση του Τορόντο» αποτελεί σταθμό στην ιστορία του Π.Σ.Ε. και παραμένει μέχρι σήμερα το πιο θεμελι-

ακό και υπεύθυνο κείμενο για τη φύση του Συμβουλίου. Από τις Ορθόδοξες Εκκλησίες έχει θεωρηθεί ως βασικός χάρτης για τη συνεχή συμμετοχή τους σε αυτό. Στη διατύπωσή της, ιδίως όσον αφορά στο πρώτο μέρος της Δήλωσης για το τι δεν είναι το Π.Σ.Ε., συνέβαλε αποφασιστικά από ορθόδοξη πλευρά με τις παρεμβάσεις του ο π. Γεώργιος Florovsky.

Ως προς το τι δεν είναι το Π.Σ.Ε. αναφέρονται στη Δήλωση τα ακόλουθα, ξεκινώντας από την πιο κεντρική θέση:

1. Το Π.Σ.Ε. δεν είναι και δεν πρέπει ποτέ να γίνει «υπέρ εκκλησία».

2. Ο σκοπός του Π.Σ.Ε. δεν είναι να διαπραγματεύεται ενώσεις μεταξύ των Εκκλησιών, πράγμα που μπορεί να γίνει μόνο από τις εκκλησίες, αλλά να φέρει τις εκκλησίες σε ζώσα επαφή μεταξύ τους και να προάγει τη μελέτη και συζήτηση των ζητημάτων της χριστιανικής ενότητας.

3. Το Π.Σ.Ε. δεν μπορεί και δεν οφείλει να βασίζεται σε οποιαδήποτε ιδιαίτερη αντίληψη περί της Εκκλησίας. Δεν προδικάζει άρα το εκκλησιολογικό πρόβλημα.

4. Η ιδιότητα του μέλους του Π.Σ.Ε. δεν συνεπάγεται σχετικοποίηση των εκκλησιολογικών αντιλήψεων κάθε εκκλησίας

μέλους.

5. Η ιδιότητα του μέλους του Π.Σ.Ε. δεν συνεπάγεται την αποδοχή μιας ειδικής διδασκαλίας για τη φύση της ενότητας της εκκλησίας.

Ως προς το τι είναι το Π.Σ.Ε. αναφέρονται τα εξής:

1. Οι εκκλησίες μέλη του συμβουλίου πιστεύουν ότι ο διάλογος, η συνεργασία και η κοινή μαρτυρία των εκκλησιών οφείλουν να στηρίζονται στην κοινή αναγνώριση ότι ο Χριστός είναι η θεία κεφαλή του σώματος.

2. Οι εκκλησίες μέλη του Π.Σ.Ε. πιστεύουν, σύμφωνα με την Καινή Διαθήκη, ότι η Εκκλησία του Χριστού είναι Μία.

3. Οι εκκλησίες μέλη αναγνωρίζουν ότι το να αποτελούν μέλος της Εκκλησίας του Χριστού είναι περιεκτικότερο (more inclusive) από το να αποτελούν μέλος της ίδιας τους της εκκλησίας. Γι' αυτό και ζητούν να έλθουν σε ζώσα επαφή με εκκλησίες που βρίσκονται έξω από τις δικές τους τάξεις και που ομολογούν την Κυριότητα του Χριστού.

4. Οι εκκλησίες μέλη του Π.Σ.Ε. θεωρούν τη σχέση άλλων εκκλησιών προς την Αγία, Καθολική Εκκλησία, την οποία ομολογούν τα Σύμβολα, ως υποκείμενο κοινής έρευνας. Αλλά, η ιδιότητα του μέλους δεν συνεπάγεται

ότι κάθε εκκλησία οφείλει να θεωρεί τις άλλες εκκλησίες μέλη ως εκκλησίες με την πλήρη και αληθή έννοια της λέξης.

5. Οι εκκλησίες μέλη του Π.Σ.Ε. αναγνωρίζουν στις άλλες εκκλησίες στοιχεία της αληθούς εκκλησίας. Θεωρούν ότι η αμοιβαία αυτή αναγνώριση τις υποχρεώνει σε σοβαρό διάλογο μεταξύ τους, με την ελπίδα ότι τα στοιχεία της αλήθειας θα οδηγήσουν στην αναγνώριση της όλης αλήθειας και σε ενότητα που θα βασίζεται στην πλήρη αλήθεια.

6. Οι εκκλησίες μέλη του Π.Σ.Ε. θέλουν να συσκέπτονται, αναζητώντας να μάθουν από τον Κύριο Ιησού Χριστό ποια μαρτυρία Αυτός θέλει να φέρουν προς τον κόσμο.

7. Οι εκκλησίες μέλη οφείλουν να αναγνωρίσουν την αλληλεγγύη τους, να αλληλοβοηθούνται και να απέχουν από ενέργειες που είναι ασυμβίβαστες προς τις αδελφικές σχέσεις.

8. Οι εκκλησίες μέλη εισέρχονται σε πνευματικές σχέσεις για να οικοδομηθεί το Σώμα του Χριστού και να ανακαινισθεί η ζωή των εκκλησιών.

Με τη «Δήλωση του Τορόντο» διαλύθηκαν πολλοί από τους φόβους και τους ενδοιασμούς που είχαν οι Ορθόδοξες Εκκλησίες, οι οποίες στο εξής είχαν

ένα σκιαγράφημα των όρων συμμετοχής τους στο Π.Σ.Ε.

Ο π. Γεώργιος Τσέτσης, επί σειρά ετών επιτελικό στέλεχος του Π.Σ.Ε. και μόνιμος αντιπρόσωπος (1984/1999) του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην έδρα του Συμβουλίου στη Γενεύη, αναφερόμενος στη φύση του Π.Σ.Ε. και στο μύθο της «υπέρεκκλησίας» και απαντώντας ταυτόχρονα στους επικριτές του Συμβουλίου, διατυπώνει ορισμένα σημαντικά συμπεράσματα με βάση τις διευκρινίσεις που έκανε η «Δήλωση του Τορόντο». Επισημαίνει ότι το Π.Σ.Ε. δεν είναι ένα αυτόνομο εκκλησιαστικό ίδρυμα που λειτουργεί με βάση το δικό του «Πιστεύω» ούτε ένα διοικητικό «κέντρο» με νομική εξουσία επί των μελών του. Ακόμη, προσθέτει, είναι απαράδεκτοι οι ισχυρισμοί ότι το Συμβούλιο είναι ένα παγκόσμιο πολιτικό και θρησκευτικό κίνημα, με σκοπό την υποταγή της ανθρωπότητας κάτω από μια παγκόσμια κυβέρνηση και την ένωση όλων των θρησκειών σε μια «Πανθρησκεία». Το Π.Σ.Ε., εξηγεί ο ίδιος, είναι ένα διασkeptικό και συμβουλευτικό σώμα που συγκροτήθηκε για να εξυπηρετεί τις εκκλησίες και όχι να τις διοικεί ή να τις ελέγχει, είναι ένα διακονικό όργανο, το οποίο χρησιμοποιούν οι εκκλησίες μέλη

του για να αναπτύσσουν οικου-
μενική και οποιαδήποτε άλλη
δραστηριότητα, σύμφωνα με την
παράδοση και τη δογματική τους
διδασκαλία. Και πέρα από αυτό,
όπως σημειώνει ο μητροπολίτης
Περγάμου Ιωάννης (Ζηζιούλας),
το Π.Σ.Ε. δεν είναι απλώς ένας
«θεσμός», αλλά και ένα διαρκές
«γεγονός». Γι' αυτό οι ορθόδο-
ξοι, υποστηρίζει ο ίδιος, συμμε-
τείχαν σε αυτό «εν επιφυλακή»,
μην υπερτονίζοντας την αξία των
οικουμενικών σχέσεων ούτε και
παραθεωρώντας την εκκλησιο-
λογική τους σημασία.

Στο σημείο αυτό πρέπει να παρα-
τηρήσουμε ότι οι ορθόδοξοι
περισσότερο αποδέχθηκαν την
«εκκλησιολογική ουδετερότητα»
του πρώτου μέρους της «Δήλω-
σης του Τορόντο» για το τι δεν
είναι το Π.Σ.Ε., παρά τις θετι-
κές διατυπώσεις του δεύτερου
μέρους για το τι είναι. Παρά το
γεγονός ότι από το 1950 σημει-
ώθηκαν μεγάλες αλλαγές στην
«αδελφότητα των εκκλησιών» και
η ίδια η οικουμενική κίνηση επέ-
δρασε πολυτρόπως στη ζωή των
εκκλησιών, στην αυτοσυνειδησία
τους και στις σχέσεις μεταξύ
τους, όλες οι μέχρι σήμερα προ-
σπάθειες να προσαρμοστούν οι
διακηρύξεις της «Δήλωσης του
Τορόντο» στις νέες συνθήκες
και να ξεπεραστεί η αυστηρή

«εκκλησιολογική της ουδετερό-
τητα» δεν έφεραν κανένα απο-
τέλεσμα

Πολλοί πιστεύουν ότι είναι ένα
κείμενο «συντηρητικό και επι-
φυλακτικό», που έχει ξεπεραστεί
και δεν δικαιώνει τη συλλογική
εμπειρία των εκκλησιών στην
οικουμενική κίνηση. Όλη η
προσπάθεια που έγινε κατά τη
δεκαετία του '90 ενόψει των
50 χρόνων από την ίδρυση του
Π.Σ.Ε. και στα πλαίσια του εκκλη-
σιολογικού προβληματισμού για
μια κοινή κατανόηση του Συμ-
βουλίου αποσκοπούσε ακριβώς
σε αυτό: να ψηφιστεί μια νέα
Δήλωση ανάλογη με εκείνη του
Τορόντο.

Η εκπόνηση παρόμοιας Δήλω-
σης κρίθηκε αναγκαία από τους
ιθύνοντες του Π.Σ.Ε. για δύο
λόγους. Πρώτα, πολλές εκκλησί-
ες μέλη ήταν της γνώμης ότι, μετά
από πενήντα χρόνια, έπρεπε να
γίνει μια εις βάθος αποτίμηση
των θετικών και αρνητικών πευ-
χών του έργου του Συμβου-
λίου. Δεύτερο, υπήρχε διάχυτη
η πεποίθηση ότι οι σύγχρονες
κοινωνικές προκλήσεις, οι αλμα-
τώδεις εξελίξεις στις διεκκλη-
σιαστικές σχέσεις τα τελευταία
χρόνια και η αποτελμάτωση της
οικουμενικής κίνησης ανάγκαζαν
πλέον τις εκκλησίες να προσδιο-
ρίσουν τη φύση του Συμβουλίου

πάνω σε νέες βάσεις. Βέβαια τέτοιο κείμενο δεν ψηφίστηκε. Η Κεντρική Επιτροπή του Π.Σ.Ε. και η Η΄ Γενική Συνέλευση στη Χαράρε (Ζιμπάμπουε 1998) σύστησαν στις εκκλησίες τη Διακήρυξη «Προς μια κοινή αντίληψη και ένα κοινό περί του Π.Σ.Ε. οραματισμό» ως πλαίσιο και σημείο αναφοράς για τη μελλοντική εργασία σε σχέση με το παραπάνω θέμα. Η συζήτηση που έγινε στη δεκαετία του '90 και συνεχίζεται ακόμη δείχνει ότι τα βασικά ερωτήματα σε σχέση με τη φύση και την ταυτότητα του Π.Σ.Ε., τα οποία είχαν τεθεί στο Τορόντο, παραμένουν ανοικτά για τις εκκλησίες και πρέπει να συζητηθούν περαιτέρω, όπως προτείνεται από πολλές πλευρές, με αμοιβαία εμπιστοσύνη, υπευθυνότητα και αγάπη.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια οι ορθόδοξοι διατύπωσαν για άλλη μια φορά, αλλά τώρα πιο έντονα, τους προβληματισμούς και τις ανησυχίες τους σχετικά με τη θεολογική και εκκλησιολογική βάση της συμμετοχής τους στο Π.Σ.Ε. Η Γενική Συνέλευση στη Χαράρε (1998) ανταποκρίθηκε δημιουργώντας μια Ειδική Διαμεσολαβητική Επιτροπή (Special Commission) για την ορθόδοξη συμμετοχή στο Π.Σ.Ε. Η Ειδική Επιτροπή, ένα «σώμα με ίση

συμμετοχή από τις Ορθόδοξες Εκκλησίες και από τα άλλα μέληεκκλησίες», ουσιαστικά εξετάζει το κρίσιμο ερώτημα πώς οι εκκλησίες που ανήκουν στην «κοινωνία» του Π.Σ.Ε. σχετίζονται η μια με την άλλη και με το Παγκόσμιο Συμβούλιο.

Λειτουργίες και σκοποί του Π.Σ.Ε.

Μέχρι τώρα, για να καταλάβουμε το προφίλ του Π.Σ.Ε., αναφερθήκαμε στη «βάση», σύμφωνα με την οποία αυτό περιγράφεται ως «κοινωνία εκκλησιών». Μετά κάναμε λόγο για τη φύση του Συμβουλίου με βάση την «Δήλωση του Τορόντο» και τις νεότερες εξελίξεις. Για να συμπληρωθεί το προφίλ και για να κατανοηθεί καλύτερα πώς αντιλαμβάνεται το Παγκόσμιο Συμβούλιο τη φύση και το ρόλο του, είναι απαραίτητο να ανατρέξουμε πάλι στη «βάση» του, πάνω στην οποία θεμελιώνεται και με την οποία οι εκκλησίες πρέπει να συμφωνούν εάν θέλουν να γίνουν μέλη του. Στο «άρθροβάση» εκτός από την περιγραφή του Συμβουλίου ως «κοινωνίας των εκκλησιών» ένα πολύ σημαντικό στοιχείο για την κατανόηση του Π.Σ.Ε. είναι η έμφαση που δίνει στην «κοινή κλήση», για την εκπλήρωση της

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

οποίας οι εκκλησίες συνεργάζονται μέσα στους κόλπους του Συμβουλίου και μέσω αυτού.

Τα στοιχεία αυτής της κοινής κλήσης περιγράφονται στις «λειτουργίες και τους σκοπούς» και περιλαμβάνονται στο τρίτο άρθρο του Καταστατικού Χάρτη του Π.Σ.Ε. Οι σκοποί καταγράφονται ως εξής:

«Το Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών διαμορφώθηκε από τις εκκλησίες για να υπηρετεί τη μία οικουμενική κίνηση. Αυτό συνεχίζει το έργο των παγκόσμιων Κινήσεων 'Πίστης και Τάξης' και 'Ζωής και Εργασίας', καθώς και του Διεθνούς Ιεραποστολικού Συμβουλίου και του Παγκόσμιου Συμβουλίου Χριστιανικής Εκπαίδευσης.

Κύριος σκοπός της κοινωνίας των εκκλησιών που αποτελούν το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών είναι να καλούν οι εκκλησίες-μέλη η μια την άλλη στο στόχο της ορατής ενότητας, με μία πίστη και μία ευχαριστιακή κοινωνία, που εκφράζεται στη λατρεία και την κοινή ζωή εν Χριστώ, μέσω της μαρτυρίας και της διακονίας στον κόσμο, και να προωθούν αυτήν την ενότητα έτσι ώστε ο κόσμος να πιστεύσει.

Στα πλαίσια της αναζήτησης της κοινωνίας, στην πίστη και τη ζωή, στη μαρτυρία και τη διακονία,

οι εκκλησίες-μέλη δηλώνουν τη βούλησή τους μέσω του Συμβουλίου:

να προβάλουν την εν προσευχή αναζήτηση καταλλαγής, να καλλιεργήσουν βαθύτερες σχέσεις μέσω του θεολογικού διαλόγου και να μοιραστούν τις πνευματικές, ανθρώπινες και υλικές τους δυνατότητες,

να διευκολύνουν την κοινή μαρτυρία παντού, και να στηρίξουν η μια την άλλη στον τομέα της ιεραποστολής και του ευαγγελισμού,

να εκφράζουν από κοινού τη στράτευσή τους στη διακονία, υπηρετώντας αυτούς που βρίσκονται σε ανάγκη, ανατρέποντας τους φραγμούς που χωρίζουν τους ανθρώπους, προάγοντας τη δικαιοσύνη και την ειρήνη στη συμβίωση των ανθρώπων και προστατεύοντας τη δημιουργία, έτσι ώστε να μπορούν όλοι οι άνθρωποι να βιώσουν την πληρότητα της ζωής,

να συμβάλουν στην καλλιέργεια οικουμενικής συνείδησης μέσω της εκπαίδευσης και της εμπειρίας ενός κοινοτικού βιώματος σε κάθε πολιτισμικό περιβάλλον, να στηρίξουν η μια την άλλη στις επαφές τους με τις άλλες θρησκείες

να καλλιεργήσουν και να ενθαρρύνουν την ανανέωση και αύξηση

στην πίστη, λατρεία, αποστολή και διακονία».

Αξίζει να υπογραμμισθεί ότι αυτή η απαρίθμηση στο Καταστατικό μόνο γενικά μπορεί να περιγράψει τα βασικά καθήκοντα. Αυτές οι «λειτουργίες» παίρνουν μορφή σε συγκεκριμένες δραστηριότητες μέσα από την προσπάθεια των εκκλησιών να ανταποκριθούν στην κοινή τους κλήση κάτω από διάφορες ιστορικές συνθήκες και με διάφορους τρόπους, πότε με επιτυχίες πότε με αποτυχίες. Παρόλες τις αλλαγές στην προγραμματική δομή και στην οργάνωση του Π.Σ.Ε. στην πενήνταχρονη πορεία του, παρατηρείται στις «λειτουργίες και στους σκοπούς» μια διαχρονική συνοχή και ταυτόχρονα μια προσπάθεια ανταπόκρισης στις νέες προκλήσεις του σήμερα. Μόλις στη Γενική Συνέλευση της Χαράρε (1998) αποφασίστηκε, λόγου χάρη, η καταστατική κατοχύρωση του σκοπού για την προστασία της δημιουργίας και για το διάλογο με τις άλλες θρησκείες.

Γενικές Συνελεύσεις

Προβληματισμοί, διευκρινίσεις, δηλώσεις και οραματισμοί για τη «βάση», τη φύση, το ρόλο και τις λειτουργίες του Π.Σ.Ε. δια-

τυπώθηκαν σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας του σε συνέδρια, προγράμματα, μελέτες και ιδίως από τις Κινήσεις Επιτροπές που απαρτίζουν και συνεχίζουν το έργο τους και διατηρούν την «αυτονομία» τους στα πλαίσια του Συμβουλίου. Όλες όμως οι αποφάσεις και οι δραστηριότητες του Π.Σ.Ε. απορρέουν από τις Γενικές Συνελεύσεις του και εκβάλλουν σε αυτές. Επειδή λοιπόν όλες οι πρωτοβουλίες και τα έργα του Π.Σ.Ε. συμπυκνώνονται στις Γενικές Συνελεύσεις και επειδή δεν είναι εφικτό να εξεταστεί εξονυχιστικά το πλήθος των πορισμάτων και το τεράστιο έργο των διαφόρων επιτροπών και προγραμμάτων, θα εστιάσουμε την προσοχή μας στις Συνελεύσεις.

Η Γενική Συνέλευση του Π.Σ.Ε. σύμφωνα με το Καταστατικό του είναι το ανώτατο νομοθετικό σώμα. Απαρτίζεται από επίσημους αντιπροσώπους των εκκλησιών μελών που εκλέγουν οι ίδιες και συνέρχεται, συνήθως, κάθε επτά χρόνια.

Κατά την πορεία του Π.Σ.Ε. κάθε Γενική Συνέλευση αποτελεί και ένα ορόσημο. Αυτές δίνουν την ευκαιρία στο Π.Σ.Ε. να ανασυγκροτηθεί, να κάνει απολογισμό του έργου που έχει επιτελεστεί, να καθορίσει νέες κατευθυντή-

ριες γραμμές και γενικούς προσανατολισμούς στην εργασία του Συμβουλίου και να μεριμνήσει για την εφαρμογή τους. Ταυτόχρονα δίνει την ευκαιρία στις εκκλησίες-μέλη να έρθουν σε επικοινωνία και να αναπτύξουν σχέσεις. Εάν κοιτάξει κανείς πίσω και κάνει μια ανασκόπηση των Γενικών Συνελεύσεων, θα παρατηρήσει ότι αυτές μέσω των μηνυμάτων τους, των δηλώσεών τους και των κεντρικών θεμάτων που τις απασχόλησαν αντικατοπτρίζουν την εποχή κατά την οποία έλαβαν χώρα. Κάθε Γενική Συνέλευση σηματοδοτεί μια προσπάθεια των εκκλησιών να διακρίνουν τον «καιρό», με την καινοδιαθηκική έννοια του όρου, να διαγνώσουν δηλαδή την κατάλληλη χρονική στιγμή (ευκαιρία) τις προκλήσεις απέναντι στις οποίες αυτές βρίσκονται, έτσι ώστε να οδηγηθούν σε διάκριση, κοινή απόφαση και πράξη. Κάθε Γενική Συνέλευση λειτουργεί ως «σεισμογράφος» που κατέγραψε τις «δονήσεις» του κόσμου και τις μεγάλες ιστορικές προκλήσεις της εποχής της και προσπάθησε να τις ερμηνεύσει σε σχέση με την ιδιαίτερη ευθύνη της Χριστιανοσύνης. Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι σε όλη αυτή την πορεία υπήρξαν στιγμές ρηξικέλευθων προ-

τάσεων, που το κοινό όραμα και ο στόχος φαίνονταν ξεκάθαρα στον ορίζοντα, και υπήρξαν άλλες φάσεις που ο ορίζοντας χανόταν και ο στόχος φαινόταν ακόμη πολύ μακριά ή γινόταν αντικείμενο σκληρών αντιπαραθέσεων. Συχνά μεταξύ των διαφορετικών οικουμενικών σκοπών για την ενότητα και την εκκλησιαστική κοινωνία, για την ιεραποστολή και τη μαρτυρία, για τη διακονία και τον αγώνα για δικαιοσύνη και ειρήνη στον κόσμο υπήρξε αλληλεπίδραση, δημιουργικός συσχετισμός και συνοχή. Άλλοτε οι δρόμοι φάνηκαν να χωρίζουν.

Από Γενική Συνέλευση σε Γενική Συνέλευση το Π.Σ.Ε. έλαβε την οικουμενική του διάσταση και είτε με συνεργασία και αλληλεπίδραση είτε με εντάσεις και πολώσεις δείχνει το δρόμο που διένυσαν μέχρι τώρα από κοινού οι χριστιανοί προς την αναζήτηση της ενότητας της εκκλησίας και της αποστολής της στον κόσμο.

Η πορεία, ο δρόμος, έχει γίνει σύμβολο της συνεχιζόμενης οικουμενικής προσπάθειας. Ο πρώην Γενικός Γραμματέας του Π.Σ.Ε. Konrad Raiser παραβάλλει την κλήση προς την οικουμενική οδό με τη θεϊκή κλήση προς τον Αβραάμ: «φύγε από τη χώρα σου... και θα σε ευλογήσω...

και θα είσαι ευλογία». Πρόκειται, επισημαίνει ο Raiser, για μια πορεία πέρα από τη σιγουριά των δομών, πορεία που εμπιστεύεται μόνο την υπόσχεση του Θεού και όχι ελεγχόμενους προδιαγεγραμμένους στόχους. Σε αυτή την πορεία, λέει ο ίδιος, «χρησιμοποιούμε ο ένας τον άλλον και τον οικουμενικό διάλογο, για να ανοίξουν τα μάτια μας και να δούμε ότι ο αναστημένος Χριστός βαδίζει μαζί μας και μέσω του Πνεύματός του μας δείχνει το δρόμο».

Η ιστορία της οικουμενικής προσπάθειας, όπως εκφράζεται μέσω των Γενικών Συνελεύσεων, είναι πλέον κοινή ιστορία. Η ορθόδοξη συμμετοχή στην κοινή πορεία των χριστιανών δηλώθηκε από την αρχή. Καθ' οδόν, οι ορθόδοξες απόψεις και τοποθετήσεις διατυπώθηκαν από μέσα και μπορούν εύκολα να εντοπιστούν στις Γενικές Συνελεύσεις. Έως σήμερα έχουν συγκληθεί εννέα Γενικές Συνελεύσεις, μέσω των οποίων μπορεί κανείς να δει τις πιο σημαντικές εξελικτικές φάσεις στην πορεία και το έργο του Παγκοσμίου Συμβουλίου, καθώς και τη συμμετοχή της Ορθόδοξης Εκκλησίας σε αυτό.

Άμστερνταμ 1948

Η Α΄ Γενική Συνέλευση που συνήλθε το 1948 στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας συνιστά μια απαρχή και έχει χαρακτήρα ιδρυτικό. Πήραν μέρος 351 αντιπρόσωποι 147 εκκλησιών από 44 χώρες. Για να φανεί πόσο έχει αυξηθεί ο αριθμός των εκκλησιών που συμμετέχουν στο Π.Σ.Ε., με ό,τι αυτό σημαίνει για την αντιπροσωπευτικότητα και το ρόλο του στην οικουμενική κίνηση, σημειώνουμε ότι στη Θ΄ Γενική Συνέλευση στο Πόρτο Αλέγκρε της Βραζιλίας το 2006 πήραν μέρος 704 αντιπρόσωποι 348 εκκλησιών από 120 χώρες. Το κεντρικό θέμα της Συνέλευσης ήταν: «Η αταξία του ανθρώπου και η βουλή του Θεού». Στο θέμα αυτό αντικατοπτρίζεται ο προβληματισμός των εκκλησιών σε μια εποχή κατά την οποία τα τραύματα του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου ήταν νωπά και ο κόσμος ζούσε μέσα στα ερείπια μιας δεινής και καταστροφικής μανίας, που είχε τραφεί με επικίνδυνες ιδεολογίες, με ρατσισμούς, εθνικισμούς και οικονομικά συμφέροντα. Γι' αυτό με βάση το ευαγγελικό μήνυμα τόνισαν το σχέδιο της θείας οικονομίας για τη σωτηρία του κόσμου. Μέσα σε αυτό το κλίμα παίρνονται αποφάσεις στον πρακτικό τομέα. Εξαιτίας των προβλημά-

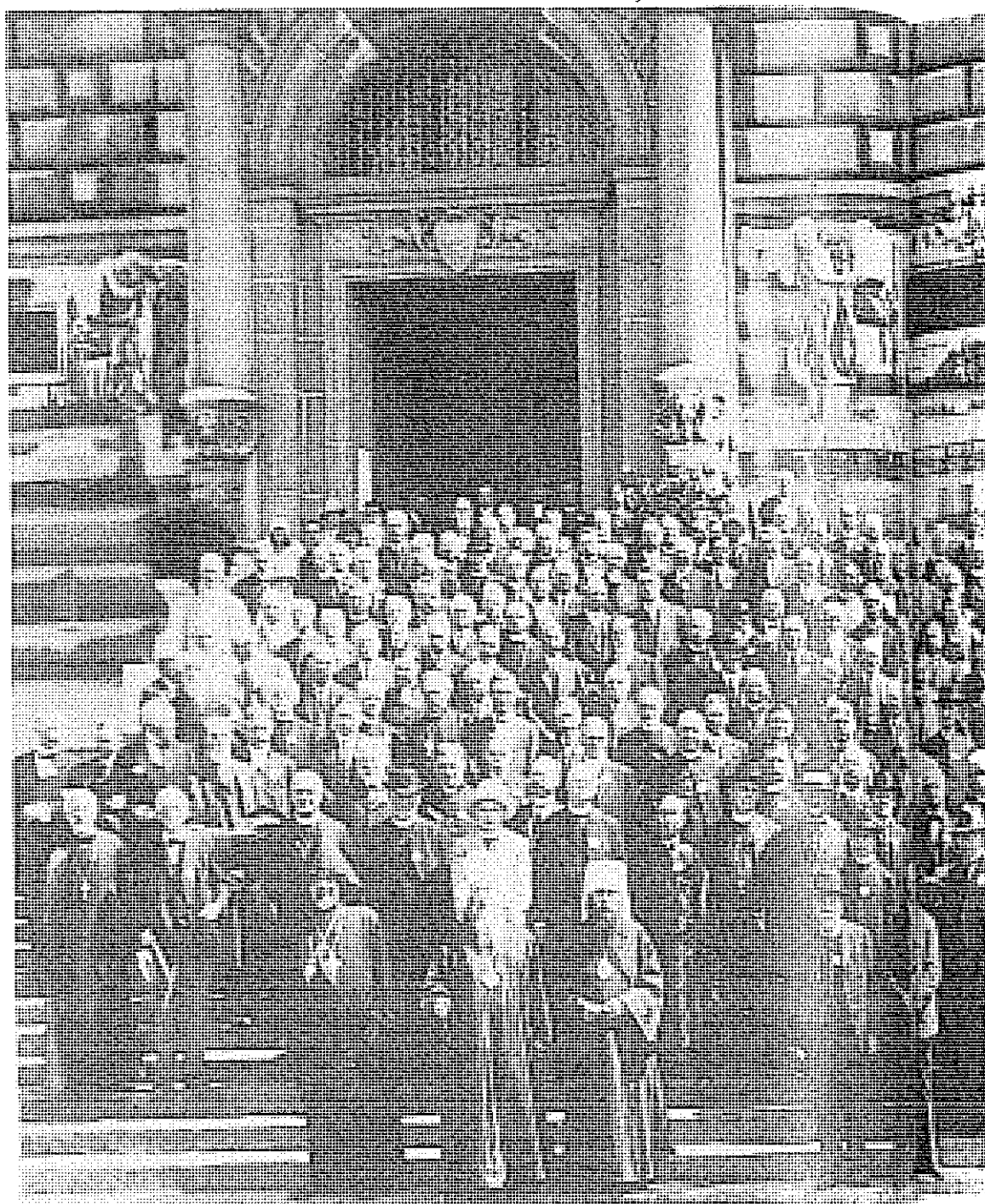
των που αρχίζουν να αναφύονται με τον παγκόσμιο διπολισμό και τον ανταγωνισμό (στρατιωτικό, πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό) των δύο υπερδυνάμεων, Η.Π.Α. και Ε.Σ.Σ.Δ., η Γενική Συνέλευση επεξεργάστηκε μια πρόταση για τον κοινωνικό χώρο, που εκφράστηκε με τον όρο «υπεύθυνη κοινωνία». Με αυτήν υπερβαίνεται το δίλημμα του διπολισμού, επικρίνονται και τα δύο συστήματα και αναλύονται οι αρνητικές επιπτώσεις τους. Με την ιδέα-πρόταση για μια «υπεύθυνη κοινωνία» η Α΄ Γενική Συνέλευση συνοψίζει την κοινωνικοηθική εργασία των δύο προηγούμενων δεκαετιών και διαμορφώνει το βασικό πλαίσιο για την οικουμενική κοινωνική σκέψη της εικοσαετίας που ακολούθησε.

Στην Α΄ Συνέλευση του Άμστερνταμ αντιπροσώπους από την ορθόδοξη πλευρά απέστειλαν το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και οι Αυτοκέφαλες Εκκλησίες της Ελλάδας και της Κύπρου, καθώς και η ρουμανική επισκοπή στην Αμερική. Αυτές οι εκκλησίες φέρουν τον τίτλο των ιδρυτικών εκκλησιών. Η απόφαση των εκκλησιών αυτών να συμμετάσχουν στην ιδρυτική Συνέλευση του Π.Σ.Ε. θεωρήθηκε «καλός οίωνός» για τη μελλοντική εξέλιξη των σχέσεων των

Ορθοδόξων Εκκλησιών προς την οικουμενική κίνηση. Ωστόσο το γεγονός αυτό επισκιάστηκε από την αρνητική στάση έναντι του Π.Σ.Ε. των Ορθόδοξων Εκκλησιών των σοσιαλιστικών χωρών, οι οποίες στη Διάσκεψη της Μόσχας (1948) αποφάσισαν να μη συμμετάσχουν στο Π.Σ.Ε. και να δηλώσουν αποχή από τη Συνέλευση του Άμστερνταμ. Η Διάσκεψη της Μόσχας πρόβαλε ως λόγους της αποχής από τις εργασίες της Συνέλευσης τους εξής: α) Ο σκοπός του Π.Σ.Ε. να συστήσει μια «οικουμενική εκκλησία», δεν ήταν σύμφωνος με τις αρχές της Ορθόδοξης Εκκλησίας, β) το Π.Σ.Ε. με τη δημιουργία μιας «Οικουμενικής Εκκλησίας» έτεινε να ασκήσει επιρροή πάνω σε διεθνή ζητήματα, γ) η οικουμενική κίνηση με την παρούσα μορφή της είχε χάσει κάθε ελπίδα ένωσης των Εκκλησιών και απέβλεπε περισσότερο στην πραγματοποίηση μιας ένωσης επί κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού επιπέδου, και δ) η πίστη μόνο στον Ιησού Χριστό ως Θεό και Σωτήρα δεν ήταν αρκετή.

Σημαντικός παράγοντας στη λήψη της παραπάνω απόφασης θεωρείται ο ψυχρός πόλεμος που υπαγόρευε τις σχέσεις Ανατολής Δύσης εκείνη την εποχή.

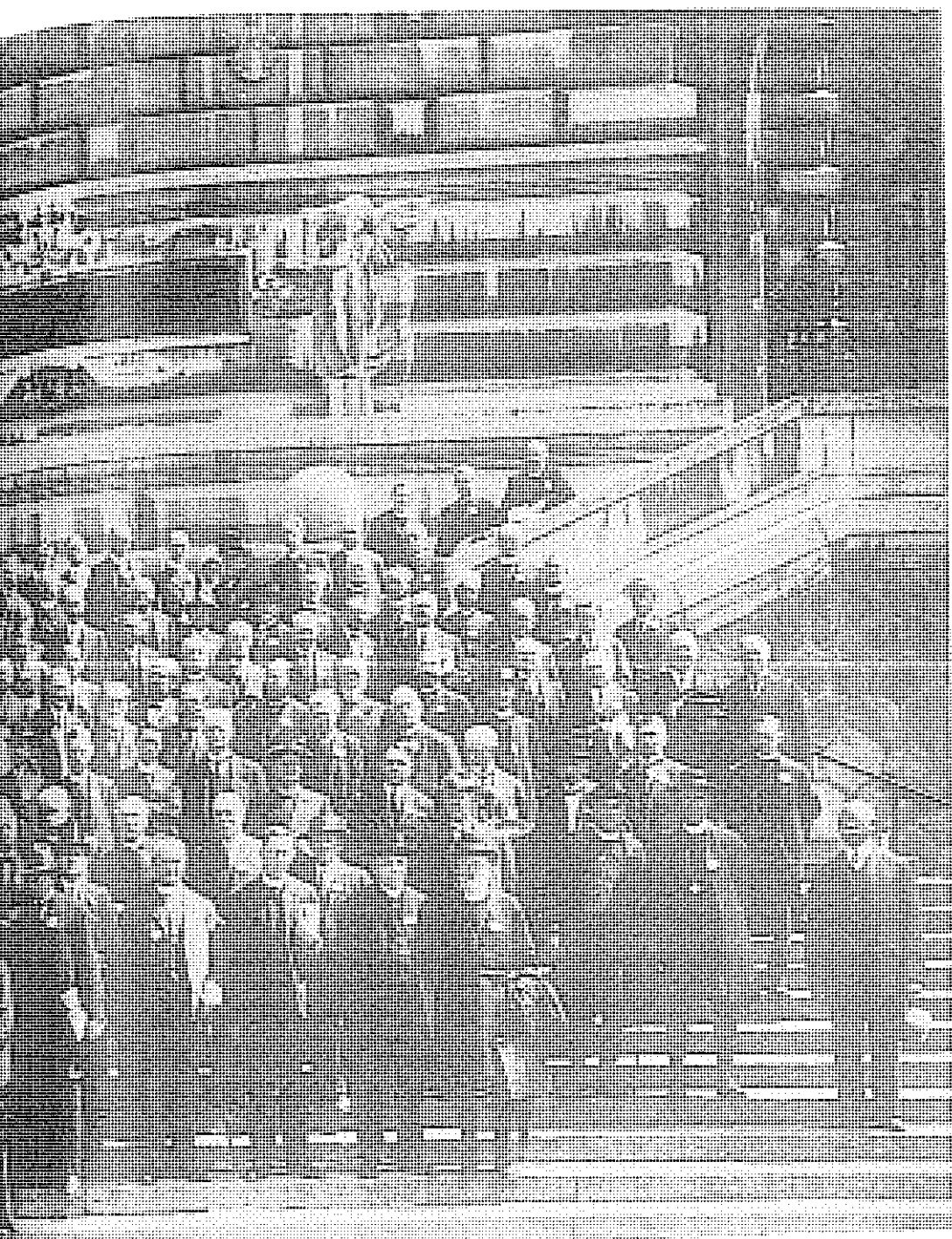
Η Α' Γενική
Συνέλευση
του Π.Σ.Ε. στο
Άμστερνταμ το
1948

Πέρα από αυτό φαίνεται μια διαφορά ανάμεσα στις εκκλησίες της ελληνικής και της σλαβικής παράδοσης όσον αφορά στις προτεραιότητες της οικουμενικής κίνησης. Οι πρώτες θεωρούσαν τις εκκλησιαστικές και

θεολογικές επαφές και συμφωνίες λιγότερο καρποφόρες, αφού η ενότητα των εκκλησιών μόνο στη βάση της μιας αποστολικής πίστης και στην αναγνώριση των Οικουμενικών Συνόδων των πρώτων αιώνων θα μπορούσε να επι-

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

τευκτεί. Γι' αυτό ενδιαφέρονταν περισσότερο για τη συνεργασία σε κοινωνικό και πρακτικό επίπεδο. Οι εκκλησίες της σλαβικής παράδοσης έδιναν αντιστρόφως έμφαση στη θεολογική εργασία, αφού η συνεργασία σε πρακτικό

επίπεδο φαινόταν ανούσια χωρίς ενότητα στα κεντρικά θέματα. Πάντως οι ορθόδοξοι αντιπρόσωποι στο Άμστερνταμ είχαν την αίσθηση ότι ενεργούσαν, σε γενικές γραμμές, σύμφωνα με το πνεύμα της Εγκυκλίου του 1920

και ότι συμμετείχαν στην ίδρυση του Συμβουλίου σε μια δομή που ουσιαστικά δεν διέφερε από εκείνη που είχε οραματιστεί το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όταν πρότεινε να δημιουργηθεί μια «κοινωνία των εκκλησιών». Με μία ουσιαστική διαφορά. Στη Συνέλευση του Άμστερνταμ ένας από τους βασικούς σκοπούς του Π.Σ.Ε. ήταν η συνέχιση του έργου της Κίνησης «Πίστη και Τάξη». Παρόλο που η αντιπροσώπευση των Ορθοδόξων Εκκλησιών σε αυτά τα πρώτα βήματα ήταν περιορισμένη, οι εκκλησίες που έφεραν αυτό το «βάρος» ζήτησαν από την αρχή να μάθουν τι σήμαινε εκκλησιολογικά η συμμετοχή τους στο Π.Σ.Ε. και ποια είναι η φύση του Συμβουλίου. Καρπός των συζητήσεων για το θέμα αυτό, με την αποφασιστική συμβολή του π. Γεωργίου Floronsky, υπήρξε έπειτα από μία διετία η «Δήλωση του Τορόντο» στην οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω.

Έβανστον 1954

Επόμενος σταθμός της ιστορίας του Π.Σ.Ε. είναι η Β΄ Γενική Συνέλευση στο Έβανστον των Η.Π.Α. το 1954. Πήραν μέρος 502 επίσημοι αντιπρόσωποι από 161 εκκλησίες-μέλη. Υπό το πρίσμα της

εξαετούς πείρας που αποκτήθηκε από το 1948 η Συνέλευση συνέχισε το προηγούμενο έργο και καθόρισε ακριβέστερα τη φύση και την ουσία του νεοπαγούς οργανισμού. Το κλίμα ήταν βεβαρημένο λόγω του μακαρθισμού και της έντασης του ψυχρού πολέμου, ο οποίος σε διάφορα μέρη είχε γίνει «θερμός» όπως λόγου χάρη στον καταστροφικό πόλεμο της Κορέας, που διαιρέσε τη χώρα.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες μπορεί κανείς εύκολα να καταλάβει γιατί το κεντρικό θέμα της Συνέλευσης ήταν: «Ο Χριστός η ελπίδα του κόσμου». Κέντρο κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας, που αποβλέπει στην πρόοδο και στην επικράτηση της ειρήνης, της ελευθερίας και της δικαιοσύνης, είναι το έργο και η διδασκαλία του Χριστού. Έτσι, στο Έβανστον εγκαινιάζεται ο εντοπισμός της πορείας των εκκλησιών πάνω σε χριστοκεντρική βάση. Ενώ στο Άμστερνταμ οι εκκλησίες είχαν εκφράσει την πρόθεση να «παραμείνουν ενωμένες», τώρα στο Έβανστον συμφώνησαν να «αυξηθούν μαζί εν Χριστώ». Επίσης, διατυπώθηκε σαφέστερα η ιδέα της «υπεύθυνης κοινωνίας». Ξεκαθαρίστηκε ότι δεν πρόκειται για ένα εναλλακτικό κοινωνικό ή

πολιτικό σύστημα, αλλά για ένα κριτήριο σύμφωνα με το οποίο αξιολογούνται όλα τα υπάρχοντα κοινωνικά συστήματα. Ταυτόχρονα τονίζεται ότι αποτελεί μια κατευθυντήρια γραμμή που δείχνει το δρόμο για τη λήψη αποφάσεων.

Στη Β΄ Γενική Συνέλευση αυξάνεται ο αριθμός των Ορθοδόξων Εκκλησιών ή αυτόνομων αρχιεπισκοπών και εκκλησιαστικών ενοτήτων. Ήδη το 1952 γίνεται μέλος του Π.Σ.Ε. το Πατριαρχείο Αντιοχείας. Κατά τη Συνέλευση στο Έβανστον εισχωρούν η ρωσική ορθόδοξη αρχιεπισκοπή στην Αμερική («μετροπόλια») και η αρχιεπισκοπή της εκκλησίας της Αντιοχείας στην ίδια χώρα. Από ορθόδοξη άποψη αξίζει να σημειωθεί ότι στο Έβανστον οι

ορθόδοξοι κατέθεσαν Δηλώσεις, με τις οποίες όριζαν τη στάση που θα τηρούσαν στο εξής στις οικουμενικές θεολογικές συζητήσεις: παρουσίαση της αναλλοίωτης ορθόδοξης πίστης και αυτοσυνειδησίας, χωρίς ωστόσο κρίση των άλλων εκκλησιών.

Το τελευταίο είναι χαρακτηριστικό της στάσης της Ορθόδοξης Εκκλησίας έναντι των άλλων εκκλησιών και εκκλησιαστικών κοινοτήτων. Στο Έβανστον ουσιαστικά επαναλήφθηκε η τοποθέτηση της «Ορθόδοξης Δήλωσης» στο Συνέδριο της Επιτροπής «Πίστη και Τάξη» στη Λούνδη το 1952, μία Δήλωση που θεωρήθηκε από τον καθηγητή Ιωάννη Καρμίρη ως «το τελευταίο Συμβολικό Κείμενο της Ορθόδοξιας». Ο ρόλος των ορθοδόξων

προσδιορίζεται ως εξής: «ήλθαμε εδώ όχι για να κρίνουμε τις άλλες εκκλησίες, αλλά για να τις βοηθήσουμε να δουν την αλήθεια, να διαφωτίσουμε τη σκέψη τους με αδελφικό τρόπο, πληροφορώντας αυτές περί της διδασκαλίας της μίας, αγίας, καθολικής και αποστολικής Εκκλησίας, φορέας της οποίας είναι η Ορθόδοξη Εκκλησία, αναλλοίωτη από την αποστολική εποχή».

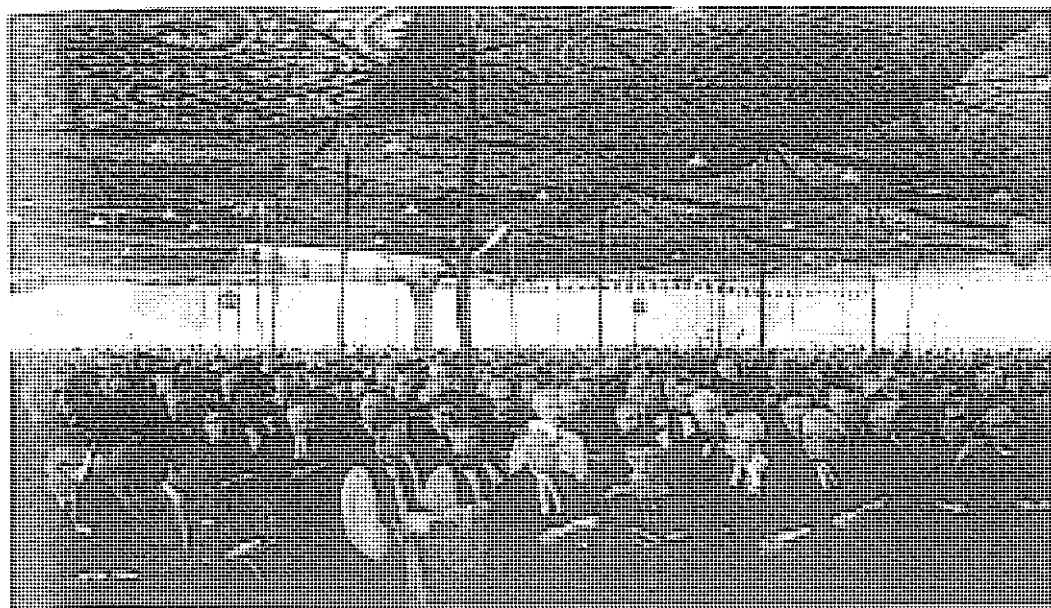
Νέο Δελχί 1961

Έναν από τους σημαντικότερους σταθμούς στην ιστορία της οικουμενικής κίνησης αποτέλεσε η Γ΄ Γενική Συνέλευση το 1961 στο Νέο Δελχί των Ινδιών. 197 εκκλησίες αντιπροσωπεύτηκαν από 577 συνέδρους, οι οποίοι ασχολήθηκαν με το κεντρικό θέμα: «Ο Χριστός το φως του κόσμου». Στο Νέο Δελχί το Π.Σ.Ε. μπαίνει σε μια νέα φάση και αποκτά χαρακτήρα οικουμενικό, τόσο από την άποψη της αντιπροσώπευσης, όσο και από την άποψη των σκοπών. Για πρώτη φορά συνήλθε Γενική Συνέλευση εκτός του δυτικού ημισφαιρίου και σε ένα περιβάλλον που δεν ήταν παραδοσιακά χριστιανικό. Το κεντρικό θέμα μπορεί να ήταν πάλι χριστοκεντρικό, συνδέεται, όμως με την αναζήτηση τρόπων

συνάντησης και αντιμετώπισης από το Χριστιανισμό των άλλων θρησκειών.

Στο Νέο Δελχί άνοιξε μια νέα σελίδα στην ιστορία της οικουμενικής κίνησης με τη συγχώνευση του Διεθνούς Ιεραποστολικού Συνεδρίου στο Π.Σ.Ε. Αυτή υπαγορεύθηκε από την πεποίθηση ότι η ιεραποστολή δεν μπορεί να χωριστεί από την αναζήτηση της ενότητας και της ανανέωσης της Εκκλησίας. Έτσι, γίνεται πιο πλήρης η «κοινή αποστολή» των εκκλησιών και καταγράφεται στο Καταστατικό.

Η Γ΄ Γενική Συνέλευση αφήνει πίσω της μια εποχή κατά την οποία τα ενδιαφέροντα του λεγόμενου «τρίτου κόσμου» απλώς ενσωματώνονταν στην ουσιαστικά δυτική ατζέντα, υπέρ μιας γνησιότερης συνεργασίας μεταξύ Βορρά-Νότου, Ανατολής Δύσης. Οι νέες αυτές βάσεις για μια πιο πολύπλευρη συζήτηση και δραστηριότητα του Συμβουλίου τέθηκαν με την εισδοχή στο Π.Σ.Ε. πολλών «Νέων Εκκλησιών» από το νότιο ημισφαίριο. Η Γενική Συνέλευση στο Νέο Δελχί αποτελεί αποφασιστικό ορόσημο ιδιαίτερα για τη συμμετοχή της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην οικουμενική κίνηση. Φάνηκε όχι μόνο η παρουσία της στην κίνηση αυτή, αλλά και

οι καρποί αυτής της παρουσίας. Μέσα σε λίγα χρόνια από την ίδρυση του Συμβουλίου δόθηκε στους ορθόδοξους σταθερή βάση για ένα γόνιμο θεολογικό διάλογο. Τα παραπάνω φαίνονται, πρώταπρώτα, από τον επαναπροσδιορισμό, με ορθόδοξη πρωτοβουλία, της πρωταρχικής «βάσης» του Π.Σ.Ε. με όρους τριαδικούς, όπως ήδη σημειώσαμε σε προηγούμενη παράγραφο. Και δεύτερο, από το ότι διατυπώθηκε για πρώτη φορά, έστω και ανεπαρκώς, το είδος και το περιεχόμενο της ενότητας που επιδιώκουν οι εκκλησίες. Στην περιγραφή της ενότητας υποδηλώνονται σημαντικά θέματα με τα οποία θα καταπιαστεί η οικουμενική συζήτηση μετά το Νέο Δελχί, όπως η συνοδικότητα, η ευχαριστιακή κοινωνία, η διακονία και η αλληλεγγύη με

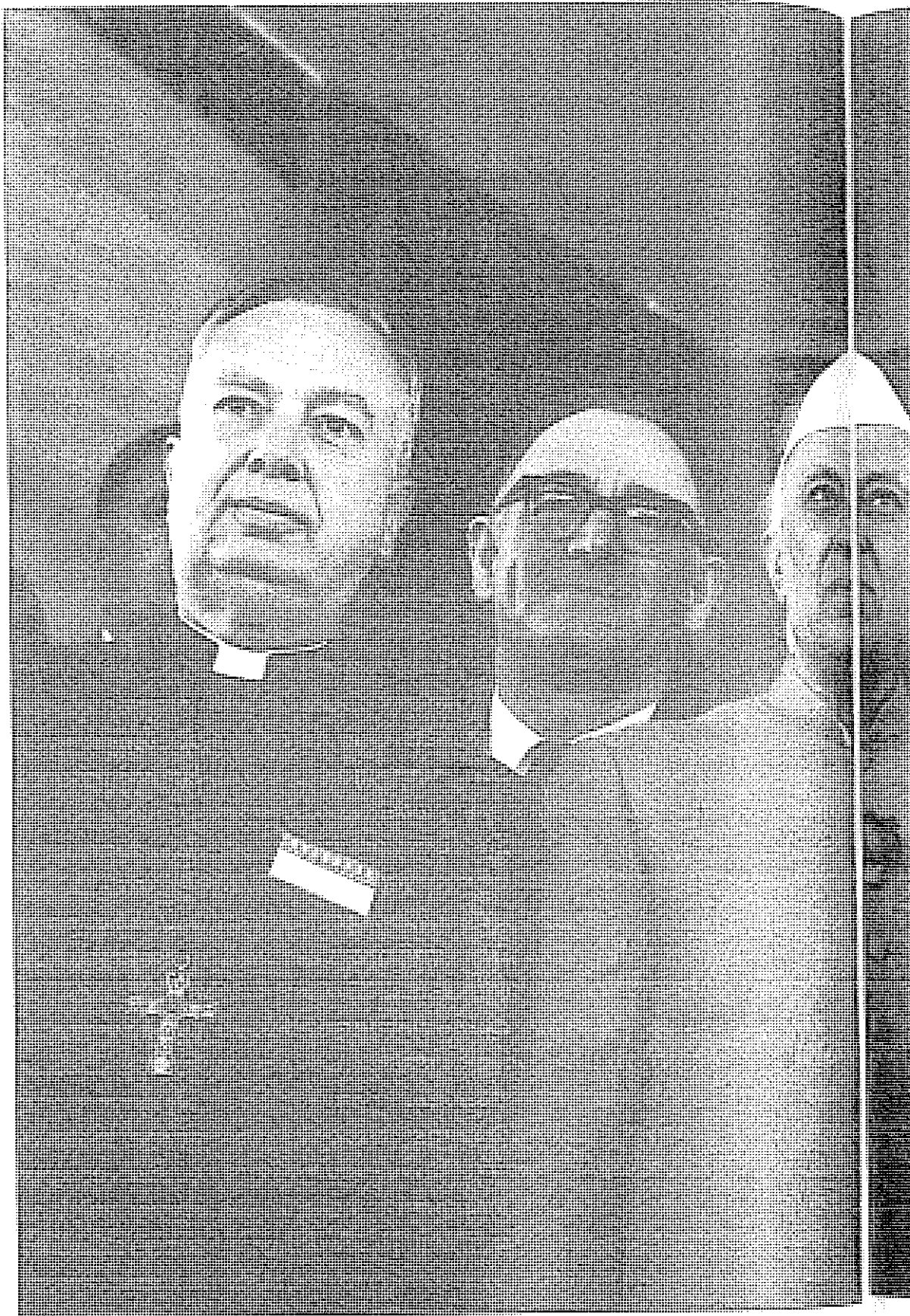
τον κόσμο. Για πρώτη φορά γίνονταν διεξοδικά λόγος περί ορατής εκκλησίας, περί αποστολικής παράδοσης και περί μυστηρίων του Βαπτίσματος, της θ. Ευχαριστίας και της Ιεροσύνης.

Το θεολογικό αυτό κλίμα και η ύφεση στον ψυχρό πόλεμο μεταξύ Ανατολής – Δύσης επέτρεψαν στη Ρωσική Εκκλησία, και μαζί με αυτήν στις Ορθόδοξες Εκκλησίες της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας και της Πολωνίας, καθώς επίσης και στα Πατριαρχεία Αλεξανδρείας και Ιεροσολύμων, να γίνουν μέλη του Συμβουλίου κατά τη Γενική Συνέλευση στο Νέο Δελχί. Ακολούθησαν οι Εκκλησίες της Γεωργίας (1962), της Σερβίας (1965), της Τσεχοσλοβακίας (1966) και της Ιαπωνίας (1973).

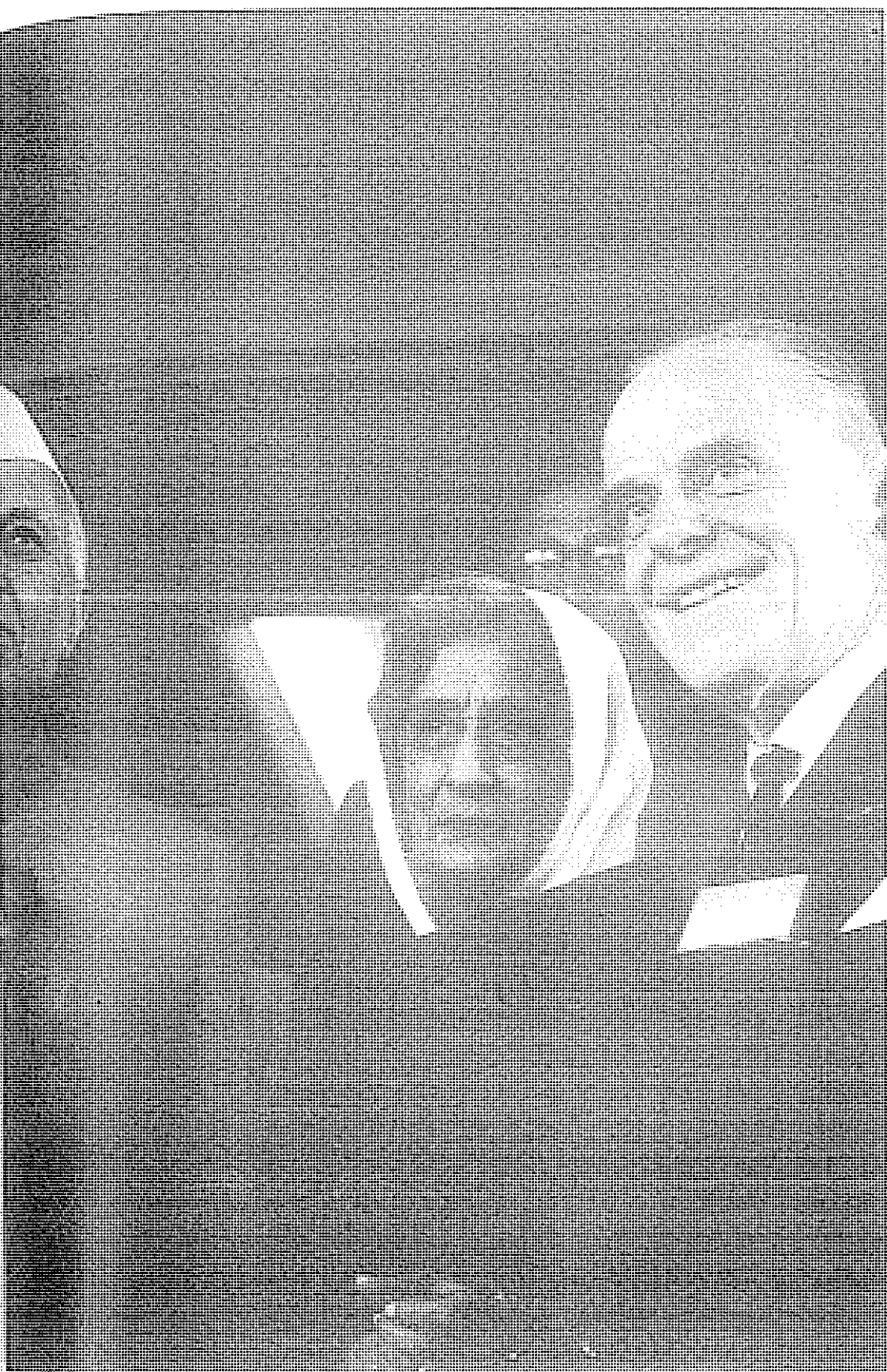
Η εισδοχή σχεδόν του συνόλου των Ορθοδόξων Εκκλησιών

κεφάλαιο 7

Γενική Συνέ-
λευση στο Νέο
Δελχί 1961

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Το συλλογικό
προεδρείο του
Π.Σ.Ε. στη Γ΄
Γενική Συνέ-
λευση στο Νέο
Δελχί (1961)

στο Π.Σ.Ε. κατά την Γ΄ Γενική Συνέλευση είχε μεγάλη σημασία για την έκφραση της ενότητάς τους και για τη συμμετοχή τους στην οικουμενική κίνηση και έδωσε, μαζί με την εισδοχή πολλών «Νέων Εκκλησιών» του «τρίτου κόσμου», μια νέα οικουμενική διάσταση στο Συμβούλιο και στις εργασίες του. Στο εξής η συμβολή των Ορθοδόξων Εκκλησιών θα γινόταν πιο ουσιαστική και η παράδοσή της θα άρχιζε να εισχωρεί σε όλες τις περιοχές προβληματισμού, προπάντων στη θεολογική εργασία της Επιτροπής «Πίστη και Τάξη».

Ουψάλα 1968

Η νέα οικουμενική αυτοσυνειδησία των Ορθοδόξων Εκκλησιών

φάνηκε καθαρά στη Δ΄ Γενική Συνέλευση στην Ουψάλα το 1968. Η Συνέλευση αυτή αποτέλεσε την μεγαλύτερη, μέχρι τότε, οικουμενική σύναξη του Π.Σ.Ε. Συμμετείχαν 235 εκκλησίες με 704 αντιπροσώπους. Με το θέμα «Ίδού, καινά ποιώ τα πάντα» πραγματοποιήθηκε την ενότητα, τη δομή και την ανανέωση της εκκλησίας σε σχέση με την ενότητα και την ανανέωση του κόσμου. Απέτελεσε το αποκορύφωμα μιας νέας φάσης στην ιστορία της οικουμενικής κίνησης, όπου το όραμα μιας ενωμένης εκκλησίας μέσα σε ένα ενωμένο κόσμο απέκτησε μεγάλη σημασία.

Όταν συνήλθε η Δ΄ Γενική Συνέλευση βρισκόταν υπό την επιρροή του Παγκόσμιου Συνεδρίου του Τμήματος «Εκκλησία και

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Κοινωνία» στη Γενεύη το 1966 με θέμα «Οι χριστιανοί μπροστά στις τεχνικές και κοινωνικές επαναστάσεις της εποχής μας». Όπως φάνηκε στο Συνέδριο αυτό και ακολούθως στη Δ' Γενική Συνέλευση, η οικουμενική κίνηση διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην αλλαγή του τρόπου συνειδητοποίησης των προβλημάτων της σύγχρονης εποχής, στην οποία άλλα τμήματα της διεθνούς κοινότητας μόνο με δισταγμούς ανοίχθηκαν. Ήταν η εποχή κατά την οποία συνειδητοποιήθηκε πόσο μεγάλο ήταν το χάσμα και η δομική παραμόρφωση στις σχέσεις Βορρά Νότου, πλουσίων και φτωχών, βιομηχανικών και αναπτυσσόμενων χωρών. Ως κεντρική έννοια της περιόδου αυτής πρόβαλε η «ανάπτυξη» και ως βασικός στόχος η αναζήτηση ενός δίκαιου παγκόσμιου οικονομικού συστήματος με ταυτόχρονη υπέρβαση του δομικού ρατσισμού. Ως συνέπεια του παραπάνω προβληματισμού ξεκίνησαν διάφορα προγράμματα και μελέτες με θέματα την «ενότητα της εκκλησίας και την ενότητα της ανθρωπότητας», την «υπέρβαση της βίας» και δημιουργήθηκαν επιτροπές όπως η Επιτροπή για τη «Συμμετοχή των Εκκλησιών στην ανάπτυξη». Ο κοινωνικοπολιτικός προσανα-

τολισμός της Συνέλευσης και η επέκταση της οικουμενικής προοπτικής σε όλη την ανθρωπότητα προκάλεσε αντιπαράθεση ιδιαίτερα ανάμεσα στους «οικουμενιστές» και τους ακραίους «ευαγγελικαλιστές», οι οποίοι σε σχέση με την οικουμενική κατανόηση της ιεραποστολής έβλεπαν μια επικίνδυνη μετατόπιση του κέντρου βάρους από τον Ευαγγελισμό προς κοινωνικούς «επαναστατικούς» σκοπούς. Ουσιαστική αιτία για την κρίση που δημιουργήθηκε στην ενότητα του παγκόσμιου ιεραποστολικού κινήματος και της αντίδρασης των παραδοσιακών ευαγγελικαλιστών ήταν η εγκατάλειψη της επεκτατικής ιεραποστολής προς όφελος της ολιστικής κοινωνίας και της περιεκτικής μαρτυρίας του Ευαγγελίου.

Για τις Ορθόδοξες Εκκλησίες υπάρχουν πολλοί λόγοι για να θεωρείται η Δ' Γενική Συνέλευση στην Ουψάλα σημαντικός σταθμός.

Για πρώτη φορά στην ιστορία του Π.Σ.Ε. αντιπροσωπεύθηκε σύσσωμη η Ορθοδοξία, παρά την απουσία της αντιπροσωπείας της Εκκλησίας της Ελλάδας. Παρενθετικά σημειώνουμε ότι η ανησυχία και το ενδιαφέρον του επιτελείου του Π.Σ.Ε. για την κατάσταση στην Ελλάδα

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1967 και την επιβολή της δικτατορίας, θεωρήθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Ιερώνυμο «σκανδαλώδης ανάμιξη» στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας και μποϊκοτάρισε τη Συνέλευση. Ωστόσο η παρουσία της Ορθοδοξίας στη Συνέλευση ήταν επιβλητική, χωρίς συναισθήματα μειονεξίας, από τα οποία διακατέχονταν μέχρι τότε ενώπιον του μεγάλου αριθμού των προτεσταντών.

Για πρώτη φορά εξελέγη ορθόδοξος ιεράρχης αντιπρόεδρος της Κεντρικής Επιτροπής του Π.Σ.Ε. Για πρώτη φορά ορθόδοξος επίσκοπος εκφώνησε την ομιλία πάνω στο κύριο θέμα της Συνέλευσης. Για πρώτη φορά στην Ουψάλα οι ορθόδοξοι δεν κατέθεσαν χωριστή δήλωση, όπως γινόταν μέχρι τότε, χωρίς να σημαίνει ότι υπήρχε συμφωνία σε όλα τα σημεία των κειμένων. Έτσι, η ορθόδοξη παρουσία και συμβολή έγινε αποτελεσματικότερη. Η ορθόδοξη συμμετοχή μπόρεσε στην Ουψάλα να καταστήσει σεβαστά στο Π.Σ.Ε. κεντρικά μεγέθη της ορθόδοξης θεολογίας και εκκλησιολογίας.

Η πρώτη σοβαρή προσπάθεια ώστε το Π.Σ.Ε. να εμβαθύνει διεξοδικά στο θέμα των δωρεών και της δράσης του Αγίου Πνεύ-

ματος στην εκκλησία και στον κόσμο, έγινε κατά τη Δ΄ Γενική Συνέλευση. Η έννοια της «καθολικότητας» και της «συνοδικότητας», καθώς και το ενδιαφέρον για μια κοινή συνοδική μορφή ζωής των εκκλησιών εντάσσονται για πρώτη φορά στην ημερήσια διάταξη μιας Γενικής Συνέλευσης. Η «συνοδικότητα» και η «καθολικότητα» δεν εξετάστηκαν μόνο δογματικά θεολογικά, αλλά και σε σχέση με τη χριστιανική στάση απέναντι στον κόσμο και την προσπάθεια για την ενότητα της ανθρωπότητας. Τα παραπάνω αποτελούν καρπό της παρουσίας και της θεολογικής μαρτυρίας της Ορθοδοξίας στην οικουμενική κίνηση. Η θεολογία του Αγίου Πνεύματος, η «συνοδικότητα» και η ενότητα ως «συνοδική κοινωνία» θα παραμείνουν στην ημερήσια διάταξη του Π.Σ.Ε. και στις επόμενες Γενικές Συνελεύσεις.

Σε αυτό το σημείο θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί η επίδραση που είχε το οικουμενικό άνοιγμα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας μετά τη Β΄ Βατικανή Σύνοδο (1962/1965) για τις εργασίες και τον προσανατολισμό της σκέψης της Δ΄ Γενικής Συνέλευσης. Είναι γνωστό ότι η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία πριν από τη Β΄ Βατικανή Σύνοδο τηρούσε επι-

σήμως απορριπτική στάση απέναντι στην οικουμενική κίνηση. Η οικουμενική κίνηση ούτε λίγο ούτε πολύ καταδικάστηκε από τις εγκυκλίους «Mortaliūm Animos» (1928) και «Mystici Corporis» (1943). Με τη Β΄ Βατικανή συμβαίνει μια θεμελιακή αλλαγή όσον αφορά στην αυτοαντίληψη της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και στη στάση της απέναντι στις άλλες εκκλησίες και την οικουμενική Κίνηση. Η απόφαση περί Οικουμενισμού «Unitatis redintegratio» και η ποιμαντική διάταξη «Η Εκκλησία μέσα στο σύγχρονο κόσμο» («Gaudium et Spes») εκφράζουν την επιθυμία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας να συμμετάσχει στην οικουμενική κίνηση τόσο στο θεολογικό διάλογο, όσο και στη συνεργασία σε κοινωνικοηθικά ζητήματα. Οι θετικές επιδράσεις της Συνόδου διαπιστώνονται σε μια σειρά από σημαντικά γεγονότα, όπως: α) στην ίδρυση το 1965 της Μικτής Ομάδας Εργασίας μεταξύ της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και του Π.Σ.Ε., β) στην έναρξη διμερών διαλόγων μεταξύ της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και των μεγάλων εκκλησιών μελών του Π.Σ.Ε., γ) στην εισδοχή τοπικών Ρωμαιοκαθολικών Εκκλησιών σε εθνικά και περιφερειακά οικουμενικά συμβούλια εκκλησιών, δ)

στη συμμετοχή της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στην Επιτροπή «Πίστη και Τάξη», ως πλήρους μέλους από το 1968.

Στη Δ΄ Γενική Συνέλευση του Π.Σ.Ε. στην Ουψάλα η νέα κατανόηση της ενότητας της εκκλησίας με έμφαση στο παγκόσμιο επίπεδο και στην ενότητα όλης της ανθρωπότητας, η αντίληψη της εκκλησίας

ως «μυστηρίου» και η συζήτηση για τη συνοδικότητα οφείλονται στην επίδραση της Β΄ Βατικανής Συνόδου. Η συμμετοχή για πρώτη

φορά της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στην Ουψάλα – έστειλε δεκαπέντε παρατηρητές – χαρακτηρίστηκε από τον Πάπα Παύλο τον ΣΤ΄ ως «σημείο της εποχής» και έδωσε στη Συνέλευση έναν ιδιάζοντα χαρακτήρα.

Ναιρόμπι 1975

Το 1975 συγκαλείται η Ε΄ Γενική Συνέλευση στο Ναιρόμπι της Κένυας με κεντρικό θέμα «Ο Χριστός ελευθερώνει και ενώνει». Συμμετείχαν 285 εκκλησίες μέλη, από τις οποίες σχεδόν οι μισές προέρχονταν από το νότιο ημισφαίριο. Αυτή η Συνέλευση χαρακτηρίστηκε ως «Συνέλευση της παγίωσης» με την έννοια ότι δεν έφερε καμία νέα ιδέα στο

χώρο της οικουμενικής κίνησης, αλλά κινήθηκε στις προτεραιότητες που είχαν τεθεί στην Ουψάλα. Η Ε΄ Γενική Συνέλευση κατέδειξε τη σταθερή θέληση του Π.Σ.Ε. να βοηθήσει τις εκκλησίες-μέλη του να αντιμετωπίσουν πιο ρεαλιστικά τα φλέγοντα προβλήματα της ανθρωπότητας και ταυτόχρονα να προβούν σε μια βαθύτερη θεολογική έρευνα.

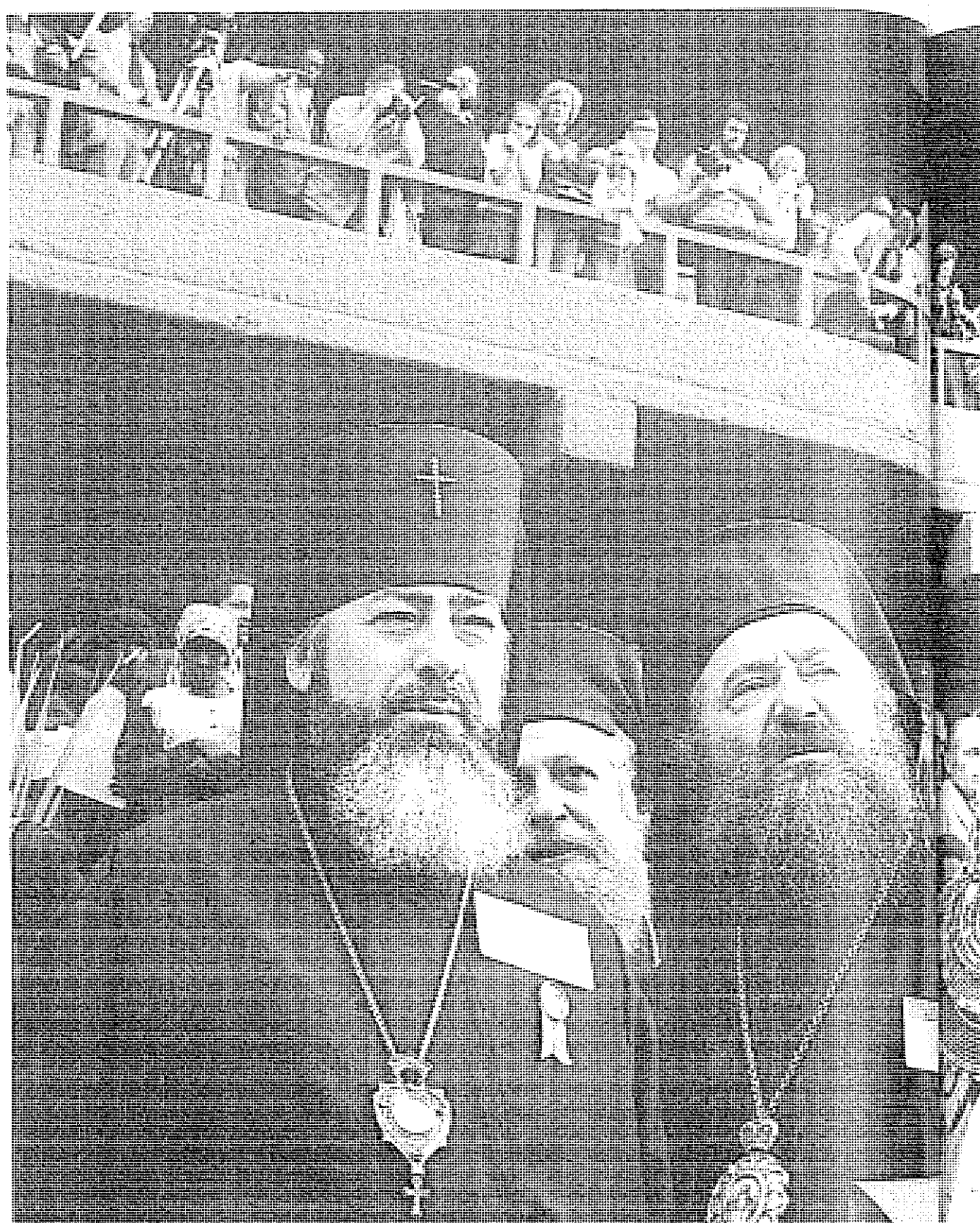
Η Συνέλευση του Ναϊρόμπι έθεσε ως οικουμενικό στόχο το μοντέλο της ενότητας της εκκλησίας ως «συνοδικής κοινωνίας»: επαναβεβαίωσε δηλαδή την πρόταση της Γ΄ Γενικής Συνέλευσης στο Νέο Δελχί για μια «πλήρη δεσμευτική κοινωνία» και συνέχισε την προσπάθεια της Ουψάλας για την κατανόηση της παγκόσμιας ενότητας της εκκλησίας κάτω από το πρίσμα της καθολικότητας.

Ταυτόχρονα, λαμβάνοντας υπόψη την αποκτηθείσα εμπειρία κατά τη διάρκεια των 25 ετών του Συμβουλίου, τις νέες τάσεις που εμφανίσθηκαν στον κόσμο και στις εκκλησίες, καθώς και την κατανόηση της φύσης της εκκλησίας ως ευχαριστιακής κοινωνίας, προχώρησε στην αλλαγή και αναπροσαρμογή του Καταστατικού του Π.Σ.Ε. Μεγάλη σημασία έχουν εδώ οι θετικές εκκλησιολογικές διατυπώσεις πέρα από

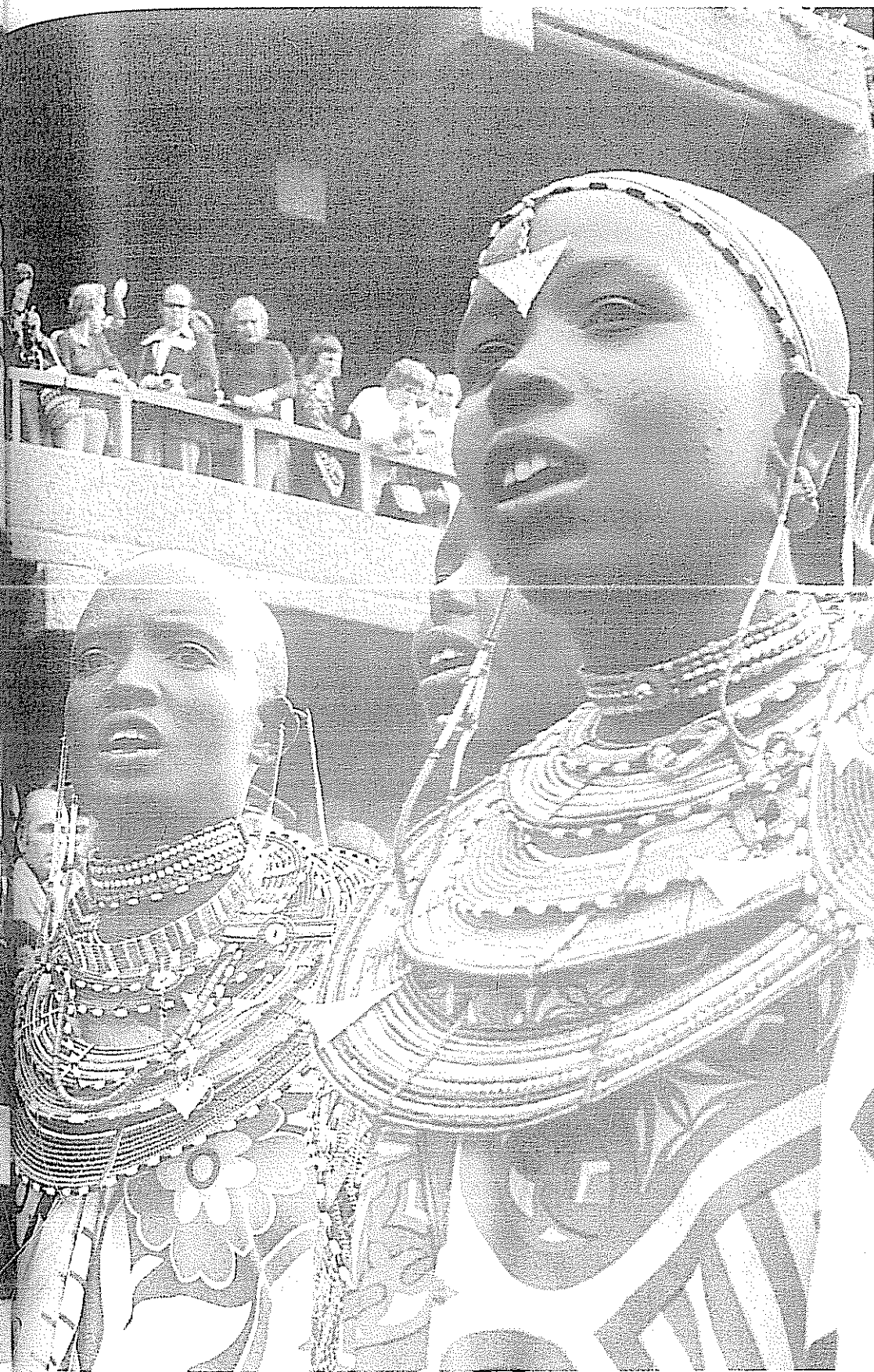
την αυστηρή «εκκλησιολογική ουδετερότητα» της Δήλωσης του Τορόντο που κάνει στο τρίτο άρθρο του Καταστατικού και αφορούν στους σκοπούς του Συμβουλίου. Ενώ πριν αναφερόταν απλώς ότι το Π.Σ.Ε. συνεστήθη για να συνεχίσει το έργο των δύο Παγκόσμιων Κινήσεων «Πίστη και Τάξη» και «Ζωή και Εργασία», στο Ναϊρόμπι αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι σκοπός του Συμβουλίου είναι: «η κλήση των εκκλησιών σε μια ορατή ενότητα, με μια πίστη και μία ευχαριστιακή κοινωνία, που εκφράζεται στη λατρεία και την κοινή ζωή εν Χριστώ, και η πορεία προς την ενότητα αυτή, με σκοπό να πιστεύσει ο κόσμος».

Με βάση τα παραπάνω η Συνέλευση στο Ναϊρόμπι έδωσε εντολή στην Επιτροπή « Πίστη και Τάξη» να αρχίσει μια νέα σειρά θεολογικών μελετών υπό το γενικότερο θέμα «Προς μια κοινή έκφραση της Αποστολικής Πίστεως σήμερα» και ζήτησε από τις εκκλησίες να μελετήσουν και να απαντήσουν στο κείμενο βασικών συγκλινουσών απόψεων στα τρία μυστήρια: Βάπτισμα, θεία Ευχαριστία, Ιεροσύνη.

Η πολυδιάστατη θεολογική δραστηριότητα που εγκαινιάσθηκε στο Ναϊρόμπι γίνεται μέσα σε ένα αίσθημα ευθύνης μπροστά

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ο καθηγητής
Νίκος Νησι-
ώτης

σε μια σειρά εξωτερικών κρίσεων και παραγόντων που επιδρούσαν στον οικουμενικό διάλογο. Οι παράγοντες αυτοί ήταν: α) η αντίληψη αποτυχίας των προσπαθειών για συνεχή τρέχουσα ανάπτυξη, β) η αυξανόμενη στρατιωτικοποίηση της πολιτικής ζωής και η κοινωνική αδιαφορία για τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, γ) η ενοχλητική επίγνωση των «ορίων της ανάπτυξης», που δημιουργήθηκε από τη μελέτη του Club της Ρώμης το 1972, και ενισχύθηκε από τα αποτελέσματα της ονομαζόμενης κρίσης πετρελαίου του 1973/74.

Ενόψει της κρίσιμης κατάστασης του κόσμου η Συνέλευση στο Ναϊρόμπι διατύπωσε ένα πρόγραμμα ή, όπως χαρακτηρίστηκε, ένα όραμα μιας «δίκαιης, συμμετοχικής και βιώσιμης κοινωνίας» (Just, Participatory, Sustainable

Society). Η νέα αυτή πρόταση αντικατέστησε την προηγούμενη της «υπεύθυνης κοινωνίας», που είχε διατυπωθεί στο Άμστερνταμ (1948), και περιέλαβε τρεις διαστάσεις υπευθυνότητας: τη στράτευση για κοινωνική δικαιοσύνη, το ενδιαφέρον για τη συμμετοχή όλων των θιγόμενων ανθρώπων και το ενδιαφέρον για τη διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος. Ακόμη πρέπει να προστεθεί ότι το αφρικανικό περιβάλλον στο οποίο έλαβε χώρα η Συνέλευση έδωσε ακόμη μεγαλύτερη ώθηση στο πρόγραμμα για την καταπολέμηση του Ρατσισμού και ιδρύθηκε Ταμείο για την υποστήριξη αντιρατσιστικών κινήσεων. Πολλοί ιστορικοί θεωρούν ότι η συντονισμένη αυτή προσπάθεια συνέβαλε στην πτώση του Apartheid στη Νότια Αφρική.

Η Συνέλευση απαντώντας στις επικρίσεις για την έμφαση που έδινε στα ορατά και συγκεκριμένα προβλήματα της ανθρωπότητας τόνισε μια άλλη διάσταση της πνευματικότητας, την οποία περιέγραψε ως «πνευματικότητα του αγώνα». Με αυτή ήθελε να δείξει ότι ο αγώνας για τη δικαιοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα έχει πνευματική διάσταση και ότι είναι αδιανόητος ο διαχωρισμός ανάμεσα στην αληθινή

πίστη και την κοινωνική στράτευση. Αυτή η έννοια θα διαδραματίσει πολύ σημαντικό ρόλο στις επόμενες Γενικές Συνελεύσεις.

Η παρουσία των Ορθοδόξων Εκκλησιών ήταν επιτυχεστέρα από τις προηγούμενες Γενικές Συνελεύσεις, επειδή έγινε με μεγαλύτερη προετοιμασία των ορθοδόξων εκπροσώπων. Ο τρόπος της διορθόδοξης συνεργασίας είχε αλλάξει και είχε γίνει πιο αποτελεσματικός. Πριν από τη Γενική Συνέλευση είχαν συγκαλέσει προπαρασκευαστικές διασκέψεις, που συγκλήθηκαν σε συνεργασία με το Π.Σ.Ε. και τις κατά τόπους Ορθόδοξες Εκκλησίες. Αυτές οι διασκέψεις καθόρισαν τις θέσεις και τις αντιδράσεις των ορθοδόξων απέναντι στα υπό συζήτηση θέματα της Γενικής Συνέλευσης. Έτσι, η Ορθόδοξη Εκκλησία εμφανίστηκε στο Π.Σ.Ε. ως μία συμπαγής και ενιαία εκκλησία, η οποία χαιρέτισε πολλά από τα προγράμματα που προτάθηκαν και συντονίστηκε με τον μεγάλο αυτόν οργανισμό, στην προσπάθειά του να συλλάβει τις προκλήσεις της εποχής μας. Αξισημείωτο είναι ακόμη, ότι στη Συνέλευση, ο καθηγητής Νίκος Νησιώτης εξελέγη πρόεδρος της Επιτροπής «Πίστη και Τάξη».

Ο Ν. Νησιώτης έδωσε αποφασιστική ώθηση στην ετοιμασία του ιστορικού κειμένου «Βάπτισμα, Ευχαριστία, Ιεροσύνη» και με την συμβολή του η Επιτροπή ασχολήθηκε περισσότερο με την πνευματολογική εκκλησιολογία και τη μυστηριολογία, γεγονός που βοήθησε πολλές Προτεσταντικές Εκκλησίες να επανακαλύψουν και να βιώσουν στις μεταξύ τους σχέσεις τη μυστηριακή κοινωνία.

Παρά τις θετικές εξελίξεις άρχισαν να εγείρονται μερικά προβλήματα σε σχέση με το «πώς» της συμμετοχής των ορθοδόξων στις Γενικές Συνελεύσεις και σε σχέση με την πολιτική και κοινωνική «μονομερή» δράση του Π.Σ.Ε.

Βανκούβερ 1983

Κομβικό σημείο στην ιστορία του Π.Σ.Ε. αποτέλεσε η ΣΤ΄ Γενική Συνέλευση στο Βανκούβερ του Καναδά. Σε αυτή συγκλίνουν στόχοι και προγράμματα από τα πρώτα στάδια της ιστορίας του Συμβουλίου και ταυτόχρονα ξεκινάει μια νέα κοινή πορεία των Εκκλησιών προς την ενότητα της εκκλησίας και την ανανέωση της ανθρωπότητας. Η Συνέλευση συγκέντρωσε τα αποτελέσματα της 35χρονης πορείας του Συμ-

βουλίου, έβγαλε συμπεράσματα και πήρε αποφάσεις, η σημασία των οποίων, όπως αποδείχθηκε, ξεπέρασε τα άμεσα χρονικά όρια που τέθηκαν ως την επόμενη Γενική Συνέλευση.

Όταν συνήλθε η ΣΤ΄ Γενική Συνέλευση βρισκόταν στο απόγειό της η κούρσα των πυρηνικών εξοπλισμών μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, Η.Π.Α. και Ε.Σ.Σ.Δ., και σημειώνονταν ριζικές αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία, με την εξάπλωση του μοντέλου της αγοράς, το οποίο κατευθυνόταν από τις μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες. Η διεθνοποίηση της παραγωγής, του εμπορίου και της παγκόσμιας οικονομίας είχε οδηγήσει σε σκλήρυνση των δομών εξάρτησης και στη δημιουργία ενός κλειστού παγκόσμιου συστήματος, το οποίο ακολουθούσε τη δική του λογική, ανεξάρτητα από ανθρώπινες ανάγκες και τις απειλές για την επιβίωση του πλανήτη. Η Συνέλευση διαπίστωσε ένα νέο είδος κατάχρησης της οικονομικής, στρατιωτικής και επιστημονικής δύναμης. Η διεθνής συνεργασία των δυνάμεων αυτών αποτελούσε, σύμφωνα με τη Συνέλευση, μια γιγαντιαία δύναμη ενάντια στην ύπαρξη και την αξιοπρέπεια της ζωής στον κόσμο και επομένως ενάντια στον ίδιο

τον Χριστό. Ο άνθρωπος, υπογράμμισε, δεν χρησιμοποιεί τη δύναμή του με δημιουργικότητα και υπευθυνότητα για την ανάπτυξη και προαγωγή της ζωής, αλλά με αυταρχική εξουσία ενάντια στη ζωή. Αποτελέσματα αυτής της στάσης του ανθρώπου, συμπέρανε, είναι η χωρίς όρια εκμετάλλευση της φύσης, η καταπίεση του ανθρώπου από άνθρωπο, η διάσπαση της κοινωνίας, η υπεράσπιση της κυριαρχίας και της ιδιοκτησίας με στρατιωτική βία, ο εξανδροποδισμός των φυλών της γης, οι διακρίσεις μεταξύ των δύο φύλων. Κάτω από αυτές τις συνθήκες το Π.Σ.Ε. κάλεσε τις εκκλησίεςμέλη του να εμβαθύνουν στο κύρια θέμα της Συνέλευσης «Ιησούς Χριστός, η ζωή του κόσμου» και να δώσουν μια απάντηση στο ερώτημα τι σημαίνει η ομολογία αυτή για το σύγχρονο κόσμο. Η ανάγκη για μια απάντηση στο ερώτημα αυτό γινόταν ακόμη πιο επιτακτική από την «προκλητική», όπως χαρακτηρίστηκε στη Συνέλευση, «ψευδοχριστιανική» αιτιολόγηση και νομιμοποίηση της καταχρηστικής δύναμης στην πολιτική, την οικονομία και την επιστήμη και των μηχανισμών της αδικίας, της βίας και της καταστροφής.

Όμως, μπροστά της συνάντησε

το ζημιογόνο διαχωρισμό, όπως τον πρώτο καιρό της οικουμενικής κίνησης, μεταξύ των Κινήσεων του «Πρακτικού Χριστιανισμού» και της «Πίστης και Τάξης». Ενώ η συγχώνευσή τους το 1948 στο Άμστερνταμ διαμόρφωσε το Π.Σ.Ε. και εξέφραζε την οικουμενική πεποίθηση ότι η προσπάθεια για ενότητα στην πίστη, τη μυστηριακή ζωή και την οργάνωση από τη μια μεριά και η κοινή μαρτυρία και δράση της εκκλησίας στον κόσμο από την άλλη δεν μπορούν να διαχωριστούν, τις επόμενες δεκαετίες η σχέση των δύο αυτών διαστάσεων της μιας οικουμενικής κλήσης ήταν σχέση έντασης, που πολλές φορές μάλιστα οδήγησε στην πόλωση, ιδίως μετά τη Γενική Συνέλευση της Ουψάλας. Έγιναν πολλές προσπάθειες για τη σύνδεσή τους. Η Συνέλευση του Βανκούβερ αποτελεί το αποκορύφωμα της προσπάθειας για σύγκλιση των δύο πόλων της αντιπαράθεσης. Αναγνώρισε το πρόβλημα της έντασης, το συζήτησε ανοικτά και χαρακτήρισε αντιοικουμενικό το διαχωρισμό ανάμεσα στην ενότητα της Εκκλησίας και την ανανέωση της ανθρωπότητας. Υπό το πνεύμα αυτό αναζητήθηκε στο Βανκούβερ η συνάντηση των δύο κύριων παραδόσεων του Π.Σ.Ε. και η

σύνδεση του εκκλησιολογικού διαλόγου με την κοινωνικοηθική σκέψη και δράση.

Από την πλευρά της κοινωνικοηθικής παράδοσης προτάθηκε, και έγινε αποδεκτό από τη Συνέλευση, να γίνει ένας από τους κύριους στόχους του Συμβουλίου η σύνδεση των Εκκλησιώνμελών σε μια «συνοδική πορεία αμοιβαίας υποχρέωσης για δικαιοσύνη, ειρήνη και ακεραιότητα της δημιουργίας». Η πρόταση αυτή σύμφωνα με τα δεδομένα της εποχής που διατυπώθηκε φέρνει τα εξής νέα χαρακτηριστικά:

Πρώτο, το τρίπτυχο αυτό σχήμα καλύπτει τα περισσότερα θέματα που μπορεί να αναφύονται στην κοινωνία. Δεν υποδηλώνει ένα άθροισμα των κρίσεων και των προβλημάτων του σύγχρονου κόσμου, αλλά τρεις διαστάσεις μιας μοναδικής πρόκλησης. Οι προσπάθειες για δικαιοσύνη, ειρήνη και ακεραιότητα της δημιουργίας αλληλεξαρτώνται, αποτελούν ένα όλο, μια ενότητα σκοπού.

Δεύτερο, αυτό που η Συνέλευση θέλησε περισσότερο να τονίσει είναι ότι τα θέματα της δικαιοσύνης, της ειρήνης και της ακεραιότητας της δημιουργίας δεν είναι δευτερεύοντα κοινωνικά και οικονομικοπολιτικά προβλήματα του κόσμου, αλλά θέματα που

αφορούν την πίστη και τη ζωή της εκκλησίας.

Στη Συνέλευση υπήρχε η αίσθηση ότι από τις απειλές της ζωής υπονομεύεται όχι μόνο αυτό που η Εκκλησία πράττει, αλλά η ίδια η πίστη και η αξιοπιστία της, γεγονός που καθιστούσε αναγκαίες νέες μορφές ενότητας. Γι' αυτό συνδέθηκαν οι κοινωνικοηθικές, οικονομικές και οικολογικές προκλήσεις («δικαιοσύνη, ειρήνη, ακεραιότητα της δημιουργίας») με τα εκκλησιολογικά θέματα της ενότητας και ταυτότητας της εκκλησίας («συνοδική πορεία αμοιβαίας υποχρέωσης») που είχαν αναπτυχθεί από το διάλογο στα πλαίσια της Επιτροπής «Πίστη και Τάξη».

Ταυτόχρονα με αυτό το «άνοιγμα» από μέρους της κοινωνικοηθικής παράδοσης, διαπιστώνεται ένα ανάλογο «άνοιγμα», με αντίστροφη κατεύθυνση, από μέρους της δογματικοθεολογικής παράδοσης. Τα κοινωνικά πολιτικά και οικονομικά θέματα, δηλαδή οι αποκαλούμενοι «μη θεολογικοί παράγοντες», και οι επιδράσεις τους στην εκκλησιαστική ζωή δεν αγνοούνται, αλλά εξετάζονται από την προοπτική της συζήτησης για την ενότητα της εκκλησίας. Σε αυτό συνέλεξε η εντυπωσιακή αποδοχή από τη Συνέλευση του κειμένου

που εκπόνησε το 1982 η Επιτροπή «Πίστη και Τάξη» για τα τρία βασικά μυστήρια «Βάπτισμα, Ευχαριστία, Ιεροσύνη», γνωστό και ως κείμενο της Λίμα. Το κείμενο της Λίμα, που επηρέασε τόσο τον τρόπο σκέψης όσο και τον τρόπο ζωής της ΣΤ' Γενικής Συνέλευσης, πραγματεύεται βέβαια τα κλασικά θεολογικοδογματικά θέματα του οικουμενικού διαλόγου, σε συνάφεια όμως με την ανανέωση όλης της δημιουργίας και τον αγώνα ενάντια στις διαιρετικές και καταστροφικές δυνάμεις.

Το κείμενο της Λίμα και η λειτουργική ατμόσφαιρα που δημιουργήσε συνέβαλαν ώστε να προβληθεί ως συνδετικός κρίκος μεταξύ των δογματικοθεολογικών και κοινωνικοηθικών ζητημάτων και υποχρεώσεων το «ευχαριστιακό όραμα» της ενότητας της εκκλησίας και του κόσμου. Σε μια τελική έκθεση της Συνέλευσης αναφέρεται: «Από τη μία πλευρά ειρήνη και δικαιοσύνη, από την άλλη Βάπτισμα, Ευχαριστία, Ιεροσύνη έχουν τραβήξει την προσοχή μας. Αυτά συνδέονται. Στην πραγματικότητα η άποψη της χριστιανικής ενότητας που μας εντυπωσίασε περισσότερο εδώ στο Βανκούβερ είναι ο ευχαριστιακός οραματισμός. Ο Χριστός –η ζωή

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

του κόσμου ενώνει ουρανό και γη, Θεό και κόσμο, πνευματικό και κοσμικό. Το σώμα και το αίμα του, που μας προσφέρονται στα στοιχεία του άρτου και του οίνου, συνενώνουν λειτουργία και διακονία, κήρυγμα και θεραπευτικό λειτούργημα».

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό γιατί ορισμένοι παρατηρητές της Συνέλευσης είπαν ότι στο Βανκούβερ φάνηκε να έρχονται σε συμφωνία το Άμστερνταμ και η Ουψάλα. Θεωρήθηκε από την άποψη αυτή ως Συνέλευση της «επανασύνδεσης».

Αυτή η εξέλιξη στο Βανκούβερ ικανοποίησε πολλούς και μεταξύ αυτών και τους ορθόδοξους. Η Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη (1986) θεώρησε την ΣΤ΄ Γενική Συνέλευση ως μία νέα αφετηρία, η οποία, αφού

έφερε εξισορρόπηση στη θεολογική και κοινωνική διάσταση του έργου του Π.Σ.Ε., άνοιξε νέες προοπτικές για τη διείσδυση της ορθόδοξης θεολογικής σκέψης στη ζωή και τη δράση του Συμβουλίου. Η εξισορρόπηση στο έργο του Συμβουλίου ικανοποίησε τις Ορθόδοξες Εκκλησίες, γιατί αυτές πριν από το Βανκούβερ είχαν θέσει με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο το θέμα της γραμμής πλεύσης του Π.Σ.Ε. με σημείο αιχμής και κύριο επιχείρημα την αντιπαράθεση κάθετης και οριζόντιας διάστασης της δραστηριότητάς του. Ήδη το 1973 το Οικουμενικό Πατριαρχείο και το Πατριαρχείο Μόσχας στα Διαγγέλματά τους με αφορμή τη συμπλήρωση είκοσι πέντε χρόνων από την ίδρυση του Π.Σ.Ε. είχαν εκφράσει την

ανησυχία τους για τον προσανατολισμό των εργασιών του.

Το Π.Σ.Ε. από την πλευρά του είχε αναλάβει πρωτοβουλία ώστε να ενισχυθεί η συμμετοχή των Ορθοδόξων Εκκλησιών και η συμβολή τους στα προγράμματά του. Μόνο στην περίοδο μεταξύ των Συνελεύσεων του Ναϊρόμπι και του Βανκούβερ οργανώθηκαν δώδεκα διορθόδοξες συνδιασκέψεις που ασχολήθηκαν με τις προκλήσεις και τα ερωτήματα που τέθηκαν στην Ορθόδοξη Εκκλησία από τις εξελίξεις στον κόσμο και την οικουμενική κίνηση και συμπεριλαμβάνονταν στην ημερήσια διάταξη του Π.Σ.Ε. κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου.

Αυτή η εντατικοποίηση της ορθόδοξης συνεργασίας στο Π.Σ.Ε. έγινε ιδιαίτερα αισθητή στο Βανκούβερ, τόσο που σε μια από της εκθέσεις του αναφέρεται ότι η ορθόδοξη συμμετοχή στη ζωή του Συμβουλίου αυξήθηκε σημαντικά και η συμβολή των Ορθοδόξων Εκκλησιών έγινε πιο δυναμική, πολύτιμη και δημιουργική. Η συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας ήταν καθοριστική, ιδιαίτερα στη διατύπωση του «ευχαριστιακού οράματος» και στη θεολογική θεμελίωση της στράτευσης για δικαιοσύνη, ειρήνη και ακεραιό-

τητα της δημιουργίας. Συνδέεται με την ανανέωση της τριαδολογικήςαγιοπνευματικής θεολογίας, την επανανακάλυψη της έννοιας της εκκλησίας ως συνοδικής και ευχαριστιακής κοινωνίας και την κατανόηση της ιεραποστολικής και διακονικής κλήσης της εκκλησίας ως «λειτουργίας μετά τη λειτουργία», ως ευχαριστίας δηλαδή σε προέκταση στην καθημερινή ζωή. Οφείλεται κατά πολύ στην εργασία και το θεολογικό λόγο προσώπων όπως ο Νίκος Νησιώτης, ο μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης (Ζηζιούλας), ο Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος, ο π. Ιον Βρια, ο π. Γεώργιος Τσέτσης, ο Αλέξανδρος Παπαδερός.

Καμπέρρα 1991

Μετά την ΣΤ΄ Γενική Συνέλευση στο Βανκούβερ οι επόμενες τρεις μέχρι το 2006 Συνελεύσεις θα γίνουν κάτω από πολύ διαφορετικές περιστάσεις. Ο 20ός αιώνας, που ξεκίνησε αργά το 1914, τελείωσε πρόωρα το 1989, όπως υποστηρίζουν ορισμένοι ιστορικοί. Το εύρος και η ταχύτητα των αλλαγών στην Ανατολική Ευρώπη με την πτώση των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και το τέλος του ψυχρού πολέμου ανέτρεψαν το παγκόσμιο

σικηνικό και σηματοδότησαν την έναρξη μιας μεταβατικής εποχής, τόσο για τον κόσμο όσο και για την οικουμενική κίνηση. Η μετάβαση στη νέα χιλιετία δεν άνοιξε νέους ορίζοντες. Οι εκκλησίες μπήκαν στη νέα χιλιετία έχοντας να αντιμετωπίσουν εκκρεμή και άλυτα θεολογικά και εκκλησιαστικά προβλήματα του παρελθόντος, μέσα σε μια κατάσταση αβεβαιότητας και σύγχυσης. Η οικουμενική συνεργασία βρέθηκε μπροστά σε δύο ειδών προκλήσεις: την πρόκληση της παγκοσμιοποίησης και την πρόκληση του φονταμενταλισμού και του φανατισμού, που αναπτύσσονται τόσο στο χώρο των εκκλησιών όσο και γενικότερα των θρησκειών, και επιδιώκουν με ορμή να επιβάλουν μια παρωχημένη τάξη, ενισχύοντας διαιρετικές τάσεις και αντιπαραθέσεις. Ιδίως οι Ορθόδοξες Εκκλησίες αντιμετωπίζουν προβλήματα από φονταμενταλιστικές ομάδες, που με τις ακρότητές τους απειλούν τη διορθόδοξη συνεργασία και προκαλούν πολώσεις στις σχέσεις της Ορθοδοξίας με το λοιπό χριστιανικό κόσμο. Αντιμέτωπες οι εκκλησίες-μέλη του Π.Σ.Ε. με τις πιο δύσκολες, ίσως και πιο πολύπλοκες, καταστάσεις στην ιστορία του Συμβουλίου, παγκόσμια ένταση και

απειλή λόγω του πολέμου στον Αραβοπερσικό κόλπο και κοσμοϊστορικές αλλαγές στην Ανατολική Ευρώπη, συγκάλεσαν το 1991 την Ζ' Γενική Συνέλευση στην Καμπέρα της Αυστραλίας.

Τα μεγάλα γεγονότα της σύγκλησης της Παγκόσμιας Συνέλευσης στη Σεούλ (1990) και της Ευρωπαϊκής Συνέλευσης στη Βασιλεία (1989) για τη «Δικαιοσύνη, την ειρήνη και την ακεραιότητα της δημιουργίας» η τελευταία ήταν, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η πρώτη μεγάλη συνάντηση καθολικών, ορθόδοξων και προτεσταντών μετά το μεγάλο σχίσμα του ΙΙου αιώνα δεν μπόρεσαν να αναπτύξουν μια ανάλογη δυναμική, όπως η Λίμα (1982) για το Βανκούβερ. Η Ζ' Γενική Συνέλευση δεν κόμισε νέες ιδέες στο χώρο της οικουμενικής κίνησης ούτε νέους προγραμματικούς στόχους. Ουσιαστικά κινήθηκε στις προτεραιότητες που είχαν επισημανθεί σε άλλες Συνελεύσεις, ιδίως στο Βανκούβερ. Και αυτή ακόμη η Δήλωση της Καμπέρρας για την «Ενότητα της Εκκλησίας ως κοινωνίας», στην ουσία συγκεκριμένα κληρώνει τη συζήτηση μιας ολόκληρης περιόδου που ξεκινάει από το Νέο Δελχί (1961). Από την ορθόδοξη πλευρά θεωρήθηκε ικανοποιητική γιατί περιέχει βασικές πτυχές της ορθόδοξης

εκκλησιολογίας. Ακόμη, η Γενική Συνέλευση στην Καμπέρρα έδωσε εντολή για την προώθηση θεμάτων που αφορούσαν στη «Δικαιοσύνη, ειρήνη και την ακεραιότητα της δημιουργίας» και στη σχέση Ευαγγελίου και Πολιτισμού.

Ωστόσο η σημασία και η συμβολή της Συνέλευσης ήταν μεγάλη για δύο λόγους:

Πρώτο, σε αντίθεση προς τις προηγούμενες Συνελεύσεις, που συγκροτούνταν κατά κανόνα γύρω από ένα χριστολογικό θέμα, το θέμα της Καμπέρας έχει τη μορφή επίκλησης και είναι πνευματολογικό: «Ελθέ Πνεύμα Άγιον – ανακαίνισον πάσαν την Κτίσιν». Το θέμα διερμήνευε την ανάγκη της οικουμενικής κίνησης και των χριστιανών, στα πρόθυρα μιας χιλιετίας που προμηνούνταν προβληματική, να στραφούν προς το Άγιο Πνεύμα έτοιμοι να γίνουν φορείς της αγάπης του Θεού και να συνειδητοποιήσουν τις πολυποίκιλες ανάγκες του κόσμου. Υποδεικνύει ακόμη μια νέα σφαιρική αντίληψη της αποστολής της εκκλησίας, που αγκαλιάζει όλη τη δημιουργία. Η επιλογή ενός πνευματολογικού θέματος χαιρετίστηκε από την ορθόδοξη πλευρά, γιατί υποδήλωνε την επιθυμία του Π.Σ.Ε. να απομακρυνθεί από κάποιο «χρι-

στομονισμό» που κυριαρχούσε στις οικουμενικές συζητήσεις και να έρθει πιο κοντά στην τριαδική καταστατική του βάση.

Δεύτερο, η Ζ΄ Γενική Συνέλευση αποτέλεσε σταθμό, γιατί διατυπώθηκαν καιρικά ερωτήματα ως προς τη φύση και την αποστολή του Π.Σ.Ε. στη νέα περίοδο που ξεκινούσε και ταυτόχρονα αναγνωρίστηκε και υπογραμμίστηκε η ανάγκη αλλαγής ορισμένων πτυχών της δραστηριότητάς του. Ιδιαίτερα οι ορθόδοξοι αντιπρόσωποι διατύπωσαν επιφυλάξεις και ανησυχίες για το γενικό προσανατολισμό του Συμβουλίου με «χωριστή Δήλωση», επαναφέροντας μια πρακτική που είχε καταργηθεί από το 1961 στη Γ΄ Γενική Συνέλευση του Νέου Δελχί.

Χαράρε 1998

Η Η΄ Γενική Συνέλευση του Π.Σ.Ε. συγκλήθηκε στη Χαράρε της Ζιμπάμπουε το 1998 και εκπροσωπήθηκαν 336 εκκλησίες μέλη από 966 αντιπροσώπους. Το κεντρικό θέμα ήταν: «Στραφείτε προς τον Θεό και χαίρετε ελπίζοντες». Το θέμα δίνει έμφαση σε δύο έννοιες: στη μετάνοια και στην γεμάτη προσδοκίες ελπίδα και ταίριαζε με την κατάσταση που βρισκόταν η οικουμενική

κίνηση στο κατώφλι μιας νέας χιλιετίας. Η μετάνοια κατανοήθηκε ως ριζική αλλαγή όλης της ύπαρξης και ως δρόμος προς τη νέα, βέβαιη ελπίδα ότι η ιστορία είναι δυνατόν να αλλάξει.

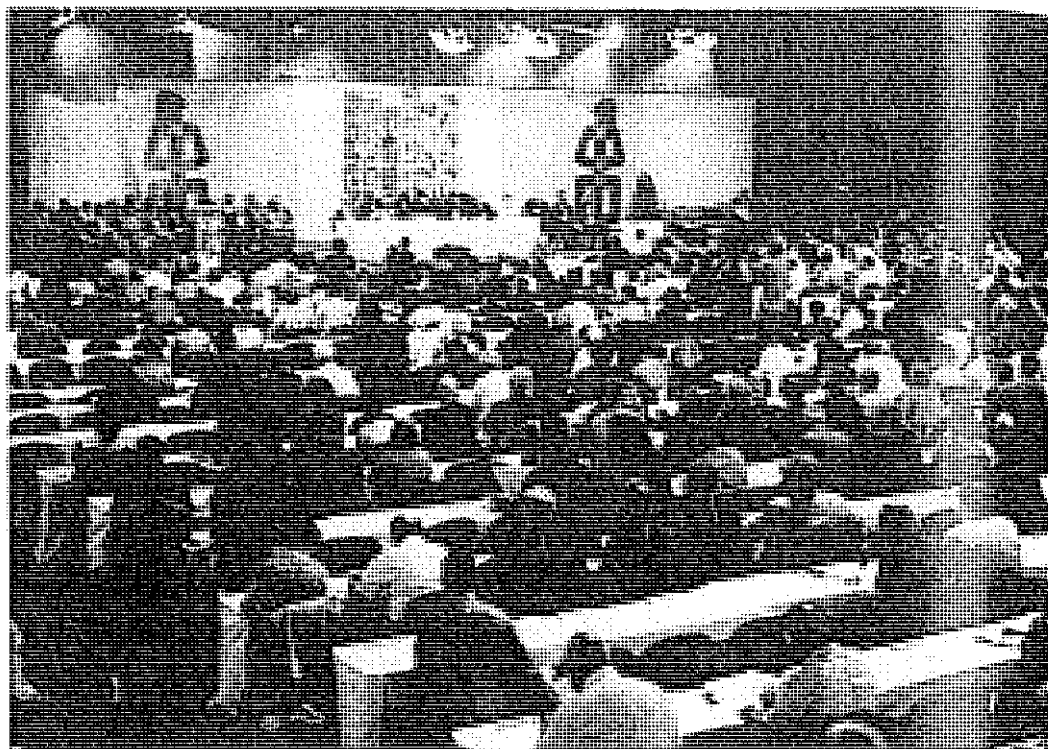
Η Συνέλευση στη Χαράρε συνέπιπτε με την 50η επέτειο από την ίδρυση του Π.Σ.Ε. και γι' αυτό ένα από τα βασικά αντικείμενα προβληματισμού ήταν η χάραξη της περαιτέρω πορείας του και η επαναδιατύπωση του ρόλου του στα πλαίσια της οικουμενικής κίνησης κατά τον 21ο αιώνα. Αυτό ήταν το θέμα της οκταετούς μελέτης «Προς μία κοινή αντίληψη και ένα κοινό οραματισμό περί του Π.Σ.Ε.». Η μελέτη έγινε αποδεκτή από τη Συνέλευση ως βασικό κείμενο για περαιτέρω επεξεργασία.

Στα πλαίσια της μελέτης αυτής και ενόψει της Η' Γενικής Συνέλευσης οι ορθόδοξοι έθεσαν για άλλη μια φορά, αλλά τώρα με τόνο οξύτατα κριτικό, τα αιτήματά τους για μια ουσιαστικότερη και αποδοτικότερη συνεργασία μέσα στο Π.Σ.Ε. Αμφισβήτησαν την αρχή της ποσοτικής πλειοψηφίας στην έκδοση των αποφάσεων, ιδίως σε θέματα που συνδέονται με την πίστη, την εκκλησιαστική τάξη και την ηθική, καθώς και με την οργάνωση, τη λειτουργία και το ήθος του Συμβουλίου, τα

οποία, όπως υποστηρίζουν, είναι προτεσταντικής υφής και προέλευσης. Ακόμη, χαρακτήρισαν απαράδεκτη εξέλιξη να εμπλέκονται στα συνέδρια του Π.Σ.Ε. σε συζητήσεις θεμάτων ξένων προς την ορθόδοξη παράδοση, όπως λόγου χάρη η διακοινωνία («intercommunio»), η χειροτονία των γυναικών, η αντιμετώπιση της ομοφυλοφιλίας, ο θρησκευτικός συγκρητισμός. Η κριτική ήταν τόσο οξεία που ορισμένες Ορθόδοξες Εκκλησίες διατύπωσαν επιφυλάξεις για το σκόπιμο της συμμετοχής τους στο Π.Σ.Ε. Το 1997 η Ρωσική Εκκλησία βρέθηκε στα πρόθυρα της εξόδου από το Π.Σ.Ε. Τον ίδιο χρόνο η Εκκλησία της Γεωργίας αποχώρησε και τον επόμενο χρόνο ακολούθησε η Εκκλησία της Βουλγαρίας.

Μπροστά σε αυτή τη σοβαρή κρίση, την πρώτη στην πενήνταχρονη ιστορία του Π.Σ.Ε., συνήλθε στη Θεσσαλονίκη λίγο πριν τη Συνέλευση της Χαράρε Διορθόδοξη Διάσκεψη, η οποία εξέτασε το θέμα της «Αξιολόγησης νεωτέρων δεδομένων εις τας σχέσεις Ορθοδοξίας και Οικουμενικής Κινήσεως». Συγκεκριμένο αίτημα της Θεσσαλονίκης από το Π.Σ.Ε. ήταν να συσταθεί μια μικτή Θεολογική Επιτροπή για να εξετάσει απο-

Η Η' Γενική
Συνέλευση
του Π.Σ.Ε. στη
Χαράρε (1998)

δεκτούς όρους όσον αφορά στη συμμετοχή των ορθοδόξων στην οικουμενική κίνηση και τη ριζική αναδιάρθρωση του Συμβουλίου. Η δημιουργία μιας Ειδικής Επιτροπής, το πρώτο επίσημο σώμα με ίση συμμετοχή από τις Ορθόδοξες Εκκλησίες και από τα άλλα μέλη εκκλησίες, στη Γενική Συνέλευση της Χαράρε ήταν η άμεση απάντηση στην πρόταση της Θεσσαλονίκης. Η εντολή που δόθηκε στην Ειδική Επιτροπή ήταν διπλή: να μελετήσει και να αναλύσει όλο το φάσμα των θεμάτων που σχετίζονται με τη συμμετοχή των ορθοδόξων στο Π.Σ.Ε. και να υποβάλει προτάσεις σε σχέση με τις απαραίτητες αλλαγές στη δομή, στον τρόπο εργασίας και το ήθος

του Συμβουλίου. Όπως παρατήρησε τότε ο Γενικός Γραμματέας του Π.Σ.Ε. Konrad Raiser, «ποτέ πριν στην πενήντάχρονη ιστορία του το Π.Σ.Ε. δεν έλαβε τόσο σοβαρά υπόψη τις Ορθόδοξες εκκλησίες μέλη του όσο με αυτή την απόφαση».

Είναι προφανές ότι η όξυνση της κρίσης στη σχέση της Ορθόδοξης Εκκλησίας με το Π.Σ.Ε. οφείλεται στις ιδιαίτερες συνθήκες που δημιουργήθηκαν στα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη στις αρχές της δεκαετίας του '90. Με την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» σημειώνεται εντός και εκτός των Ορθοδόξων Εκκλησιών αναρρίπηση του φονταμενταλισμού και του εθνικισμού με κύρια χαρα-

κτηριστικά τον αντιοικουμενισμό και τον αντιδυτικισμό. Η οικουμενική κίνηση θεωρήθηκε ως η ενσάρκωση των καταστροφικών δυνάμεων του διεθνισμού και ως σύγχρονη μορφή της αίρεσης. Ο π. Γεώργιος Τσέτσης εξηγεί σε αυτή τη συνάφεια ότι διάφοροι φονταμενταλιστικοί κύκλοι σε μία προσπάθεια προσηλυτισμού των πιστών και εδραίωσης της δικής τους «παραсуναγωγής», άρχισαν μια έντονη εκστρατεία κατά της ηγεσίας των κανονικών εκκλησιών, επικρίνοντας επισκόπους και θεολόγους για «οικουμενιστικά ανοίγματα» και «θεολογικές ολισθήσεις», απαιτώντας ταυτόχρονα τον τερματισμό οποιασδήποτε επαφής με το δυτικό χριστιανικό κόσμο. Βέβαια, θα ήταν λάθος να αποδοθεί αυτή η κρίση μόνο στις ιστορικές, πολιτικοκοινωνικές συνθήκες κάτω από τις οποίες βρέθηκαν οι Ορθόδοξες Εκκλησίες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης. Είναι αλήθεια ότι, παρά το γεγονός ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία συμμετέχει ενεργά στην οικουμενική κίνηση από τα πρώτα της βήματα, για την πλειοψηφία των προτεσταντικών εκκλησιών του Π.Σ.Ε., προ πάντων του νότιου ημισφαιρίου, η Ορθόδοξη είναι ξένη. Είναι λίγες οι γνώσεις που έχουν για

την ιδιαίτερη πορεία της Ορθόδοξης στην οικουμενική κοινότητα και τη συμβολή τους στην οικοδόμηση του Π.Σ.Ε.

Πάντως πρέπει να σημειωθεί ότι η κρίση μπόρεσε να μετατραπεί σε ευκαιρία να διασαφηνιστούν ερωτήματα κεντρικής σπουδαιότητας για τη συμμετοχή των Ορθοδόξων Εκκλησιών στο Π.Σ.Ε., αλλά και για το ίδιο το Συμβούλιο, το οποίο από τις αρχές της δεκαετίας του '90 φάνηκε ότι άρχισε να χάνει τον ηγετικό του ρόλο ως έμπνευση και δημιουργική πρόκληση για τις εκκλησίες.

Πρέπει να προστεθεί ότι η κρίση δεν αφορά μόνο στις σχέσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας ή άλλων μελών προς το Π.Σ.Ε., αλλά και στην αναζήτηση κατά την τελευταία δεκαετία του αιώνα ενός νέου εναλλακτικού οραματισμού στην οικουμενική κίνηση ενόψει των προκλήσεων της παγκοσμιοποίησης. Επίσης σε αυτή την περίπτωση η κρίση έγινε ευκαιρία και παρωθητική προς τα πρόσωπα παρόρμηση για εμβάθυνση και σταθεροποίηση της οικουμενικής κοινότητας και ταυτόχρονα διαμαρτυρία κατά της σιωπής και της νωθρότητας έναντι των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων που ταλανίζουν τον άνθρωπο

και τη φύση. Γι' αυτό η Η' Γενική Συνέλευση στη Χαράρε αποτελεί σταθμό στην ιστορία του Π.Σ.Ε. Μπόρεσε να απορροφήσει τις δονήσεις και να τις μετασχηματίσει σε ζωτική οικουμενική δύναμη για το μέλλον. Η Συνέλευση έδωσε την εντολή στο Π.Σ.Ε. να θέσει ως πρώτο θέμα στην ημερήσια διάταξη την πρόκληση της παγκοσμιοποίησης και την αναζήτηση μιας περιεκτικής οικουμενικής απάντησης, η οποία θα προέρχεται από την πίστη. Η παγκοσμιοποίηση θεωρήθηκε από τη Γενική Συνέλευση όχι μόνο ως οικονομικό, αλλά επίσης ως πολιτιστικό, πολιτικό, ηθικό και οικολογικό πρόβλημα. Σε ένα από τα βασικά κείμενα που έγιναν αποδεκτά με τίτλο «αντίσταση στην κυριαρχία – κατάφαση στη ζωή: η πρόκληση της παγκοσμιοποίησης» υπογραμμίζεται: «Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί μια ποιμαντική, ηθική, θεολογική και πνευματική πρόκληση για τις εκκλησίες και κυρίως για την οικουμενική κίνηση. Το όραμα πίσω από την παγκοσμιοποίηση ανταγωνίζεται το όραμα της ενότητας της ανθρωπότητας και του συνόλου των πλασμάτων που κατοικούν στη γη. Η παγκοσμιοποιημένη οικουμένη της κυριαρχίας βρίσκεται σε αντίθεση

με την οικουμένη της πίστης και της αλληλεγγύης, η οποία αποτελεί την κινητήρια δύναμη και το αίτιο της οικουμενικής κίνησης. Η λογική της παγκοσμιοποίησης πρέπει να τεθεί υπό αμφισβήτηση μέσω μιας εναλλακτικής πρότασης ζωής της κοινωνίας εν τη ποικιλία». Γι' αυτό προτάθηκε από τη Γενική Συνέλευση στη Χαράρε να γίνει η πρόκληση της παγκοσμιοποίησης κεντρικό συστατικό της εργασίας του Π.Σ.Ε. και επιπλέον να σκεφτούν και να αντιδράσουν οι χριστιανοί και οι εκκλησίες από την προοπτική της πίστης τους. Με βάση τα παραπάνω θα απευθύνει το αποφασιστικό ερώτημα που είναι και ταυτόχρονα κλήση προς τις εκκλησίες-μέλη: «Πώς ζούμε την πίστη μας στη συνάφεια της παγκοσμιοποίησης;».

Μια άλλη περιοχική μελλοντικής εργασίας στην οποία έδωσε έμφαση η Η' Γενική Συνέλευση, επίσης στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, ήταν η αναζήτηση ενός «πολιτισμού της ειρήνης». Γι' αυτό ζήτησε από το Π.Σ.Ε. να κηρύξει τη δεκαετία 2001/2010 ως «Οικουμενική Δεκαετία για την Υπέρβαση της Βίας». Η δεκαετία αποσκοπεί στο να φέρει την αναζήτηση για μια δίκαιη ειρήνη από το περιθώριο στο κέντρο της ζωής και της μαρτυρίας των

Εκκλησιών.

Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι η αναζήτηση μιας εναλλακτικής πρότασης έναντι της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και η «Δεκαετία για την υπέρβαση της βίας» με στόχο τη συμφιλίωση, την υπερνίκηση της λογικής της δύναμης ως κυριαρχίας, την οικοδόμηση δίκαιης ειρήνης και σχέσεων που προάγουν τη ζωή μεταξύ ανθρώπων, κοινωνιών και με όλη τη δημιουργία, εκφράζουν, για τη Συνέλευση, την ίδια οικουμενική δέσμευση. Και οι δύο περιοχές εργασίας, στις οποίες έδωσε έμφαση η Χαράρε, είναι η επίκαιρη έκφραση της «κοινής πορείας για δικαιοσύνη, ειρήνη και ακεραιότητα της δημιουργίας», που είχε ξεκινήσει στο Βανκούβερ το 1983.

Πόρτο Αλέγκρε 2006

Η Θ' Γενική Συνέλευση του Π.Σ.Ε. πραγματοποιήθηκε το 2006 στο Πόρτο Αλέγκρε της Βραζιλίας και εκπροσωπήθηκαν όλες οι μεγάλες χριστιανικές παραδόσεις (348 εκκλησίες από 120 χώρες). Η Θ' Συνέλευση βρίσκεται σε συνέχεια με τις άλλες Γενικές Συνελεύσεις του Π.Σ.Ε., έχει ωστόσο ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό. Είναι η πρώτη Γενική Συνέλευση του 21ου αιώνα και

η πρώτη που έλαβε χώρα στη Λατινική Αμερική, μια περιοχή του κόσμου, η οποία υποφέρει από μεγάλες κοινωνικές, εθνολογικές, πολιτικές και οικονομικές συγκρούσεις.

Μόνο λίγες Γενικές Συνελεύσεις συγκλήθηκαν κάτω από τόσο δύσκολες και πολύπλοκες ιστορικές συνθήκες, με τόσες δυνατότητες και τόσους κινδύνους. Πολλούς αντιπροσώπους και παρατηρητές τους απασχολούσε το ερώτημα εάν το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών, «ένας σεβαστός αλλά τρωτός» (venerable but vulnerable) θεσμός, θα μπορούσε να ανταποκριθεί στις καινούργιες προκλήσεις. Το Π.Σ.Ε. στον 21ο αιώνα είχε κληρονομήσει όλα τα ποικίλα διαπιστωμένα αδιέξοδα και την κόπωση του προηγούμενου αιώνα, αλλά ταυτόχρονα είχε να επιδείξει επιτεύγματα και πολλά υποσχόμενες προόδους και επαφές.

Το θέμα που επελέγη για να εκφράσει τις προσδοκίες και τις προκλήσεις εκείνη τη χρονική περίοδο είχε σκόπιμα – όπως και το θέμα στο Παγκόσμιο Ιεραποστολικό Συνέδριο που συνήλθε στην Αθήνα ένα χρόνο πριν τη Γενική Συνέλευση – τη μορφή προσευχής: «Θεέ, με τη χάρη σου, μεταμόρφωσε τον κόσμο».

Αυτή η δέηση αναγνωρίζει την κυριότητα και την πρωτοβουλία του Θεού στην ιστορία, αλλά όχι με την έννοια ενός ξένου προς την πραγματικότητα δοκητισμού. Υποδηλώνει την ανάγκη της συμμετοχής του ανθρώπου στη μεταμορφωτική ενέργεια της θεϊκής χάρης, ενόψει των σοβαρών προβλημάτων που απειλούν την ανθρωπότητα και τη φύση και χρειάζονται αλλαγή. Στη Θ' Γενική Συνέλευση δεν έχουν σημασία τόσο οι εργασίες που έγιναν κατά τη διάρκειά της, όσο η πολύ καλή και συστηματική προετοιμασία των βασικών θεμάτων της από Ειδικές Επιτροπές του Π.Σ.Ε. κατά την ενδιάμεση επταετία (1999-2006) που διέρρευσε από τη Χαράρε και η ένταξη των συγκροτημένων προτάσεών τους στον κύριο άξονα της ημερήσιας διάταξης των εργασιών της, καθώς επίσης και η μεγάλη σπουδαιότητα των αποφάσεων που έλαβε για το μέλλον.

Εάν μπορούσαμε να συγκεφαλαιώσουμε το σύνολο των εργασιών και να τις παρουσιάσουμε σε μία πρόταση, θα λέγαμε ότι αυτές σχετίζονται με την ανανέωση των θεσμικών λειτουργιών του Συμβουλίου και την αναπροσαρμογή των μελλοντικών δραστηριοτήτων του, οι οποίες συνδέονται

με την αναζήτηση της σημασίας της φύσης και του σκοπού της εκκλησίας σε εποχή παγκοσμιοποίησης και βίας.

Ως απάντηση στο ερώτημα που είχε θέσει στις εκκλησίες η Συνέλευση της Χαράρε: «πώς ζούμε την πίστη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης», ξεκίνησε μια κοινή πορεία εκκλησιών και οικουμενικών οργανισμών που κορυφώθηκε το 2006 στο Πόρτο Αλέγκρε. Στη διαδικασία συμπορεύτηκαν το Π.Σ.Ε., ο Παγκόσμιος Σύνδεσμος Μεταρρυθμισμένων Εκκλησιών (WARC) και η Παγκόσμια Λουθηρανική Ομοσπονδία (LWF). Τα πορίσματα μιας σειράς συνδιασκέψεων και μελετών για την οικονομική παγκοσμιοποίηση, στις οποίες μετείχαν όχι μόνο θεολόγοι, αλλά και οικονομολόγοι και κοινωνιολόγοι, αποτέλεσαν το υλικό για τη σύνταξη ενός κειμένου που ονομάστηκε «AGAPE» (Alternative Globalization Addressing People and Earth), «Εναλλακτική παγκοσμιοποίηση στην υπηρεσία των ανθρώπων και της γης». Το ακρωνύμιο που σχηματίζεται από την παραπάνω φράση στα αγγλικά συγκεκριμενοποιεί την ελληνική σημασία του όρου «αγάπη» και περιλαμβάνει και την έννοια της αλληλεγγύης. Το κείμενο «AGAPE» συνιστά

μα προσπάθεια να συγκεντρώσει και να καταστήσει γόνιμο ό,τι η «οικουμενική οικογένεια» έχει παραγάγει στο παρελθόν και παράγει σήμερα όσον αφορά στην οικονομική παγκοσμιοποίηση. Είναι ένα κείμενο εμπειριστατωμένο που διακρίνεται για τη βιβλική και θεολογική θεμελίωση, την κριτική ανάλυση και τη δυναμική αναμέτρηση με την οικονομία μέσω μαρτυριών και ντοκουμέντων. Το κείμενο συνοψίζει διάφορες εκκλησιαστικές τοποθετήσεις για το ερώτημα της ύπαρξης της εκκλησίας στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης ως εξής: «Στη συνάφεια της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης οι εκκλησίες καλούνται να ομολογήσουν ρητά και δημόσια την πίστη τους με λόγο και πράξη. Οι εκκλησίες μπορούν να εκφράσουν την αλήθεια της πίστης τους.

πληρώνοντας την αφοσίωσή τους στον Χριστό με το υψηλό κόστος του μαρτυρίου, αντιδρώντας με μια ομολογία πίστης, σε περίπτωση που διακυβεύεται η ακεραιότητα του Ευαγγελίου από τις δυνάμεις της αδικίας και της καταστροφής, ομολογώντας την πίστη τους με ένα σαφές 'όχι' απέναντι σε δυνάμεις και εξουσίες, μετέχοντας στην κοινωνία του

τριαδικού Θεού για μια ζωή με πληρότητα,

συμπάσχοντας με τις ταλαιπωρίες και τον πόνο του ανθρώπου και της γης μαζί με το Πνεύμα του Θεού, το οποίο μαζί με όλη τη δημιουργία στενάζει,

με το να κλείσουν συμφωνία για τη δικαιοσύνη και τη ζωή με τους λαούς και όλα τα δημιουργήματα,

με το να είναι αλληλέγγυες με τους ανθρώπους που έχουν ανάγκη και με τη γη και να αντισταθούν στις δυνάμεις της αδικίας και της καταστροφής».

Όλους αυτούς τους εκκλησιαστικούς τρόπους έκφρασης το κείμενο τους φέρνει στον κοινό παρονομαστή της συμμετοχής στην αγάπη του Θεού και στη συνεργασία μαζί του για την εξαπλώση της στον κόσμο, παρά τις αντιστάσεις που προβάλλονται.

Απαύγασμα της όλης προσπάθειας που συντόνισε η Κεντρική Επιτροπή του Π.Σ.Ε. αποτέλεσε το κείμενο «AGAPE – κλήση για αγάπη και δράση» (AGAPECall – A Call to Love and Action) που κατατέθηκε στη Θ΄ Γενική Συνέλευση του Πόρτο Αλέγκρε. Πρόκειται για μια κλήση σε ένα οικουμενικό όραμα ζωής με δίκαιες και αγαπητικές σχέσεις μέσω της αναζήτησης εναλλακτικών απαντήσεων στο σημερινό οικονομικό σύστημα.

Η Συνέλευση στις προγραμματικές κατευθύνσεις της πρότεινε μία από τις κύριες περιοχές εργασίας της μελλοντικής ζωής και δράσης του Συμβουλίου να είναι η «περιεκτική δικαιοσύνη» και επικύρωσε την απόφαση να συνεχιστεί και να διευρυνθεί η διαδικασία για την «AGAPE». Ουσιαστικά στοιχεία της περαιτέρω εργασίας ορίστηκε να είναι η οικονομικοκοινωνική και θεολογική ανάλυση και κρίση της παγκοσμιοποίησης, ο διάλογος με άλλους θρησκευτικούς, οικονομικούς και πολιτικούς φορείς και η ανταλλαγή θετικών πρακτικών εμπειριών. Διαπιστώθηκε, ακόμη, η ανάγκη διασύνδεσης με την «Οικουμενική δεκαετία για την υπέρβαση της βίας», αφού υπάρχει αλληλεπίδραση.

Η Θ΄ Γενική Συνέλευση έλαβε

χώρα στα μέσα της «Δεκαετίας για την υπέρβαση της βίας». Δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στο δεύτερο μισό της «Δεκαετίας» και ανανεώθηκε η αμοιβαία δέσμευση των εκκλησιών να υπερβούν το πνεύμα, τη λογική και την πράξη της βίας και να εργαστούν για έναν πολιτισμό της ειρήνης και της καταλλαγής. Η Συνέλευση έδωσε έμφαση στην προετοιμασία μιας «Διεθνούς Οικουμενικής Διάσκεψης για την Ειρήνη» το 2011, κατά την κορύφωση των εργασιών για τη «Δεκαετία». Κατά τη διάρκεια της διεθνούς διάσκεψης προβλέπεται να συζητηθεί και να υιοθετηθεί μια οικουμενική διακήρυξη περί «Δίκαιης Ειρήνης», η οποία θα είναι κοινός καρπός και της «Δεκαετίας για την υπέρβαση της βίας» και της διαδικασίας για την «AGAPE». Η Συνέλευση δημιούργησε τις προϋποθέσεις για τη συνεργασία της «Δεκαετίας για την υπέρβαση της βίας» με την «AGAPE» με την ένταξή τους – κατά την νέα κατανομή των ενοτήτων εργασίας που έκανε – στην ίδια προγραμματική ενότητα. Με αυτή την απόφαση το Π.Σ.Ε. επιβεβαιώνει για άλλη μια φορά την πεποίθηση ότι υπάρχει ένας ακατάλυτος δεσμός μεταξύ της ειρήνης και της δικαιοσύνης, σύμφωνα με τον προφητικό λόγο

ότι «η ειρήνη είναι καρπός της δικαιοσύνης».

Στην παραπάνω κοινή πορεία για την «AGAPÉ» και τη «Δεκαετία για την υπέρβαση της βίας» δεν μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο. Απεναντίας η παρουσία της είναι «ισχνή». Δεν μπορεί όμως να αρνηθεί κανείς ότι η ορθόδοξη σκέψη έχει συμβάλει στη θεολογική περιγραφή και θεμελίωση της δικαιοσύνης, της ειρήνης και της ακεραιότητας της δημιουργίας και στην κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ορθόδοξες τοποθετήσεις, θέσεις των Πατέρων της εκκλησίας (λόγου χάρι του Μ. Βασιλείου στη «Δεκαετία για την υπέρβαση της βίας») και ιδίως οι πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως για την προστασία του περιβάλλοντος, έχουν ενσωματωθεί στα κείμενα που αναφέραμε πιο πάνω.

Επίσης οι εργασίες στο νευραλγικό τομέα της εκκλησιολογίας διένυσαν μια καρποφόρα πορεία μέχρι το Πόρτο Αλέγκρε. Η Συνέλευση χαιρέτησε μια «Δήλωση για την Εκκλησιολογία» με τίτλο: «κληθήκαμε να είμαστε η μία εκκλησία. Πρόσκληση προς τις εκκλησίες να ανανεώσουν τη δέσμευσή τους

για την αναζήτηση της ενότητας και να εμβαθύνουν στο διάλογο». Το κείμενο στηρίζεται σε δηλώσεις προηγούμενων Γενικών Συνελεύσεων, ιδίως στη δήλωση της Καμπέρρας (1991) για την «Ενότητα της Εκκλησίας ως κοινωνίας». Το ιδιαίτερο όμως υπόβαθρο της δήλωσης του Πόρτο Αλέγκρε για την εκκλησιολογία είναι η μακροχρόνια μελέτη της Επιτροπής «Πίστη και Τάξη» για τη «Φύση και το σκοπό της εκκλησίας». Η μελέτη αυτή είναι μια προσπάθεια επεξεργασίας κοινών σημείων ανάμεσα στις εκκλησίες-μέλη του Π.Σ.Ε. για το θέμα της κατανόησης της εκκλησίας και της αποστολής της στον κόσμο.

Παρόλο που η «Δήλωση για την Εκκλησιολογία» της Θ' Γενικής Συνέλευσης δείχνει πόσο μακριά είναι οι εκκλησίες από μια κοινή κατανόηση της ορατής ενότητας, έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και τη δική της ιδιαίτερη συμβολή στην κλήση για την ενότητα.

Για πρώτη φορά σε Γενική Συνέλευση έρχονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τόσο καθαρά τα τέσσερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Εκκλησίας ως «Μίας, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής», που είναι στενά συνυφασμένα με το «οικουμενικό Σύμβολο» της Νικαίας Κων-

σταντινουπόλεως.

Ακόμη, φέρνει στο κέντρο του θεολογικού προβληματισμού το θέμα του Βαπτίσματος και της οικουμενικής και εκκλησιολογικής σημασίας της κοινής αναγνώρισής του από τις εκκλησίες. Το θέμα αυτό είχε τεθεί σε όλη την προηγούμενη περίοδο από τη Χαράρε στο Πόρτο Αλέγκρε. Είχε εξετασθεί και από το κείμενο «φύση και σκοπός της εκκλησίας» και από τη Μικτή Ομάδα Εργασίας μεταξύ του Π.Σ.Ε. και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και από την Ειδική Επιτροπή για την ορθόδοξη συμμετοχή στα πλαίσια της συζήτησης για τα θεολογικά κριτήρια εισδοχής των εκκλησιώνμελών στο Συμβούλιο. Η συζήτηση κατά τη διάρκεια της επταετίας που προηγήθηκε της Θ' Γενικής Συνέλευσης είναι πολύ σημαντική και επηρέασε τις αποφάσεις της. Ιδιαίτερη σημασία για τις αποφάσεις της Συνέλευσης διαδραμάτισε η συζήτηση στα πλαίσια των εργασιών της Ειδικής Επιτροπής. Το ερώτημα της δυνατότητας της αμοιβαίας αναγνώρισης του Βαπτίσματος παραπέμπει στο πολύ ευρύτερο πρόβλημα της δυνατότητας ή της αδυναμίας αναγνώρισης της μίας εκκλησίας από την άλλη ή της κατανόησης της σχέσης της Εκκλησίας με τις

εκκλησίες.

Αυτή είναι η λεγόμενη «εκκλησιολογική πρόκληση» όπως την έχει χαρακτηρίσει το Οικουμενικό Πατριαρχείο που τη θέτει η ίδια η ύπαρξη του Π.Σ.Ε. ως «κοινωνίας εκκλησιών» στις εκκλησίεςμέλη του. «Η συμμετοχή των εκκλησιών στο Π.Σ.Ε.», αναφέρεται στο τελικό κείμενο της Ειδικής Επιτροπής, «συνεπάγεται αποδοχή της πρόκλησης να δώσουν μια περιγραφή η μία στην άλλη του τι σημαίνει να είναι εκκλησία, να εξηγήσουν τι εννοούν με τον όρο 'ορατή ενότητα της Εκκλησίας' και πώς οι εκκλησίεςμέλη κατανοούν τη φύση της ζωής και της μαρτυρίας, που μοιράζονται πλέον μέσω της ιδιότητας μέλους του Π.Σ.Ε. Πρόκειται για το ερώτημα της σχέσης της μίας Εκκλησίας με τις εκκλησίες». Η Ειδική Επιτροπή κάνει πιο έντονη αυτή την πρόκληση προσκαλώντας τις δύο κύριες «οικογένειες» του Π.Σ.Ε. να θέσουν η μία στην άλλη τα ακόλουθα ερωτήματα. Προς τους ορθόδοξους: «Υπάρχει χώρος στην ορθόδοξη εκκλησιολογία για άλλες εκκλησίες; Πώς μπορεί να περιγραφεί αυτός ο χώρος και τα όριά του;» Προς τις εκκλησίες της Μεταρρύθμισης: «Με ποιον τρόπο η εκκλησία σας αντιλαμβάνεται, διατηρεί και εκφράζει τη συμμε-

τοχή της στη Μία, Αγία, Καθολική και Αποστολική Εκκλησία;» Ποτέ μέχρι τώρα δεν διατυπώθηκαν αυτές οι δύσκολες ερωτήσεις τόσο καθαρά και άμεσα ως αμοιβαία πρόκληση. Από αυτή την άποψη μπορεί να θεωρηθεί ότι ο διάλογος σημείωσε επιτυχία.

Οι εργασίες της Ειδικής Επιτροπής και το κλίμα εμπιστοσύνης που καλλιεργήθηκε ανάμεσα στις Ορθόδοξες και τις Προτεσταντικές Εκκλησίες, περισσότερο από όσο μπορούσε να φανταστεί κανείς στη Χαράρε όταν η ρήξη φαινόταν αναπότρεπτη, επηρέασαν τη συνολική πορεία της Θ' Γενικής Συνέλευσης. Ιδιαίτερα στην τροποποίηση των καταστατικών διατάξεων για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, την εκπροσώπηση στα επιτελικά όργανα και τον καθορισμό κριτηρίων κατά τη διαδικασία αποδοχής νέων μελών στο Π.Σ.Ε., οι συγκροτημένες προτάσεις της Ειδικής Επιτροπής διαδραμάτισαν αποφασιστικό ρόλο. Η ομόφωνη έγκριση των προτάσεων της από τη Γενική Συνέλευση χαρακτηρίζεται από τους ορθόδοξους «ιστορική», γιατί ικανοποιεί πάγια αιτήματα (*desiderata*) των Ορθοδόξων Εκκλησιών και ενισχύει τόσο τις προοπτικές για την ανανέωση της αποστολής του Π.Σ.Ε. στη νέα πραγματικό-

τητα του κόσμου, όσο και την ιδιαίτερη συμβολή της Ορθοδοξίας στις προοπτικές αυτές. Ιδιαίτερη σημασία έχει η έγκριση από τη Συνέλευση των παρακάτω αποφάσεων:

1) Η καθιέρωση της αρχής της ομοφωνίας (*consensus*) κατά τη λήψη των αποφάσεων σε σοβαρά ζητήματα πίστης, τάξης και προγραμμάτων δράσης του Συμβουλίου. Καταργείται έτσι η αρχή της ποσοτικής πλειοψηφίας κατά τη συζήτηση κειμένων για σοβαρά ζητήματα πίστης, η οποία αποτελούσε μόνιμη αιτία αντιθέσεων των ορθοδόξων αντιπροσώπων.

2) Ο ορισμός αυστηρότερων θεολογικών και εκκλησιολογικών κριτηρίων εισδοχής νέων εκκλησιών μελών στο Συμβούλιο, με γνώμονα την κοινή ομολογία του Συμβόλου της πίστης Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως χωρίς το *filioque*.

3) Η προβολή του κύρους του μυστηρίου του Βαπτίσματος ως βασικού εκκλησιολογικού κριτηρίου για μια συνεπή θεολογική προσέγγιση του ζητήματος όχι μόνο της συνεργασίας, αλλά και της προοπτικής της εκκλησιαστικής ενότητας.

4) Η ανάληψη «προφητικού ρόλου» από τις εκκλησίες ενόψει των προκλήσεων του σύγχρονου

κόσμου, η οποία κατανοείται ως ειλικρινής περιγραφή και αντίδραση στις καταστάσεις του κόσμου υπό το φως και τις αξίες του Ευαγγελίου.

5) Η ενδυνάμωση του διαθρησκευτικού διαλόγου, αναγκαίου για την προώθηση της ειρήνης σε κάθε γωνιά του πλανήτη.

Με τα νέα αυτά πλαίσια το Πόρτο Αλέγκρε δημιούργησε μια νέα βάση όχι απλώς για την ανεπιφύλακτη συμμετοχή των Ορθοδόξων Εκκλησιών στην οικουμενική κίνηση, αλλά κυρίως για την ουσιαστική αναβάθμιση του ρόλου τους σε αυτήν.

Είναι ευνόητο ότι τα παραπάνω εκκλησιολογικά και θεσμικά πλαίσια και οι οικουμενικές συνέπειες που μπορεί αυτά να έχουν, συνδέονται άμεσα με το ερώτημα της αυτοκατανόησης των εκκλησιών, δηλαδή τι σημαίνει να είναι εκκλησίες, και με την αναζήτηση για έναν εναλλακτικό οραματισμό ως απάντηση στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης. Καμία από τις χριστιανικές εκκλησίες δεν μπορεί μόνη της να απαντήσει στις σύγχρονες προκλήσεις. Η μία χρειάζεται την άλλη. Ο μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης (Ζηζιούλας) καταγράφει αυτή την πραγματικότητα ως εξής: «καμία χριστιανική εκκλησία δεν μπορεί πλέον

να δράσει ή να μιλήσει ή ακόμη και να σκεφτεί και να διαλεχθεί τολμώ επίσης να πω να αποφασίσει σε απομόνωση». Συναφώς ο καθηγητής Ιωάννης Πέτρου επισημαίνει ότι το καίριο ερώτημα σήμερα, σε καιρό παγκοσμιοποίησης, δεν μπορεί να τίθεται με την προοπτική ποιος πολιτισμός έχει δίκαιο ή ποια εκκλησία είναι πιο ορθή, αλλά τι έχουν να πουν οι εκκλησίες και τι μπορούν να κάνουν για τον άνθρωπο, για τις σχέσεις του με τον Θεό και τους άλλους ανθρώπους, για τα προβλήματά του, για τον κόσμο. «Για να απαντήσει όμως κανείς θετικά στο ερώτημα αυτό», υπογραμμίζει με έμφαση, «πρέπει να ξεπεράσει το σύνδρομο του μοναδικού δρόμου».

Το Π.Σ.Ε. ως έκφραση της κοινωνίας, έστω και ατελούς, των εκκλησιών, έχει έναν αποφασιστικό και κρίσιμο ρόλο, ιδίως σήμερα που η δυναμική ενός μικρότερου και στενότερα συνδεδεμένου κόσμου είναι πολύ ισχυρή για μια διασπασμένη χριστιανική κοινότητα. Όπως είπε ο Konrad Raiser, πρώην Γενικός Γραμματέας του Π.Σ.Ε., «εάν δεν υπήρχε το Π.Σ.Ε. θα έπρεπε σήμερα να το δημιουργήσουμε».

Η σημασία της παρουσίας